

14 Ekim seçimlerinin tahlili

14 Ekim 1973 günü yapılan Milletvekili Genel ve Senato kısmi seçimlerinin sonuçları «sürprizli» olarak nitelendi. Oysa, Türkiye'nin özellikle son on yıldır geçirmekte bulunduğu hızlı sosyo - ekonomik değişme, doğru verilere ve doğru sınıf tahlillerine dayanılarak ele alınırsa, 1973 seçimleri sonuçlarının, toplumun yapısını ve değişmesini aslına oldukça sadık bir biçimde yansıttığı görülmüştür.

Çeşitli siyasal partilerin oy dağılımlarında ve kazandıkları milletvekilli sayılarında 1969 seçimlerine oranla gözlenen önemli değişmelerin, meselâ bir CHP'nin oy artışının ve bir AP'nin oylarının bölünmesi ve oy kaybının temelindeki sınıfsal yapı değişmesi ve belirginleşmesinin sağlam bir yorumunu yapabilmek, sosyal değişmeyi daha iyi değerlendirmek imkânını verecektir.

İstatistiklere, rakamlara dayanan ve bu nedenle de oldukça kuru görünebilecek bu inceleme, objektif verilerden hareketle sağlam yorumlara varmak isteyenlere

yardımcı olmak üzere sunulmaktadır.

Hesap ve tablolara temel olarak 31 Ekim 1973 tarihli resmi gazetede ilân edilen 14 Ekim seçimleri sonuçlarıyla Devlet İstatistik Enstitüsünün 12 Ekim 1969 Milletvekili ve senato seçimleriyle ilgili 620 no'lu yayını alınmıştır.

1969 EKİMİNDEN 1973 EKİMİNE

1969 Seçimleri, Türkiye'de ekonomik, sosyal ve siyasal ortamın son derece hareketli olduğu, sol hareketin Türkiye İşçi Partisi'nin varlığına rağmen çok başlı ve dağınık olarak geliştiği, öğrenci, öğretmen, memur, teknokrat kesim ve örgütlerinin, kısaca küçük burjuva kesimlerin, siyasal hayata işçi sınıfı da dahil olmak üzere, emekçi kitlelerden çok daha aktif biçimde katıldıkları, radikal küçük burjuva eğilimlerinin ve cuntacı eğilimlerin «parlamento dışı muhalefet» sloganıyla, burjuva demokrasisine karşı halkta bıkkınlık olarak belirmiş tepkiyi merkezleştirmeye çalıştıkları bir döneme rastlar.

Aynı dönem AP ve CHP gibi siyasal örgütlerin, toplumdaki sınıf farklılaşmasının derinleşmesi ve belirginleşmesi ve kapitalizmin gelişmesinin etkisiyle, kendi içlerinden bölünme ve yapı değişikliğine sahne olma dönemidir.

1965 seçimlerinde TİP., YTP., MP. ve CKMP.'ye, yani iki büyük siyasal partinin dışında kalan ve Türkiye ölçüsünde yaygın bir seçmen kitlesine sahip bulunan partilere önemli sayılarda milletvekilliği kazandıran «millî bakıye» sistemi 1969 seçimlerinde kaldırılmış, bu uygulama ile özellikle TİP'in fazla sayıda milletvekili çıkarması engellenmek istenmiştir.

1969 yılı 12 Ekim Milletvekili seçimlerinde, 14 milyon 788 bin 552 kayıtlı seçmenin ancak yüzde 64.3'ü seçimlere katılmıştır. Bu oran 1950'den bu yana en düşük katılma oranıdır. 1969'da geçerli oyların yüzde 46.5'ini AP., 27.4'ünü CHP., 6.6'sını Güven Partisi, 3.2'sini Millet Partisi, 2.8'ini Birlik Partisi, 3.0'ını Milliyetçi Hareket Partisi, 2.7'sini Türkiye İşçi Partisi, 2.2'sini Yeni Türkiye Partisi ve 5.6'sını Bağımsızlar almıştır.

14 Ekim 1973 Milletvekili seçimleri ise, iki buçuk yıllık bir sıkıyönetim dönemi sonrasının görünürdeki sükûnetinin altında, ekonomik, siyasal ve sosyal yönlere Türkiye'nin son derece çalkantılı bir dönemine rastlamış; hattâ son günlere kadar seçimlerin yapılıp yapılamayacağı tartışma ve kuşku konusu olmuştur. Sınıflar arası ve sınıflar içi farklılaşma ve çelişkilerin, tekelci kapitalizmin son yıllardaki gelişmesiyle ve son ikibuçuk yılın «olağanüstü rejim» uygulamalarıyla önemli ölçüde güçlendiği ve suyüzüne çıktığı bir dönemde, 14 Ekim seçimleri bir bakıma bu çelişkileri en iyi yansıtan bir sınama niteliği kazanmıştır.

14 Ekim 1973 Genel seçimlerinde kayıtlı seçmen sayısı 16 milyon 798 bin 164'e yükselmiş, yani seçmenler arasına iki milyona yakın genç seçmen katılmıştır. Buna karşılık seçimlere katılma oranı, yüzde 66.8 ile 1969'dan yüksek olmakla birlikte, yine de oldukça düşük kalmıştır.

	1969	1973
Seçmen sayısı :	14 788 552	16 798 164
Katılma oranı :	% 64.3	% 66.8
AP'nin oy oranı	46.5	29.8
CHP'nin oy oranı	27.4	33.3
GP sonra CGP'oy oranı	6.6	5.7
DP'nin oy oranı	—	11.9
MSP'nin oy oranı	—	11.8
MP'ni oy oranı	3.2	0.6
BP'nin oy oranı	2.8	1.1
MHP'nin oy oranı	3.0	3.4
TİP'in oy oranı	2.7	—
YTP'nin oy oranı	2.2	—
Bağımsız oy oranı	5.6	2.8

1969 ve 1973 Milletvekili seçimlerinde partilerin kazandıkları milletvekilliği sayısı ise şöyle değişmiştir :

	1969	1973
AP	256	149
CHP	143	185
DP	—	45
MSP	—	48
MP	6	—
CGP	15	13
MHP	1	3
TİP	2	—
YTP	2	—
BP	8	1
Bağımsız	13	6

Yukarıdaki partilerden 1969 seçimlerine katılan TİP, Anayasa mahkemesi kararıyla 1971 yılında kapatılmış; 1969 seçimlerine katılan YTP, AP ile birleşmiş; Güven Partisi, CHP'den daha sonra kopan bir kanadın katılmasıyla Cumhuriyetçi Güven Partisi adını almış, MP ise 1973 seçimlerine katıldığı halde milletvekili çıkaramamıştır.

1969 ve 1973 seçim sonuçlarının karşılaştırılmasının ilk bakışta gösterdiği gerçek, CHP'nin sağladığı önemli oy ve milletvekili artışı, AP'nin oy oranında ve milletvekili sayısında gözlenen son derece önemli düşme, AP'nin kaybettiği oyları büyük ölçüde DP ve kısmen de MSP'nin almış olduğudur. Yani, aradan geçen dört yıl içinde, CHP'den büyük kopmalar

olmasına rağmen, bu parti yeni toplum kesimlerinden oy kazanırken, AP'nin kendi içinden bölünmesi aynı zamanda tabanının yani seçme kitlesinin de bölünmesine yol açmıştır. 1969 ve 1973 seçimlerine girme olanağı elde etmiş partilerden MP ve BP kesin oy ve milletvekili kaybına uğramış partilerdir. Bu durum her iki partinin teşkilâtının seçimlere çok az bir zaman kala aldığı kararlara ve geçirdikleri değişikliklere, öte yandan da seçmenin bilinçlenmesine ve toplumsal gelişme içinde tercihlerinin değişmesine bağlanabilir. Milliyetçi Hareket partisinin oy ve milletvekili sayısındaki artış, bu arada bağımsızların oy oranındaki düşme de gözden kaçırılmamalıdır.

İlk bakışta gözlenen bu sonuçların ve dört yıl içinde ortaya çıkan önemli değişmelerin gerçek nedenlerine varabilmek için, seçim sonuçlarının illere göre daha ayrıntılı olarak incelenmesi gerekli olacaktır.

1973 SEÇİMLERİ VE ADALET PARTİSİ

14 Ekim seçimlerinde AP hangi illerde ne oranda oy aldı? 1969'a göre oy kaybı ve kazancı ne yönde oldu? Oy kaybettiği veya kazandığı illerin ekonomik ve sosyal yapısı ana çizgileriyle nedir?

Kısaca aradan geçen dört yıl içinde ve 1973 Türkiye şartlarında, AP hangi toplum kesimlerinin ihtiyaçlarına cevap veriyor, hangilerinininkine artık cevap verme gücüne sahip değil? Kaybettiği seçimler şimdi hangi tercihlere yöneliyorlar?

Bu soruların cevabını verebilmek için çeşitli illerde partilerin aldıkları oyları ve o illerin bazı sosyal ve ekonomik yapı özelliklerini birlikte değerlendirmek gerek.

1969 milletvekili seçimlerinde 4 milyon 230 bin'e yakın oy alan AP, 1973'de 3 milyon 197 bin 397 oy aldı. Yani bir milyondan biraz fazla bir oy kaybı var. Oysa bu dört yıl içinde iki milyona yakın yeni seçmen katıldı seçimlere.

14 Ekim 1973 seçimleri sonuçlarına göre AP'nin Türkiye çapında oy ortalaması yüzde 29.8. AP oylarının kendi ortalamasının çok üstüne (yüzde 40'ın üs-

tüne) yükseldiği ve kendi ortalamasının çok altına (yüzde 22'nin altına) düştüğü iller ile ortalamanın biraz altında ve biraz üstünde oy aldığı illere bakmak önemli ipuçları verecektir.

AP, son seçimlerde oyların yüzde 62 siyle Isparta, yüzde 50.7 siyle Bursa, yüzde 47.1 iyle Balıkesir, yüzde 44.2 siyle Çanakkale ve yüzde 44 üyle Bilecik'de, kendi oy ortalamasının çok üstüne çıkmıştır. Bu illere ek olarak Kırklareli, Tekirdağ, Edirne, Bolu, Eskişehir, Kütahya, Manisa ve Bitlis'de yüzde 40'ın üzerinde oy almış; ayrıca Afyon, Antalya, Çankırı, İzmir, Kastamonu, Muğla, Nevşehir, Samsun'da da aldığı oy oranı yüzde 35'in üstünde kalmıştır.

Buna karşılık, AP, Ağrı, Kars, Kırşehir, Konya, Malatya, Muş, Ordu, Tunceli'de kendi ortalamasının çok altında, yani yüzde 16'nın da altında oy alırken, yine bu illere ek olarak Bingöl, Çorum, Diyarbakır, Gaziantep, Maraş, Mardin, Siirt, Sivas, Tokat, Yozgat ve Van illerinde de, kendi ortalamasının oldukça altında, yani yüzde 22'nin altında oy almıştır.

Oy oranı ne olursa olsun, AP'nin diğer bütün partilere göre en fazla oy aldığı iller, Bolu, Bursa, Bilecik, Eskişehir, Sakarya, Çanakkale, Balıkesir, Tekirdağ, Kütahya, Manisa, Afyon, Denizli, Aydın, Muğla, Antalya, Çankırı, Kastamonu, Nevşehir, Samsun, Niğde, Kayseri, Urfa, Gümüşhane, Bitlis illeridir. Bu iller arasında Sakarya, Kayseri, Niğde'de, AP'nin oy oranı kendi ortalamasının altına düştüğü halde, yine de diğer partilerin oy oranından yüksektir. Başka bir deyişle, bu illerde oylar son derece bölünmüş bir görünümündedir.

AP'nin illere göre aldığı oyların oransal dağılımı Harita 1'de gösterilmiştir.

Yukarıda en kaba çizgileriyle özetlediğimiz ve Harita 1'de daha ayrıntılı görünen bu oy dağılımını, söz konusu illerin sosyo - ekonomik yapılarıyla birlikte ele aldığımızda ortaya çıkan ilk gerçekler şunlardır :

AP'nin kendi ortalamasını önemli ölçüde aştığı iller, büyük çoğunluğuyla Türkiye'nin, sosyo - ekonomik endeksler ba-

kiminden en gelişmiş sayılan Batı bölgesi ve sahil şeridi illeridir.

Devlet Planlama Teşkilâtının 1969 yılında yaptırdığı araştırmaya göre sosyo - ekonomik bakımdan en gelişmiş birinci bölgede yer alan illerden pek çoğu AP'nin oransal olarak en fazla oy aldığı illerle çakışmaktadır. Öte yandan, bir başka araştırmaya göre, şehirleşmenin en hızlı, pazara açılma, yani ulaşım ve haberleşme imkânlarının en iyi, tarımda kapitalizmin en gelişmiş olduğu Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Ankara, Eskişehir, Bursa, Balıkesir, İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla, Antalya, Adana, İçel, Hatay, Gaziantep, Kayseri, Nevşehir, Artvin, Rize, Amasya illerinden 14'ünde AP, yüksek oranda oy almıştır. En genel olarak, AP'nin 1973 seçimlerinde kapitalizmin gelişmesinden en fazla pay almış, pazar ekonomisine en fazla açılmış, büyük sahil ticaret merkezlerine en yakın, sanayi kuruluşlarının en fazla olduğu illerden oy toplamış olduğu söylenebilir. (Ancak bu tesbit, 1969 seçimleriyle 1973 seçimleri arasında AP'nin aynı illerde gösterdiği gerileme ile birlikte ele alındığında doğru bir yoruma imkân verecektir.)

Buna karşılık, Doğu bölgesi illerinden, ayrıca Orta Anadolu'nun Yozgat, Tokat, Sivas, Kırşehir, Çorum gibi, sosyo - ekonomik endekslere göre, Doğu illerinden sonra en az gelişmiş, Batı pazarlarıyla en az bütünleşmiş yoksul küçük mülkiyet bölgelerinden, AP'nin aldığı oy oranı çok düşüktür. Bu genellemenin dışında, durumları bazı özellikleriyle kolayca açıklanabilecek birkaç il kalmaktadır. Mesele sosyo - ekonomik endekslere göre en geri kalmış illerden biri olan Siirt'de ve Hakkari'de AP kendi oy ortalamasını aşmıştır. Bunun nedeni buralarda halâ ağırlık ve aşiret ilişkilerinin geçerlikte olması ve bu illerde AP'nin cemaatinin oylarını getirebilen aşiret reisi adaylara sahip bulunmasıdır. Yine bunun gibi İstanbul ve Ankara gibi en gelişmiş iki ilde, Sakarya'da ve kendi oy ortalamasını aşmakla birlikte, yine de CHP'nin kendisinden çok daha fazla oy alabildiği İzmir'de, AP

nin oy kaybında daha sonra açıklanacak başka etkenler için içine karışmıştır.

1969'DAN 1973'E AP OLAYLARI NASIL BİR DEĞİŞME GÖSTERMİŞ?

Son seçimlerde büyük oy kaybına uğrayan AP oylarındaki değişmeyi daha iyi inceleyebilmek için AP oylarının iki seçim sonuçlarına göre gösterdiği farklılığa bakmak yararlı olacaktır.

Konu bu yönden incelenirse, AP'nin il il hangi siyasal partiler, yani hangi siyasal tercih ve eğilimler lehine oy kaybettiği ve AP oylarını nerelerde kimlerin böldüğü de aydınlığa kavuşacaktır.

AP'nin en fazla oy kaybına uğradığı illeri şöyle sıralamak mümkündür : Konya, Denizli, Erzurum, Afyon, Burdur, Çorum, Sakarya, Trabzon, Yozgat, Ağrı, Amasya, Antalya, Aydın, Kars, Kayseri, Kocaeli, Muğla, Niğde, Rize, Zonguldak. Aynı oranlarda olmasa bile, iki seçim arasında büyük kayıplara uğradığı diğer iller de şunlardır : İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Nevşehir, Kütahya, Isparta, İçel, Gaziantep, Erzincan, Bolu, Amasya...

AP'nin çok küçük oranlarda da olsa oy oranını arttırdığı üç il ise : Adıyaman, Bingöl ve Malatya'dır.

AP'NİN OYLARINI KİMLER ALDI?

AP'nin oy oranının 1969 seçimlerine göre önemli ölçüde düştüğü illerde diğer partilerin durumuna bakmak, bu sorunun cevabını verecektir.

AP'nin oy oranının en fazla düşme gösterdiği illeri sırasıyla ele alacak olursak, Konya'da, oy oranı 1969'da yüzde 49.6'dan, 1973'de yüzde 13.5'e düşen AP'nin oy kaybının, DP ve MSP lehine olduğu hemen görülmektedir. Konya'da 1973'de CHP'nin oy oranı da yüzde 21.7'den yüzde 20.9'a düşmüştür. Demek ki bu ilde AP'nin oy kaybı CHP lehine olmamıştır. Hatta CHP oyları da bir ölçüde bölünmüştür. Konya'da, 14 Ekim seçimlerinde oyların yüzde 33.4'ünü DP, yüzde 16.5'ini de MSP almıştır.

AP'nin oy oranının yüzde 42.9'dan yüzde 15'e düştüğü Kars'da, CHP'nin oy

oranını, yüzde 33.3'den yüzde 45.5'e yükselttiği görülmektedir. Ancak bu fark, AP'nin oy kaybını bütünüyle açıklayamaz. DP'nin yüzde 13.4, MSP'ninse yüzde 7.7 oranında oy kazandıklarını da hesaba katmak gerekir.

Büyük oy kaybına uğradığı Aydın'da, AP 1969'da oyların yüzde 62.3'ünü almışken 1973'de yüzde 34.7'sini almıştır. CHP'nin bu ildeki oy artışı önemsizdir. Oyların yüzde 28.8 gibi büyük bir oranı DP almış, MSP ise ancak yüzde 3 oranında oy kazanabilmiştir.

Erzurum'da AP'nin oransal oy kaybı oyların yüzde 55.7'den yüzde 22.9'a düşmesiyle ölçülürken, bu ilde CHP'nin oy oranı da önemsiz ölçüde yani yüzde 22 den yüzde 19.7'e düşmüştür. Bu ilde MSP yüzde 29.5, DP ise yüzde 10.7 oranında oy kazanmışlardır.

Çorum'da AP'nin oy oranı yüzde 46.6 dan yüzde 19'a düşerken, CHP'nin oy oranı yüzde 17.7'den yüzde 30.7'e çıkmıştır. DP, yüzde 17.9, MSP ise 21.7 oranında oy almıştır.

Sakarya'da AP oyları yüzde 53.5'den yüzde 29.3'e düşerken, CHP oyları da düşmüştür. Buna karşılık DP yüzde 20.8, MSP yüzde 18.2 oranında oy almıştır.

Trabzon, Burdur, Zonguldak, Rize, Niğde, Muğla, Kocaeli, Kayseri, İçel, Gaziantep, Erzincan, Denizli, Antalya, Ağrı, Afyon, Adana, Ankara, İstanbul, İzmir gibi AP'nin önemli oransal oy kaybına uğradığı diğer illerde de durum, yukarıda ayrıntılı olarak ele alınan illere benzerdir. Bu illerden Trabzon, Burdur, Rize, Niğde, Kocaeli, Kayseri, Gaziantep, Denizli, Ağrı ve Afyon'da AP'nin önemli oransal oy kaybına karşılık, CHP oyları ya aynı kalmış, ya çok az artmış, ya da azalmıştır. Buna karşılık aynı illerde DP ve MSP önemli oranlarda, yani kendi Türkiye ortalamalarının üzerinde oy almışlardır.

CHP'nin oy oranında önemli sayılabilecek artışlar görülen, AP'ninse oy kaybettiği, Yozgat, Zonguldak, Muğla, İçel, Erzincan, Antalya, Adana, Ankara, İstanbul ve İzmir'de CHP'nin AP'den oy aldığı, bunun yanında DP ve MSP'nin de Zonguldak, Ankara, İstanbul ve İzmir ha-

riç olmak üzere bu illerde kendi ortalamaları üzerine çıktıkları görülmektedir.

Kısaca kalabalık nüfuslu, endüstrileşmiş büyük illerde CHP, AP'den oy almıştır.

Daha geri sosyo - ekonomik illerde ise AP oylarını DP ve MSP bölmüşlerdir.

Genel tablonun daha iyi incelenmesiyle görülebileceği gibi, MSP ve DP 1973 yılında, AP oylarını bazan ikisi birden, bazan biri, ama en fazla DP olmak üzere kemirmişler; işçi sayısının fazla olduğu büyük sanayi şehirlerinde ve en gelişmiş beş şehirde ise (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Zonguldak) CHP de AP'nin 1969'daki seçmen kitlesinden oy almıştır.

Diğer partilerle ilgili olarak yapılacak çözümlenmeler sırasında konu daha fazla aydınlanabilecektir.

CHP VE 14 EKİM 1973 SEÇİMLERİ

14 Ekim 1973 seçimlerinde, bazılarına göre en sürprizli sonucu alan ve 1969 da aldığı 2 milyon 487 bin oya karşılık, 1973 milletvekili seçimlerinde 3 milyon 570 binden fazla oy kazanan ve böylece tüm geçerli oyların yüzde 33.3'üne sahip olan CHP'nin güçlenme nedenlerini, yine aynı verilerden yararlanarak ve benzeri yöntemlerle il il araştırarak anlamaya çalışalım.

CHP seçim haritası (Harita 2) ilk bakışta şu gerçekleri gözönüne seriyor : CHP kendi oy ortalaması olan 33,3 oranının üzerine 23 ilde çıkmıştır. Tunceli, Erzincan, Kars, Hakkâri ve Uşak hariç, bu 23 ilin 18'i, yani Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Çanakkale, İzmir, Denizli, Muğla, İçel, Adana, Hatay, Gaziantep, Malatya, Zonguldak, Trabzon, Artvin ve Ankara, sosyo - ekonomik endekslere göre Türkiye'nin en gelişmiş illeri oldukları gibi, bu iller arasında tarımsal yapının hakim olduğu iller de Türkiye'nin oldukça kapitalistleşmiş ve tarım işçisinin fazla olduğu büyük kapitalist mülkiyet illeridir.

CHP seçim haritasının ilk bakışta gösterdiği bir diğer gerçek ise, CHP oylarının henüz AP oyları kadar kararlı olmadığıdır. Yani AP seçim haritası üzerinde AP'nin oransal olarak en fazla oy

aldığı veya seçim kazandığı bölgeler daha kesin çizgilerle, meselâ Batı bölgesi olarak ayrılabilirken, CHP'nin oransal olarak en yüksek oyu aldığı iller Türkiye ölçüsünde daha dağınıktır.

Öte yandan CHP kendi oy ortalamasının altına düştüğü birçok ilde, yine de diğer partilere göre en fazla oyu almış ve en fazla milletvekilini çıkarmıştır. Bu iller Burdur, Sinop, Çorum, Amasya, Tokat, Yozgat, Kırşehir, Sivas, Giresun, Ordu, Maraş, Rize, Adıyaman, Elâzığ, Diyarbakır illeridir.

Kendi ortalamasını aşma ölçütünü değil de, diğer partilere oranla en fazla oy alma ölçütünü gözönüne alacak olursak, CHP'nin güçlendiği bölgelerin İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Adana, Zonguldak gibi sanayi bölgelerinin ve ekonomik bakımdan en gelişmiş illerin dışında, Sinop'dan Urfa'ya bir doğru çizgi, Artvin'den yine Urfa'ya bir doğru çizgi çekecek olursak, iki çizginin arasında kalan üçgen içindeki iller olduğunu söyleyebiliriz. Sosyo - ekonomik göstergeler ve Türkiye'nin ilere göre tarımsal gelişmişlik ve toprak dağılımı göstergeleri ile birlikte düşünülürse, bu bölgede kalan iller, ortak nitelikleri kapitalizmin ilerleme süreci içinde ve pazar için üretimde şu veya bu bakımdan geri kalmışlık, öte yandan da toprak tekelleşmesinin son on yıldır hızlanmış bulunması, gerek verimsiz küçük mülkiyetin yaygınlığı, gerekse büyük toprak mülkiyetinin sömürsü yüzünden yoksul köylülüğün yoğunlaşması olan illerdir. CHP, sosyo - ekonomik bakımdan gelişmiş sanayi illeri ile birlikte tam aksi yapıda bulunan bu türden illerde de fazla oy almıştır. Ancak bu türden illerde oylarının diğer partiler, özellikle de MSP tarafından çok bölünmüş olduğu, bu illerde kazanmasına rağmen, kendi Türkiye ortalamasının altında oransal oya sahip bulunmasıyla kanıtlanmaktadır.

Yine CHP seçim haritasıyla AP seçim haritasının karşılaştırılmasından elde edilen bir bilgi, genellikle 1973 seçimlerinde CHP'nin en az aldığı illerin AP'nin de en güçsüz kaldığı iller olduğudur. Yine de Doğu bölgesinde, CHP yer yer daha yüksek oy oranlarına erişebilmiştir.

Buna karşılık ilk bakışta bu gözlemler çelişir gibi görünen ama aslında bu gözlemi bütünleyen bir diğer gerçek, Edirne ve Kırklareli hariç olmak üzere, Batı bölgesinde AP'nin oransal olarak en fazla oy aldığı illerde CHP'nin de fazla oy almakla birlikte oy oranı açısından AP'yi aşmamış oluşudur. Kısaca özetleyecek olursak 1973 seçimlerinde CHP, sanayinin ve kapitalizmin en gelişmiş olduğu illerde AP ile birlikte en fazla oyu almış ve bu illerde AP oylarını bölmüştür. Yoksul köylünün ve verimsiz toprak mülkiyetinin hakim olduğu illerde, CHP'ye gidebilecek oylar diğer partiler, özellikle MSP'ye dağılmış olmakla birlikte, yine de CHP en fazla oy alan parti durumuna girmiştir. AP'nin en fazla oy almış bulunduğu Batı kesiminin pazara açılmış orta mülkiyet bölgelerindeyse CHP'nin oy oranı düşük kalmıştır. Aynı düşük oy oranı Orta Anadolu ile Hakkâri ve Kars hariç, Doğu Anadolu'nun bütün illeri için de söz konusudur.

1969'DAN 1973'E DOĞRU CHP'NİN OY DAĞILIMI NASIL BİR DEĞİŞİME GÖSTERİYOR?

1969 seçimleri sonuçlarına göre, 1973 milletvekili seçimlerinde, CHP oylarının oransal olarak en fazla arttığı iller : Artvin, Çorum, Diyarbakır, Erzincan, İstanbul, İzmir, Kars, Tunceli başta olmak üzere Bingöl, Edirne, İçel, Kırklareli, Kırşehir, Maraş, Tokat illeridir.

Ayrıca Amasya, Ankara, Antalya, Adana, Çanakkale, Hatay, Muğla, Zonguldak'da da önemli oranda oy artışı sağlanmıştır.

Bu illerde diğer partilerin durumunu ve illerin yapısını gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Artvin'de CHP oyları 1969'da yüzde 26.1'den 1973'de yüzde 43.7'e yükselmiştir. Artvin çeşitli sosyo - ekonomik endekslere göre ve ilk bakışta umulanın aksine gelişme sürecinde hayli ilerlemiş ve kapitalistleşmenin önemli ölçüde etkilediği bir ildir. Madenler dolayısıyla işçi sayısının da önemsenecek bir oranda olduğu bu ilde, toprak tekelleşmesi küçük mülkiyet aleyhine hızlanmıştır. Tarımsal

yapı bakımından, gelişmiş illere dahil olan Artvin'de, orta mülkiyet şimdilik yaygındır. Bu ilde AP'nin oy kaybı CHP tarafından emilmiş görünmektedir. Yine de, kendi ortalamalarının altında kalmakla birlikte, DP oyların yüzde 6.3'ü, MSP ise yüzde 7.9'uyla, AP oylarını ayrıca bölmüşlerdir.

Çorum'da AP büyük oy kaybına uğrarken CHP oy oranını yüzde 17.7'den yüzde 30.7'e çıkarmıştır. Aynı ilde DP'nin yüzde 17.9, MSP'ninse yüzde 21.7 oranında oy aldıkları gözden kaçırılmamalıdır.

Diyarbakır için de aynı eğilim söz konusudur. Bu ilde CHP'nin oy oranı 1969 da yüzde 7.3'den 1973'de yüzde 30.4'e yükselmiştir. AP'nin oy oranı önemli ölçüde düşerken DP yüzde 12.2, MSP de yüzde 18.5 oranında oy almışlardır.

Erzincan'da AP önemli oy kaybına uğrarken, CHP, oy oranını yüzde 30.3'den yüzde 45.3'e çıkarmıştır. Aynı ilde MSP yüzde 16.1 oranında oy sağlamıştır.

İstanbul'da CHP oylarının oranı yüzde 33.8'den yüzde 48.9'a yükselmiştir. Bu ilde MSP ve DP, AP'den oy bölmüş olmakla birlikte, AP'li seçmenin bir kısmının oylarını CHP almıştır. İzmir'de aynı durum daha belirgindir. İzmir'de AP'nin oy oranı yüzde 53.2'den yüzde 39.3'e düşmüş. Buna karşılık CHP yüzde 35.1 olan oy oranını yüzde 44.1'e yükseltmiştir. MSP ancak 4.2, DP ise 7.9 oranında oy almışlardır.

Tunceli'de CHP 1969'da sağladığı yüzde 18.9 oranında oya karşılık 1973'de yüzde 70.0 oranında oy alarak diğer bütün partileri silip süpürmüştür. Bu durumun özel ekonomik ve sosyal yapıya sahip bu Doğu ilinde, gösterilen adayın kişiliğinden doğduğu düşünülebilir.

CHP'nin oy oranında önemli artışlar görülen diğer illerle birlikte, durumu şöyle özetlemek mümkündür:

AP'nin oransal oy kaybına karşılık CHP'nin önemli oransal oy artışı sağladığı illerden Amasya, Bingöl, Erzincan, Kırşehir, Maraş, Sakarya, Tokat ve Urfa'da MSP de kendi ortalamasının önemli ölçüde üstüne yükselmiştir. 1969 seçimlerine göre CHP'nin oransal oy artışı sağladığı şehirlerden Adana, Antalya, Giresun

Hatay, İçel, Kars ve Muğla'da DP önemli oy almıştır.

Bu gözlemleri şöyle özetlememiz mümkündür. CHP'nin oy artırdığı illerden tarımsal yapının egemen olduklarında, DP ve MSP de önemli oy sağlamışlardır. Bu iller arasından zengin toprak mülkiyetinin, büyük kapitalist çiftliklerin veya toprak ağalığının hakim olduğu illerde, CHP'nin oy artışına paralel olarak, AP oylarının daha çok DP'ye gittiği görülürken, küçük toprak mülkiyetinin geri tarımsal üretimin ve yoksul köylülüğün hakim olduğu illerde MSP de CHP ile birlikte fazla oy almıştır.

1973 seçimlerinden 1969'a göre Türkiye ölçüsünde oy oranını arttırarak çıkan CHP'nin oransal bakımdan oy kaybına uğradığı illeri incelemek yararlı olacaktır. Ağrı, Bilecik, Bitlis, Bolu, Gümüşhane, Konya, Kütahya, Kastamonu, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Siirt'de CHP oyları oransal olarak düşmüştür.

Ağrı'da CGP ve MSP bu düşüşe paralel olarak önemli oranda oy almışlardır. Bilecik'de MSP, Bitlis'de Bağimsızlar ve MSP, Bolu'da MSP, Gümüşhane'de MSP, Konya'da DP, Sakarya'da DP ve MSP, Samsun'da MSP, Siirt'de CGP oylarının oranında, CHP oylarının oransal düşüşüne paralel bir yükselme görülmektedir.

Ağrı, Bolu, Kastamonu, Siirt'de CGP'nin CHP oylarından bir kısmını aldığı ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Bilecik, Bolu, Gümüşhane, Konya, Kütahya, Niğde, Sakarya, Samsun'da CHP ve MSP yer yer aynı seçmen tabanına dayanmış görünmektedirler. Kısaca, küçük mülkiyetin, geri tarım ve geri tarımsal sömürülüş ilişkilerinin hakim olduğu bazı illerde, belli bir seçmen tabanını, CHP ve MSP, bir ölçüde de DP, AP'den alarak bölmüşlerdir. Yukarıda adı geçen aşağı yukarı aynı sosyo - ekonomik nitelikteki diğer bazı illerde MSP ve birkaç ilde de CGP, CHP ye rakip olmuşlardır.

EN ÇOK TARTIŞILAN PARTİ MSP'İN DURUMU

1973'ün, gerek seçim öncesinde gerek seçim sonrasında elde ettiği sonuçlarla en

fazla tartışılan, en fazla merak konusu olan partisi kuşkusuz MSP'dir.

Burada MSP'nin ileri sürdüğü görüşleri, yol açtığı tartışmaları söz konusu etmeden, 14 Ekim seçimlerinde aldığı oyların dağılımını gözden geçirmeye, böylece de MSP tartışmalarını daha dağlam ve elle tutulur temellere oturtmaya çalışacağız.

14 Ekim 1973 seçimlerinde MSP 1 milyon 265 bin 771 geçerli oy aldı. Seçimlere ilk defa katılıyordu. Aldığı geçerli oy sayısı oransal olarak tüm oyların yüzde 11.8'ini buldu ve 48 milletvekilli çıkardı.

MSP'nin seçim haritasına bakacak olursak, (harita 3) ilk bakışta şunları oldukça açık bir biçimde gözlemek mümkün: Kastamonu, Çorum, Kayseri, **Maras'dan** geçen bir doğru çizginin Doğu'sunda kalan bölgelerde MSP kendi ortalamasının büyük ölçüde üstüne yükseliyor. Sanayi bölgelerinde, Türkiye'nin kapitalizme en fazla açılmış, kapitalist ilişkilerin en fazla gelişmiş olduğu Batı illerinde, büyük kapitalist çiftliklerin ve tarım işçilerinin yoğun olduğu illerde ise kendi ortalamasının bile oldukça altına düşüyor ve bu bölgelerden fazla oy alamadığı görülüyor. MSP'nin kendi ortalamasının çok üstünde, meselâ yüzde 20'nin üstünde oy aldığı iller sırasıyla şunlar: Erzurum, Elâzığ, Maras, Sivas, Bingöl, Gümüşhane, Adıyaman, Rize, Çorum, Yozgat.

Bu illerin istisnasız olarak sosyo-ekonomik ölçütlerle göre en geri veya geri iller olduğunu kolayca söylemek mümkün. Yine bu iller verimsiz küçük üretimin, kasaba yapısının, yoksul köylülüğün ve tefecilik, aracılık gibi geri ve gelişmiş kapitalizm öncesi sayılabilecek sömürü ilişkilerinin en yaygın olduğu iller. Tarımda kapitalizmin gelişmesi ile ilgili olarak yapılan bir araştırmanın verilene göre MSP'nin en fazla oy aldığı bu on ilin 5'i, araştırmada 5 bölgeye ayrılmış olan Türkiye'nin beşinci, yani sosyo-ekonomik ölçütler açısından «en geri» bölgesine dahil. Araştırmaya göre Türkiye'nin en geri 8 ilinden 5'i MSP'nin en fazla oy aldığı iller. Yine aynı araştırma sonuçlarına göre, MSP'nin en fazla oy aldığı diğer beş il den üçü, yine en gelişmiş dördüncü bölge-

ye; ancak iki il orta gelişmişlik seviyesin deki bölgeye dahil görünüyor. Bunun dışın da kendi ortalamasının üstünde oy aldığı diğer iller iki gruba ayrılabilir. 1) Küçük üreticiliğın gerek tarımda gerekse kasabalarda yaygın olduğu, yoksul küçük mülkiyet illeri (ki bu iller aynı zamanda tefeci sermayesinin, küçük ticaret sermayesinin de yaygın olduğu illerdir)... 2) İkinci grup iller olarak da, kapitalizm öncesi ilişkiler, ağalık düzeni ve bu düzen içinde büyük toprak mülkiyetinin hakim olduğu iller...

MSP'nin kendi Türkiye ortalamasının altına düştüğü ve önemli bir varlık gösteremediği iller ise, MSP seçim haritasında da açıkça görüldüğü gibi, sosyo-ekonomik endeksler bakımından en ilerlemiş görünen, sanayinin gelişmiş, işçi sınıfının nicel ve nitel ağırlığa ulaşmış olduğu iller. Marmara, Ege, Akdeniz bölgelerinde ve kısmen Batı Karadeniz bölgesinde MSP oylarının oranı kendi ortalamasının oldukça altında. Bu durumun iki istisnası Kocaeli ve Sakarya illeri.

Daha önce AP ve CHP'nin oylarını incelerken göze çarpan bazı noktalar hatırlanacak olursa, MSP'nin ilk bakışta umulanın aksine, hele gelişmiş kapitalist pazara bütünüyle açılmış ve kapitalist üretim ilişkilerine uzunca bir süreden beri girmiş bulunan bölgelerde, AP'den fazla oy kemirdiği anlaşılıyor. AP'nin en yüksek oy aldığı illerin çoğunda MSP fazla oy almamış.

MSP'nin en fazla oy almış olduğu daha geri sosyo-ekonomik yapıdaki on ilde ise durum şöyle: Bu illerde MSP AP oylarını bölmüş ve AP'nin oy kaybına kesinlikle sebep olmuştur. Ancak bu illerde CHP'nin de önemli oy artışları kaydedememiş olması, ayrıca CHP'nin oylarında düşme olan bazı illerde, MSP'nin kendi ortalamasının üstüne çıktığının görülmesi, küçük mülkiyet ve küçük meta üretimi bölgelerindeki belli bir seçmen tabanının, CHP ve MSP arasında sallanmış olduğunun belirtisi kabul edilebilir. Tarımda kapitalistleşmenin gelişmiş olduğu bölgelerdeyse MSP'nin varlık gösterememiş olduğu bütün açıklığıyla ortaya çıkıyor.

DP HANGİ OYLARI ALDI?

14 Ekim 1973 seçimlerinden 45 milletvekilliği kazanarak çıkan, oyların yüzde 11.89'unu, yani 1 milyon 275 bin 502 geçerli oy alan DP'nin durumu nedir? DP hangi kesimlerin oyunu almıştır ve AP'yi ne oranda bölmüştür?

DP seçim haritası (Harita 4) bu soruların cevabını kabaca veriyor. DP'nin kendi ortalamasının üstünde oy aldığı iller, kırsal bölgelerinde kapitalizmin en fazla gelişmiş bulunduğu iller.

DP, Aydın, Denizli, Konya, Niğde, Sakarya, Bingöl, Hakkâri, Ordu ve Giresun illerinde en fazla oy almış. Yine Muğla, Burdur, Antalya, İçel, Adana, Hatay, Gaziantep, Urfa, Diyarbakır, Mardin, Kars'da yukardaki illerin oy oranlarına çok yaklaşmış. Aynı illerin tarımsal yapılarına bakıldığında, bunlar arasında özellikle Akdeniz ve Doğu şeridinde yer alanlarının pazar için üretim yapan büyük toprak mülkiyetinin ve tarım ürünleri ticaretinin hakim olduğu iller oldukları görülüyor.

DP'nin kendi ortalamasının altında oy aldığı illerse oldukça dağınık. Yine de DP seçim haritasında biraz zorlamayla, Aydın'dan Diyarbakır'a bir çizgi çekmek ve çizginin altında, yani Türkiye'nin güney - Güney Doğu bölgesinde kalan bölümü, DP'nin geliştiği bölge olarak kabul etmek mümkün. Bu durumda da DP'nin büyük toprak mülkiyeti ve geniş çapta pazar için üretim yapan kapitalist tarım birimlerinin hakim olduğu illerden daha fazla oy aldığı tekrar göze çarpıyor.

Yine DP'nin önemli ölçüde sanayileşmiş illerde varlık gösteremediği de anlaşılıyor.

DP'nin en fazla oy aldığı illere baktığımızda 20 ilden 18'inde (Sırayla Konya, Aydın, Niğde, Denizli, Ordu, Sakarya, Giresun, Muğla, Bolu, Ağrı, Çorum, Çankırı, Antalya, Urfa, Trabzon, İçel, Gaziantep, Hatay'da) DP'nin AP'nin oylarını böldüğü ve AP'den oy aldığı açıkça görülüyor. Mardin ve Hakkâri'de ise, bağımsız adayların oylarını bölmüş ve toplamış olduğu ortaya çıkıyor.

MSP'nin aksine, DP'nin fazla oy aldığı iller çoğunlukla AP'de oy düşmesi gözlenen iller. Buna karşılık büyük toprak mülki-

yeti temelinde dayanan bazı illerde ise DP bağımsız adaylara yenilmiş görünüyor. Doğu'da bağımsız adayların ağırlıkta olduğu illerde DP diğer büyük mülkiyet illerinde aldığı oy oranına yaklaşmamış,

«DP kimden oy aldı» veya «AP'nin oylarını hangi parti aldı» sorusunun cevabı, oy dağılımına ve rakamlara dayanılarak verilmek istenirse ortaya çıkan gerçek, DP'nin AP'den oy aldığı ve AP oylarını asıl bölen parti olduğu gerçeğidir.

— CGP —

Millî Güven Partisinin CHP'den daha sonra kopan ve Cumhuriyetçi Partiyi kuranlarla birleşmesinden meydana gelen Cumhuriyetçi Güven Partisi, 14 Ekim seçimlerinden beklediğini bulamamış bir parti olarak çıktı. Cumhuriyetçi Güven partisinin oy oranı yüzde 5.27 aldığı oy sayısı 564 343.

Seçim sonuçlarına bakılacak olursa, Güven Partisi, mahalli etkinliklerden yararlanan mayalı çalışan ve bir zamanların YTP'sinin bu bakımdan yerini alan bir parti görünümü kazanmıştır.

Gerçek bir varlık gösterebildiği iller, oyların yüzde 52.3'ünü aldığı Van (Ferit Melen Vanlıdır) Sirt, Kayseri (Feyzioğlu), Bolu, Ağrı, Mardin, Gaziantep'tir.

Seçmenler açısından bir sosyal tabanı kalmamış, yer yer silinmiştir.

— MP —

1969 seçimlerinde kazanmış bulunduğu 6 milletvekilliğini kaybeden ve 1973'de ancak yüzde 0.58 oranında oy alabilen; sadece Sınop, Kırşehir ve Uşak'da kayda değer oranda oy sağlayan MP'nin başarısızlığının en önemli nedeni, sosyal tabanını kaybetmiş olması, yani belli bir toplum kesiminin çıkarlarının sözcüsü olmaktan çıkmasıdır. Öte yandan Bölükbaşı'nın kişiliğinin partiye kazandırdığı oylar da, partinin tabanıyla tamamen zıt görüşlerleri süren Cemalettin Tural'ın başkan olmasından sonra bütünüyle kaybedilmiştir. Daha önceki seçimlerde savunduğu görüşlerle, Orta Anadolu'nun küçük üreticilerine seslenen MP' 14 Ekim seçimlerinde seçmenlerini bir yandan MSP'ye bir yandan da CHP'ye

kaptırmış görünmektedir. Gerçekten de 1969 seçimlerinde MP'nin oy sağladığı bölgelerde, 14 Ekimde CHP oylarında ve MSP oylarında artış görülmüştür.

— TBP —

1969 seçimlerinde 8 milletvekilliği kazanmış olan Türkiye Birlik Partisi, bu seçimlerde ancak Parti genel Başkanı M. Timisi'yi Sivas'dan milletvekili çıkarabilmiştir.

Büyük ölçüde oy kaybetmiş olan, pek çok ilden tamamen silinen, ancak Sivas ve birkaç çevre ilde bir miktar oy alabilen TBP'nin kaybı, teşkilatın geçirdiği bazı yapı değişiklikleri, yeni sloganlar kullanmaya başlaması ve bazı seçim öncesi kararlarla açıklanabilse de, bu partinin oy kaybında Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişmesinin hızlanmasının da büyük etkileri vardır.

Bir mezhep partisi biçiminde kurulmuş ve alevî inançlı halkın oylarına sahip olmayı amaçlamış bu parti, oy bölgelerinde kapitalist gelişmenin hızlanması ve sınıf çıkarları bilincinin din ve mezhep bilincine üstün gelmesiyle varlık nedenini büyük ölçüde kaybetmiştir.

— MHP —

Milliyetçi Hareket partisi, 1969'da kazanmış olduğu tek milletvekilini 1973 seçimlerinde üçe çıkarabilmiştir. MHP'nin oy ortalaması yüzde 3'den yüzde 3.38'e yükselmiş ve 1969'da aldığı 275 091 oya karşılık 1973'de 362 208 oy almıştır. Yozgat, Niğde, Giresun, Adana, Burdur, Çankırı, İçel, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir'de yüzde 6'nın üzerinde oy almayı başarmıştır. Daha çok 1969'un MP'li seçmenlerinden oy aldığı illeri sürülebilir.

Belli ideolojik görüşleri olan, kitle içinde yaygınlık kazanmamış ve komando usulü çalışmayı benimseyen bu partinin oy oranının artışı yine de dikkatle incelenmesi gereken bir olaydır.

BAĞIMSIZLAR

1969 seçimlerinde bağımsız adayların yüzde 5.4'ünü, toplam geçerli oylardan 511'023'ünü almışlardı. 1973 seçimlerinde bağımsızların oy oranının yüzde 2.82 ye düştüğü ve toplam olarak 183 bağımsız

adayın 303 218 oy aldıkları görüldü. Böylece 1969 seçimlerinde 13 olan bağımsız milletvekili sayısı 1973 seçimleri sonrasında 6'ya düşmüş oluyor. (Bu milletvekillerinden biri, daha sonra CHP'ye katılmıştır.)

Bağımsız adayların seçim kazandıkları bölgeler öteden beri Doğu illeridir. Bu seçimlerde de 6 bağımsız milletvekilinin 5'i seçimi Doğu illerinden kazanmıştır.

Bağımsız milletvekili çıkaran iller şunlardır: Bitlis, Erzurum, Mardin, Muş, Siirt, Ordu.

Milletvekili çıkaramamakla birlikte, bağımsızların önemli oranlarda oy aldıkları iller ise Bingöl, Gümüşhane, Kars, Kırşehir, Tunceli'dir.

Bağımsızlara oy verme eğiliminin, 1973 seçimlerinde de yine, kapitalizm öncesi sömürü ve üretim ilişkilerinin ve aşiret yapısının hakim olduğu, kişilerin kitleleri etki ve baskı altında tutabilmeye devam ettikleri illerde görüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Ancak, son dört yıl içinde hızlı kapitalistleşme süreci dışında kalamayan Doğu bölgelerinde bağımsız adayların şansı azalmakta ve kapitalist pazarla bütünleşme süreci, kişileri arka plana iterken sınıf çıkarlarını ve bunların oylarda yansıtılmasını ön plana çıkarmaktadır.

SONUÇ

14 Ekim seçimleri sonuçlarının, eldeki verilerden hareketle daha ayrıntılı yorumlarına gidilebileceği gibi, partilerin milletvekili adaylarının ve seçilen milletvekillerinin sınıfsal durumlarından, meslek ve ekonomik durumlarından hareketle, farklı yöntemlerle farklı tahliller de yapılabilir.

Ancak 14 Ekim 1973 Genel milletvekilli seçimlerinin kısmî bir tahlili bile bazı gerçekleri açık biçimde ortaya çıkarmıştır.

Bu gerçekleri şöyle toparlayıp özetleyebiliriz:

14 Ekim seçimlerinin sonuçları, Türkiye'deki sosyo-ekonomik yapı değişmesinin, kapitalistleşme sürecinin hızlanmasının, buna bağlı olarak sınıflar arası ve sınıflar içi farklılaşma ve çelişkilerin artmasının, sınıf ve grupların çıkar ayrılıklarının farkına varmaya başlamalarının, yani bilinç-

lenme sürecinin hızlanmasının siyasal yapı ve oy dağılımındaki yansımasıdır.

Büyük sermayenin güdümünde ve egemenliğinde gelişen kapitalizm, sermaye kesiminin kendi içinde de çıkar ayrılıkları doğmasına yol açmıştır.

Büyük tekeller sermaye ile eş anlamlı olarak kullanabileceğimiz büyük sanayi sermayesi ve sanayi çıkarları, tarım ve ticaret çıkarlarına üstün gelmeye başlamış ve aralarında, «sömürden pay alma» kavgası ortaya çıkmıştır. Bunun 1973 seçimleri sonuçlarına yansıması, bir yandan DP'nin AP'den kopardığı oylar ve DP'nin büyük toprak mülkiyeti ve tefeci - tüccarlığın egemen olduğu bölgelerde güçlenmesi biçiminde olmuştur.

Büyük sermayenin yani büyük sanayici kesimin, uluslararası finans kapitalle bütünleşmiş kanadının ekonomik egemenliğinin güçlü şekilde sarstığı, güçlenmesini engellediği, yerli sayılabilecek ve henüz finans kapital ağı içinde yer almayan küçük sanayi sermayesi de, 1973 seçimlerinde AP'ye cephe almıştır. Bu kesimin, elindeki imkânları DP, CHP, kısmen de MSP lehinde kullandığı, küçük sanayi sermayesinin önemli olduğu illerde bu üç partinin AP'den oy almasından anlaşılmaktadır.

Böylece tekeller kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak sermaye kesimi içinde ortaya çıkan bölünmeler ve çıkar farklılaşmaları, AP'nin oy kaybında büyük ölçüde yansımaktadır.

Yine aynı gelişme CHP'nin 1973 seçimlerindeki başarısının da nedeni olarak görülmektedir. Kapitalizmin gelişmiş olduğu, orta sınıfların tekeller sermaye tarafından ezildiği, sanayi ve tarım işçilerinin önemli sayılara ulaştıkları büyük ve ileri ekonomik yapıdaki illerde, CHP kesin başarı kazanmış ve oy arttırmıştır. Bu durum, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte giden toplumsal ve sınıfsal bilinçlenmenin sonucudur. Öte yandan kapitalist pazara açılmakta zayıf kalmış bölgelerde, küçük üretime dayanan geri tarım bölgelerinde, yok-

sul köylülüğün çoğunlukta olduğu illerde AP'nin oy kaybına karşılık CHP oylarını arttırmış ve oy artışını MSP ile paylaşmış, yani aynı seçmen tabanını MSP ile bölüştürmüştür.

Yine gelişen tekeller kapitalizmin ezdiği orta sınıfların yoğun olarak bulunduğu illerde CHP oy arttırmış, özellikle de şehir küçük burjuvazisi arasında etkili olmuştur.

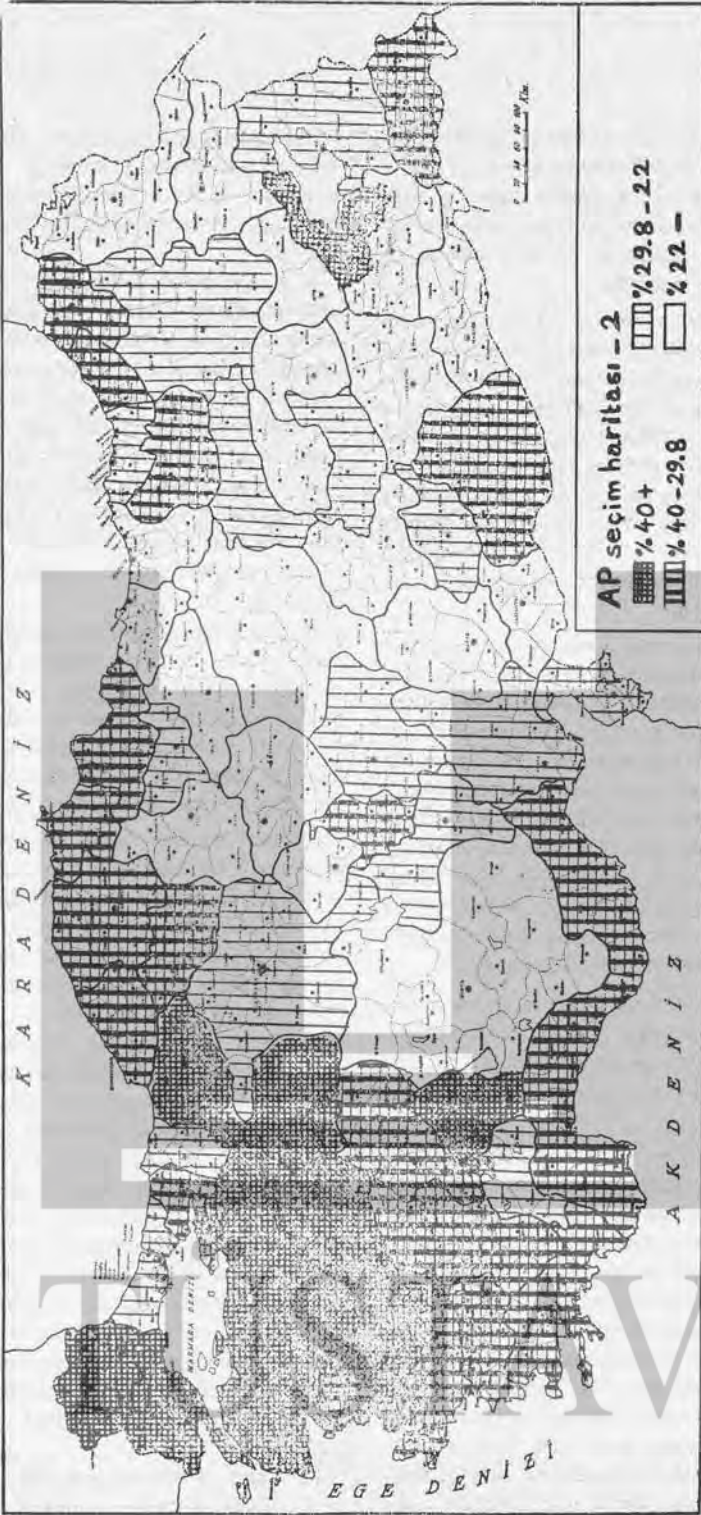
1973, 14 Ekim seçimleri sonuçlarının ortaya koyduğu bir başka gerçek de ilk bakışta sandanın aksine MSP'nin AP'den oy alan parti olmadığı, daha çok CHP ile oy paylaştığıdır. Bir başka deyişle, iki partinin seçmen tabanları, bazı kesimleriyle benzer sosyo-ekonomik gruplara mensuplardır.

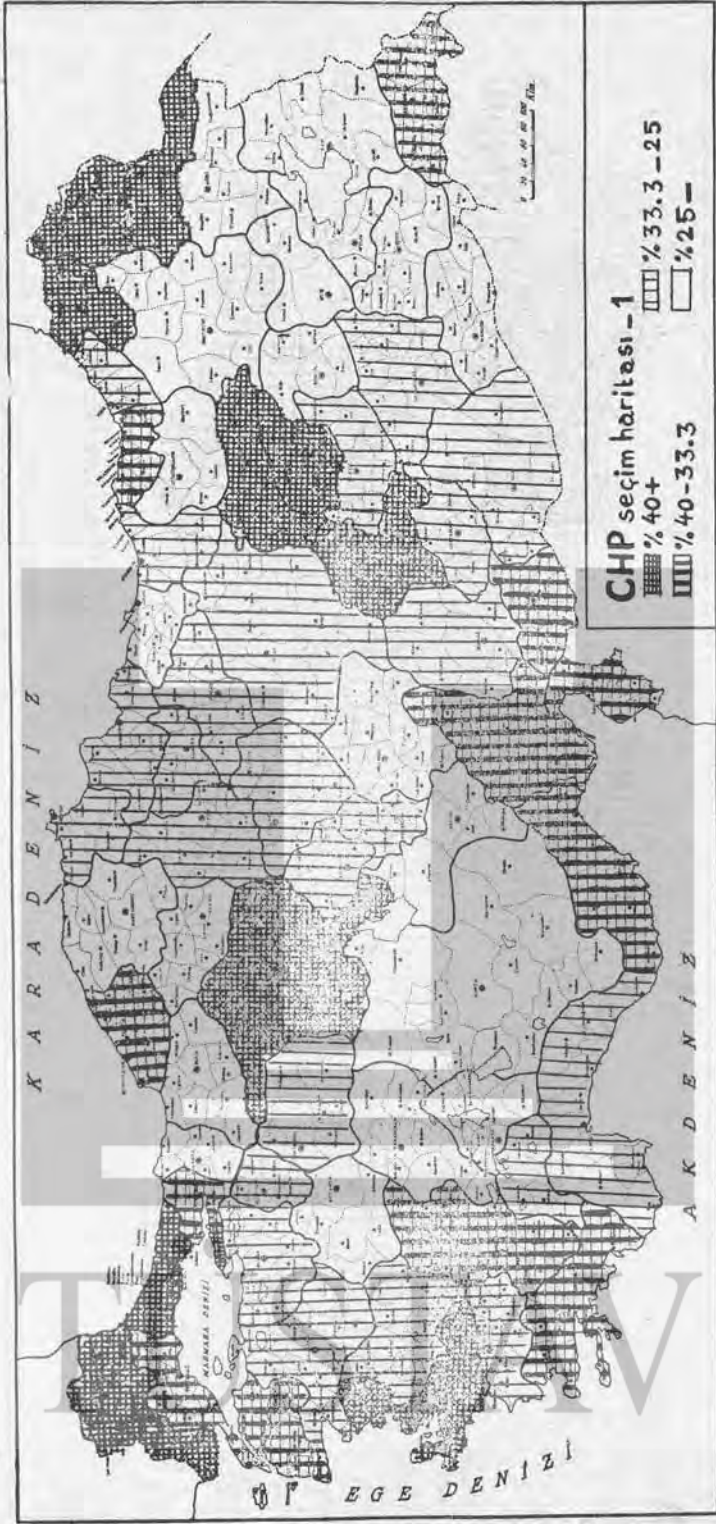
Seçim sonuçları, Türkiye'de siyasal partilerin, kişi, mezhep, aşiret çıkarlarından ve etkilerinden kurtulma ve gerçek sınıf partileri niteliği kazanma dönemine girdiklerini ve sermaye partilerinin «kitle partisi» görünümüne bürünme olanaklarının gitgide azaldığını da göstermektedir.

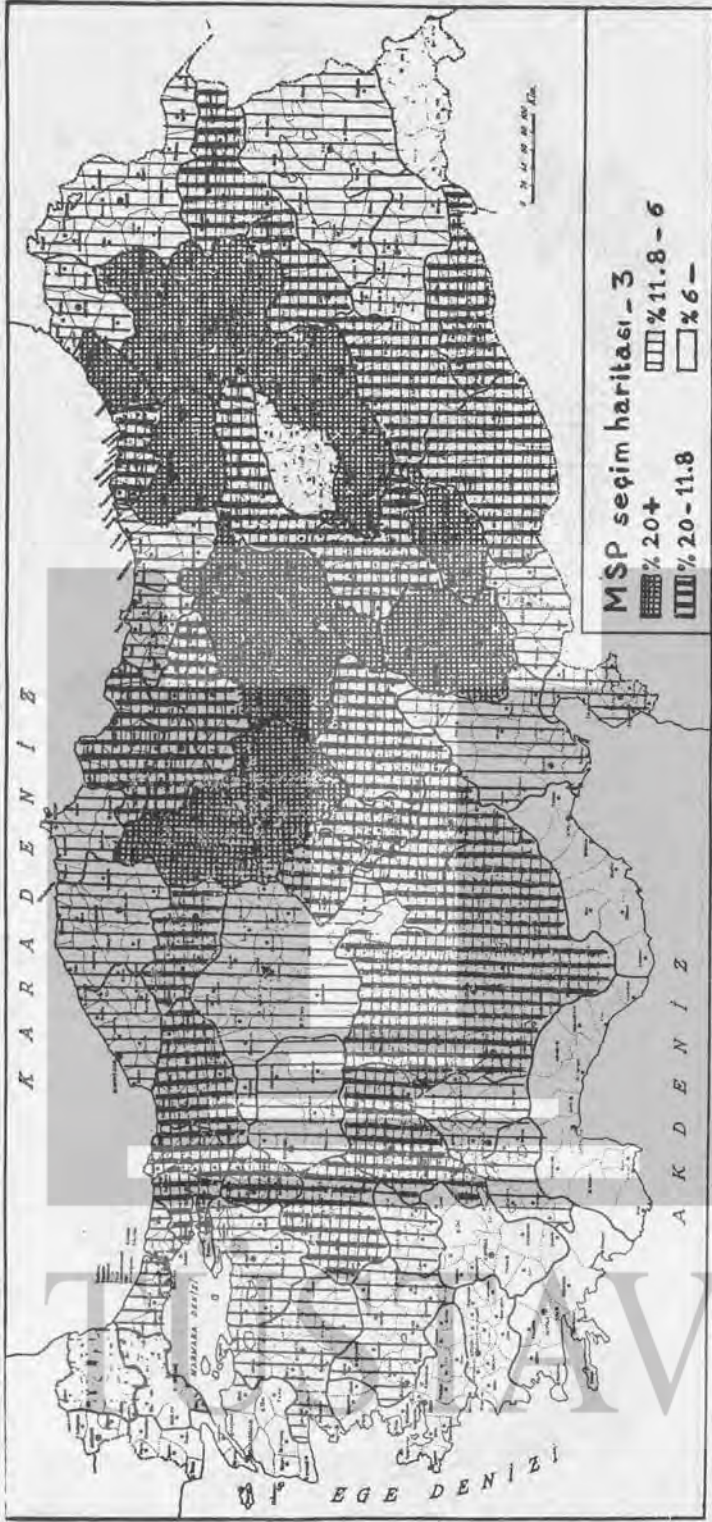
Çalışan kitleler kendi çıkarlarının bilincine varıp bu doğrultuda oy kullanmaya ve sermayenin yedeği olma durumundan kurtulmaya başlarken, sağ ideolojilerin sözcülerinin MHP'nin seçimlerde aldığı sonuçların da gösterdiği gibi militanlaşmakta olduğu ortaya çıkmaktadır.

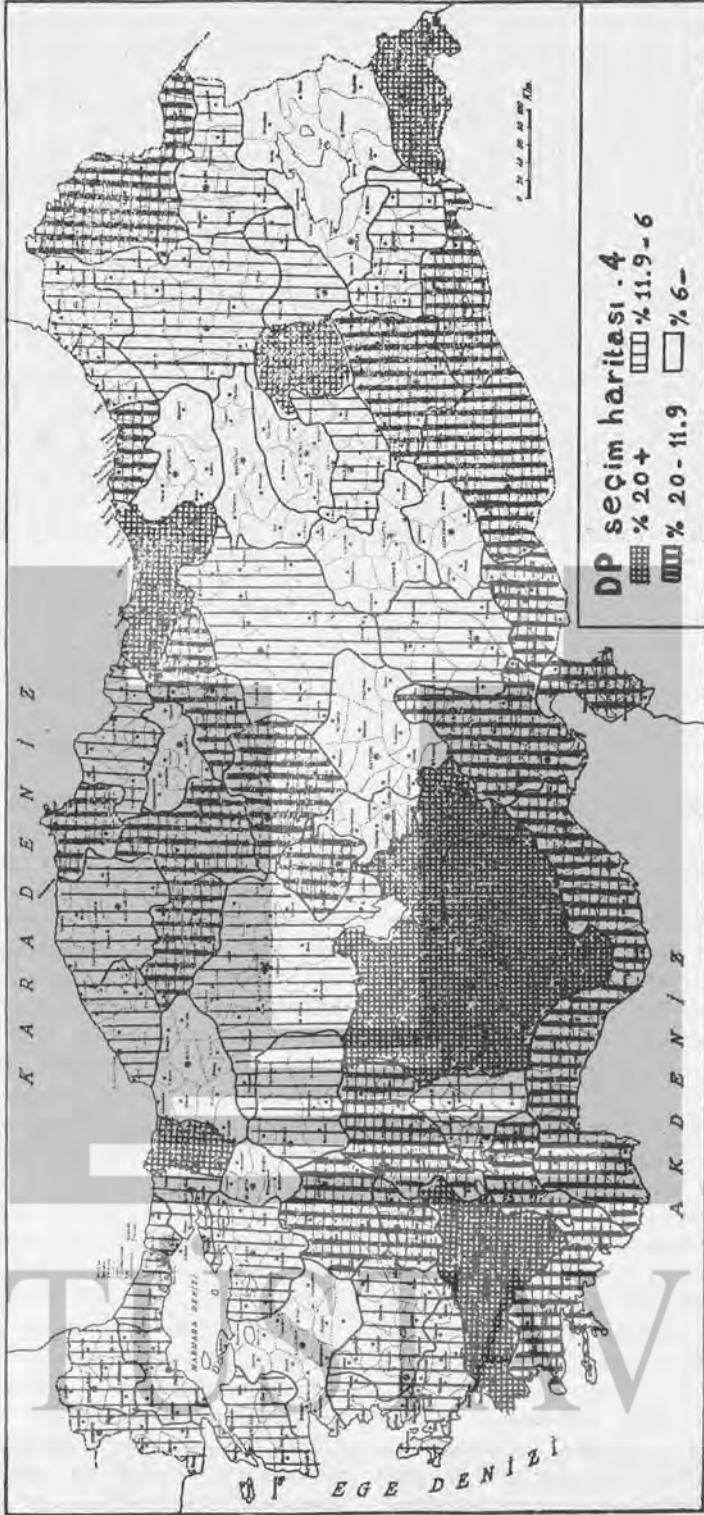
14 Ekim seçimlerinin ortaya koyduğu en temel gerçek ise, halkın büyük bir çoğunluğunun tekeller kapitalist gidişe karşı olduğu, bu düzenin değişmesini istediği, oyunu bu yönde kullandığı ve halkta sınıf bilincinin geliştiğidir. İşçi sınıfının uyanışı, siyasal bilinç kazanmaya başlaması ve içinde yaşanan dönemde bu sınıfın çıkarlarını savunacak ve siyasal mücadelesine yön verecek bir işçi sınıfı partisinin mevcut olmayışı ve bu durumun ortaya çıkarabileceği yanlışların ve sapmaların tartışılması, böylece 14 ekim seçimlerinden sonra bir kere daha günün gündemine gelmek tedir.

14 Ekim seçimleri, çıkarılacak sonuçlar ve alınacak derslerle doludur.

Partiler ve sınıfsal yapıları

Oya Baydar

Türkiye'de son on yıldır «sınıf» terimiyle konuşulmaya başlandı. «Sosyal sınıf» sözünü her işittiklerinde «bölücülük» ve «suç» çığıkları atanlar bile, bugün meseleleri ortaya koyarken, sosyal sınıflardan, toplum kesimlerinden ve farklı çıkarılardan söz ediyorlar. Gittikçe belirginleşen, keskinleşen, su yüzüne çıkan sınıf gerçeği, artık en kör gözlere, sermayenin en akıllı geçinen ideologlarına bile kendisini zorla kabul ettiriyor.

Türkiye'de kapitalizm, uluslararası finans kapitale bağımlı tekeli sermayenin ağırlığında ve güdümünde gelişirken, çeşitli toplum kesimleri arasındaki çıkar farklılıkları, kısaca «sınıf farklılıkları» daha da derinleşiyor. Yine aynı gelişme, özellikle sermayedar sınıfların içinde de bölünmelere yol açıyor. «Sınıflar arası» çıkar çatışmalarına «sınıf içi» çıkar çatışmaları ekleniyor.

Kapitalizmin bütün sağlıksızlığı ve bağımlılığı içinde gelişmesi; bu gelişmede, tarihî bir zorunluluk olarak dışa bağımlı tekeli sermayenin başı çekmesi ve sömü-

rüden en büyük payı almak için verdiği mücadele, sermayenin diğer kesimlerinin çıkarlarını kemirdiği kadar, kapitalizm öncesi ilkel sermaye biçimlerini ve kesimlerini de ağır ağır güçten düşürüyor, tefecisi, aracısı, toprak ağasıyla; egemen sınıfların bu en geri kesimleri yavaş yavaş büyük sermaye ile çıkar kavgasına sürükleniyor. Tekelci kesimin güçlenmesi, uluslararası finans kapitale henüz bütünlüşmemiş olan, tekeli niteliği bulunmayan küçük sanayiciyi ve tüccarı ve küçük burjuvazinin belli kesimlerini huzursuzlaştırıyor.

Bu sağlıksız ve tekeli kapitalistleşmenin bedelini ise, çeşitli yollardan, dolaylı veya dolaysız olarak, çalışan halk ödüyor. Pahalılık başdöndürücü bir hızla ulaşmışken, işçi ücretlerine yapılan zamlar devde kulak kalıyor ve işçi daha ağır yaşama ve çalışma koşullarına itiliyor. Sanayi çıkarlarının ön plana geçtiği ekonomi politikası, en fazla yoksul köylünün ve küçük üreticinin durumunu sarsıyor. Artık pazar ekonomisine açılmış olan ve ihtiyaçları ge-

niş ölçüde «gaz, tuz, bez» üçlüsünü aşmış bulunan köylülük, ekonomik bunalımı kendi sırtında hissediyor.

Kısaca, gelişen bağımlı ve sağlıksız tekelci kapitalizm, toplumun çeşitli kesimlerinde etkisiz duyuruyor; Sınıflaşma keskinleşirken sınıfların kendi çıkarlarının bilincine varmaları da hızlanıyor.

SOSYAL VE EKONOMİK DEĞİŞME SİYASETE YANSIR

Böylesine köklü ve toplumu derinden etkileyen ekonomik ve sosyal değişmelerin siyaset planına yansımaması mümkün mü? Aksine, siyasal tarih bu gelişmeler dışındadır açıklanamaz.

Siyasal Partiler, burjuva demokrasilerinde toplumdaki çeşitli sosyal sınıfların ve kesimlerin siyasal iktidar için mücadele araçlarıdır.

Sosyal sınıfların çeşitli dönemlerde geçirdikleri yapısal değişikliklere, sınıf çıkarlarının gerektirdiği yeni seçmelere göre, siyasal partiler de yapı değişiklikleri geçirirler. Artık belli bir sınıfın veya kesimin çıkarlarını temsil etmekten çıktıkları anda, o kesim tarafından karşıya alınır veya mücadele alanı haline getirilirler. Temsil ettikleri çıkarlar ortadan kalktığı zaman varlık nedenleri de ortadan kalkmış olur.

Sosyal sınıfların siyasal mücadele araçlarından olan siyasal partilerin, hangi toplum kesimlerin sözcüleri oldukları, kapitalizmin gelişme süreci içinde açıklık ve kesinlik kazanır. Gelişmiş kapitalist toplumlarda bütün sosyal sınıflar ve sosyal kesimler kendi örgütleriyle temsil edilirler. Daha geri kapitalist yapılarda, siyasal partilerin içinde birkaç sınıfı barındırdığına veya Türkiye'de son yıllara kadar görüldüğü gibi, belli bir sınıfın temsilcisi olmakla birlikte, çıkar ayrılığı olan bir başka sınıfı veya sınıfları yedeğine aldığına da rastlanır. Ancak kapitalizmin gelişme süreci içinde, sınıf farklılıkları ve çıkar ayrılıkları keskinleşip sınıf bilinci yaygınlaştıkça, bu durum aşılar.

Kısaca, hele belli bir gelişme ve sınıf farklarının derinleşmesi aşamasından sonra, sınıflar arası çıkar mücadelesi bütün boyutlarıyla siyasal mücadeleye ve onun araçlarından olan siyasal partilere yansır.

Türkiye'de siyasal gelişmeler ve siyasal olaylar planında neler olup bittiğini, partilerin geçirdikleri değişikliklere, iç mücadelelerine, olaylar karşısındaki tutumlarına ve tepkilerine, iktidar mücadelesinin partilerde yansıyan yüzüne bakarak ortaya çıkarmak mümkündür. Ama bu noktadan hareketle doğru yorumlara varabilmenin ön şartı, siyasal partilerin sınıf yapılarını bütün açıklığı ve bütün ayrıntılarıyla tesbitten, yani hangi siyasal partilerin hangi toplum kesimlerinin çıkarlarının savunuculuğunu yaptığını bilmekten geçer.

Ayrıca, işçi sınıfının kısa ve uzun vadeli çıkarları açısından çeşitli siyasal partiler karşısında alınacak tavrın doğru tesbiti; işçi sınıfının siyasal örgütünün kuruluşunda gözetilecek ilkelerin aydınlığa kavuşturulması ve gerek işçi sınıfı gerekse emekçi halkın çıkarları konusundaki yanlış tutum ve tavırların iyi anlaşılması için, mevcut siyasal partilerin sınıfsal yapı ve eğilimlerinin sergilenmesi gerekmektedir.

PARTİLERİN SINIF YAPISININ GÖSTERGESİ NEDİR?

Akla gelebilecek ilk soru, siyasal partilerin sınıf yapılarının anlaşılmasında temel ölçülerin, göstergelerin neler olduğudur. Gerçekten de «bir siyasal parti, şu veya bu toplum kesimlerinin çıkarlarının sözcülüğünü yapıyor», derken o partinin programına mı, oy aldığı seçmen kitlesine mi, milletvekillerinin ve parti yöneticilerinin sınıf yapısına mı, savunduğu görüşlere, olaylar karşısındaki tepkilerine mi bakacağız?

Bu sorunun en doğru cevabı «bütün bu ölçüleri birlikte kullanmak gerekir» dir. Ancak bu göstergeler arasından bazıları, diğerlerinden daha önemli ve doğru sonuçlara yaklaştırmaya daha elverişlidir. Mesela belli bir partiye oy veren seçmenleri, bütün diğer ölçütlerden ve genel toplumsal yapıdan ve gelişmeden soyutlayarak ele alacak olursak, kesin yanlışlığa düşeriz. Böyle bir metotla bir zamanlar Demokrat Parti'nin, daha sonra, son seçimlere kadar Adalet Parti'sinin işçinin, köylülüğün, emekçi yığınların partisi sayılması gerekirdi. Zaten bu metot, «biz kitle partisiyiz, biz bütün halkın, ulusun partisiyiz» yutturma-

macasını bilerek ve halkı uyutmak için sık sık ileri süren sermaye kesiminin siyasal örgütlerinin metodudur. Ama bu, «bir partinin oy aldığı seçmen tabanı hiç bir anlam ifade etmez», demek değildir. Toplumun ekonomik ve sosyal gelişmesi, sınıf farklılaşmalarının ve sınıf bilincinin keskinleşmesiyle birlikte, siyasal partilerin oy aldıkları seçmen çoğunluğunun sınıf yapısı daha sağlam ve güvenilir bir ölçü olmaya başlar. Yine de parti ileri gelenlerinin kendilerini bütünleştirdikleri sınıf, partinin özellikle ekonomik programı, partinin çeşitli toplum olayları karşısındaki tavrı ve savunduğu çıkarların eninde sonunda hangi sınıfın çıkarları olduğu çok daha güvenilir ölçülerdir.

1973 yılı sonu, 1964 yılı başlarında, yani Türkiye'de tekelci kapitalizmin ve sanayi çıkarlarının önem kazandığı, sınıflaşmanın keskinleştiği, sınıf bilincinin hızla uyanmaya başladığı ve kapitalist dünyanın da kendi içinden çalkalanmakta ve kamplara bölünmekte olduğu bir dönemde 14 Ekim seçimlerine katılmış siyasal partilerin sınıfsal yapıları şöyle görünmektedir:

CUMHURİYET HALK PARTİSİ, NEREDEN NEREYE GELDİ?

14 Ekim ve 9 Aralık seçimlerinde elde ettiği umulmadık sonuçlar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yapısı, nereden nereye geldiği, ne gibi bir sınıfsal değişme geçirdiği ve şimdi hangi sınıfların temsilcisi olduğu sorularını gündeme getiriyor. Gerçekten de 1950 hele 1960 sonrasında hız kazanan tekelci kapitalist gelişme, en çok CHP'yi etkilemiş görünüyor.

1923'ün Halk Fırkası, 1943'ün Cumhuriyet Halk Partisi ve 1973'ün yeni CHP'si aynı çizginin devamı olmakla birlikte, sınıfsal dayanakları bakımından birbirinden oldukça farklı siyasal kuruluşlardır. Bu farklılık, doğrudan doğruya, toplumun geçirmekte olduğu ekonomik ve sosyal değişmeye bağlıdır.

Halk Fırkası 1923'de Atatürk tarafından, «bir sınıfın değil bütün ulusun partisi olacağı» bildirilerek kuruldu. Bu ilkenin temelinde, Türkiye'de farklı sınıfların var olmadığı görüşü yatıyordu. Ama, sosyal gerçek bu muydu? Halk Fırkası gerçekten

de ulusun partisi miydi? Olabilir miydi?

Halk Fırkası'nın kuruluşundaki sınıf dayanaklarının incelenmesi, «sılda Türkiye'de 1908'lerde başlayan ve 1923'te gelişen «burjuva demokratik devrimi»nin incelenmesi anlamına gelir. Burada son derece önemli olan bu konuyu bir yana bırakarak Kurtuluş Savaşı'nın ve 1923 hareketinin, kendine özgü koşullar içinde gerçekleşen bir «burjuva demokratik devrim» olduğunu söylemekle yetinelim.

Ancak, 1923 burjuva demokratik devriminin mutlaka belirtilmesi gereken tarihsel özelliği, devrimin temel sınıfı olan burjuvazinin güçsüzlüğüdür. Kurtuluş Savaşı sırasında Türkiye burjuvazisi: liman şehirlerinin gayri müslim komprador burjuvazisinden, yani yabancı şirketlerin acentaları ve komisyoncularıyla onların ortağı, çoğu sarayla ilişkili işbirlikçi yüksek bürokratlardan; Anadolu tüccar ve eşrafından, özellikle Batı bölgelerinin büyük toprak sahiplerinden oluşmaktadır. 1908'lerden sonra İttihatçıların giriştikleri «milli burjuva» yaratma çabaları, Anadolu tüccar ve eşrafını bir ölçüde palazlandırmışsa da, 20. yüzyılda, emperyalizmin etkisi altındaki ülkelerde milli burjuvazinin güçlenip devrimini tek başına yapması yolu tarihsel olarak kapalıdır. Bu yüzden, emperyalizmle gerçek bir çıkar çatışması içinde bulunan ve giderek onunla bütünleşmeyecek gerçekten milli bir burjuvazi güçlenememiştir. Belli bir ihtiyat payı bırakarak ve «henüz yabancı sermayeyle bütünleşmemiş» anlamında «milli» diyebileceğimiz sermayedar sınıflar, komprador burjuvaziye ve onunun temsilcisi İstanbul hükümetine karşıydılar. Ama bu onların batı finans kapitaline de sonuna kadar karşı olacakları, Batı finans kapitaliyle rekabet içinde gidecek ve sanayii geliştirecekleri anlamına gelmemektedir. Nitekim daha sonraki gelişmeler bu gerçeği bir kere daha doğrulamıştır.

Burjuvazinin bu tarihsel güçsüzlüğü, asalaklığı ve bağımlılığı, devrimin fiili gücü haline gelen küçük burjuva bürokratlarına milli burjuvazinin görevlerini de yüklemiştir. İşte 1908 ve giderek 1923 hareketlerinin gerçek sınıfsal özünün, ya-

ni bu hareketlerin burjuva demokratik devrim sürecinin aşamaları olduğunun unutulup, Kurtuluş Savaşının, «küçük burjuva hareketi», «bürokrat devrimi» ve benzeri terimlerle nitelenmesi yanlışlığının temelinde, Türkiye burjuvazisinin yapı özelliklerinin gözönüne alınmaması vardır.

Kısaca, Kurtuluş Savaşı ve 1923 devrimi, komprador burjuvaziye karşı Anadolu egrafının, belli bir ihtiyatla «millî» diyebileceğimiz güçsüz burjuvazinin ve bir kısım toprak sahiplerinin sınıfsal desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Ancak millî burjuvazi son derece güçsüz ve cılız olduğundan, devrimi onların adına ve burjuvazinin görevlerinden bir kısmını da yüklenerek fiilen yürütenler, küçük burjuva kökenli bürokratlar, asker - sivil aydınlar olmuştur.

Devrimi yürüten ve dayanak olan sınıf ve kadroların siyasal örgütü durumundaki Halk Fırkasının ideolojisi, devrimin yapısına uygun olarak bir «burjuva ideolojisi»dir.»

Halk Fırkasının 6 okunu meydana getiren ilkeler; yani cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, inkılâpçılık ve özel koşulların zorunu sonucu olan halkçılık ve devletçilik, devrimini gerçekleştirmeye çalışan burjuvazinin klasik ilkeleridir.

Böylece Halk Fırkası, ana çizgileriyle, güçsüz burjuvazinin ve onun güçsüzlüğü yüzünden burjuva demokratik devriminde burjuvazinin görevlerini üstlenmiş olan küçük burjuva bürokrat kesiminin siyasal örgütü olarak doğmuştur. Bu sınıfsal yapısıyla, 1950'lere hatta bir ölçüde 1970'lere kadar ikili bir dengeyi içinde barındırmıştır: Bir yanda millî burjuvazinin görevlerini yüklenen bürokrat küçük burjuva kesimi, öte yanda uluslararası finans kapitalle bütünleşmekte ve komprador burjuvazinin yerini almakta gecikmeyen dışa bağımlı burjuvazi...

Halk Fırkası'nın tarihindeki, «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924),» ve «Serbest Fırka (1930)» muhalefetleri, dışa bağımlı büyük sermayenin millî burjuvazinin görevlerini yüklenen küçük burjuva bürokratlarına karşı tepkisinin

ve iktidara ağırlık koyma mücadelesinin örnekleridir.

Küçük burjuva radikalizminin ağır bastığı Cumhuriyet Hükümeti, 1923 İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlara da uygun olarak, yabancı sermaye ve onunla işbirliği halindeki yerli büyük sermaye çıkarlarını fazla zedelemeyen, millî ekonomiyi özel kesim eliyle yeniden inşa ve yerli sanayi geliştirme yolunda çeşitli ekonomik tedbirlere başvurmuştur. Millî sermayeyi ve sanayi korumak ve geliştirmek üzere getirilen sınırlamalar ve tedbirler, kısa zamanda dışa bağımlı büyük ticaret sermayesini huzursuz etmiştir. Bu kesim, bir yandan «liberal» sloganlarla muhalefet hareketleri ve kanatları yaratırken; öte yandan, 1923 burjuva demokratik devriminin karşısındaki geri sömürücü sınıfları, meselâ dinci, ümmetçi, hilafetçi, yani kapitalizm öncesi ilişkiler içindeki kesimleri; feodal sınıfları, aşiret ve tefeci çıkarlarını kendi yedeğine almayı bilmmiştir. Dışa bağımlı büyük sermayenin her «liberal» görünümlü muhalefet hareketinin arkasından, geri sömürücü sınıfların ve sürükledikleri halk kitlelerinin «irtica» olarak adlandırılan hareketlerinin gelmesi tesadüf değildir.

Serbest Fırka denemesinden ,yani 1930'dan sonra, açık muhalefet imkânları kapatılmış ve Cumhuriyet Halk Fırkası içinde «dışabağımlı burjuvazi - küçük burjuva radikalizmi»nin çekilmesi sürmüştür.

Kısaca özeltlenecek olursa, Kurtuluş Savaşı ve sonrası, genel çizgileriyle bir burjuva devrimi olarak nitelenmelidir. Cumhuriyet döneminin bütün uygulamaları, burjuvaziyi güçlendirmeye ve kapitalist toplumu kurmaya yönelmiştir. 1930 sonrasının iç ve dış şartlarının zorladığı bir uygulama olan «ekonomik devletçilik», yani «devlet kapitalizmi» de güçsüz ve asalak burjuvaziyi güçlendirmeyi, yerli sermaye için koruyucu bir şemsiye vazifesi görmeyi amaçlamaktadır.

1945'LERDE CHP

İkinci Dünya savaşı ve sonrası, Türkiye tarihinde olduğu kadar CHP tarihinde de bir dönüm noktasıdır.

Savaşın başladığı yıllarda, CHP ve İktidar içindeki ikili denge varlığını sürdürmekle birlikte, devletçi kanadın, siyasal ağırlığı ve etkinliği tartışılmaz. Ancak tarım ve ticaret sermayesinin, kısaca uluslararası finans kapitale yaslanan, onunla çıkar birliği içinde olan büyük sermayenin huzursuzluğu gitgide artmıştır.

İkinci Dünya savaşının sonuna doğru, savaş koşullarının gerektirdiği olağanüstü tedbir ve sınırlamalar, CHP'ye karşı hoşnutsuzluğu büsbütün arttırmıştır. Savaş yıllarında ortaya çıkan spekülasyon servetler, karaborsa kârları, kapkaççı sermayeler küçük burjuva radikalizm ve CHP'nin devletçiliği karşısında güçlü bir cephe meydana getirmiştir.

CHP'nin savaşın son yıllarına doğru böyle kapkaççı yollarla edinilmiş servetlere ve bağımlı büyük ticaret burjuvazisinin yine savaş koşullarından yararlanarak edindiği muazzam kârlara set çekmek üzere getirdiği Varlık vergisi tepki ve tartışmalara yol açmıştır. Varlık vergisi uygulamasını ve uygulamayı yapacak kişi ve kuruluşları büyük sermaye kısa zamanda eline geçirmeyi becermiştir. Gerçekten de varlık vergisi, birkaç gayri müslim büyük tüccarın çıkarlarını zedelemiş, azınlık aleyhtarlığına dönüşmüş, ancak, gerçek hedefine ulaşamamıştır. Ama bütün bu karar ve uygulamalar, savaş zenginlerini ve büyük ticaret kesimini CHP düşmanlığına itenken, CHP'nin devletçi bürokrat kanadını da görünüşte radikalleşmeye itmştir. Bu radikalleşme iki yeni tepki yaratmıştır: Bir yandan bir süreden beri devletçilik uygulaması ve teşviklerden yararlanarak gelişmekte olan sanayici kesim de artık devletçiliğe karşı çıkmaya başlamış, öte yandan toprak çıkarlarını sarsacak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 1945 yılında kabul edilmesiyle, tarım kesimindeki egemen sınıfların hoşnutsuzluğu büsbütün artmıştır.

1945 yılında CHP, bir yandan ezilen ve baskı altında tutulan halk kitlelerinden, bir yandan da sermaye kesiminin büyük bir çoğunluğundan, özellikle de uluslararası finans kapitale ortaklık içindeki büyük sermaye kesiminden tüccardan, ta-

rımcıdan, sanayiciden gelen tepkilerle karşı karşıyadır.

Bu tepkilere, ikinci dünya savaşı sonrasında totaliter rejimlerin yıkılışı ve burjuva demokrasilerinin üstünlüğü de eklenmiştir. Türkiye, 1945'de, uluslararası finans kapitalin ve yerli ortaklarının da isteğine bağlı olarak, kapitalist Batı dünyasının bir parçası olma, Amerika ile sıkı ilişkiler kurma yolundadır. İç ve dış zorunluluklar, tek partili dönemden çok partili döneme geçişi gerektirmiştir.

DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞU.

Genel çizgileriyle burjuvazinin siyasal örgütü olan CHP içinde, uzun süreden beri devam eden ikili yapı, 1945'de artık çatlama noktasına gelmiştir. Gerek devletçilik uygulaması sonucunda, gerek savaş yıllarında biraz daha güçlenme fırsatı bulan uluslararası finans kapitalin ortağı sermaye kesimleri, CHP'den kopma eğilimdedirler. Gerçekten de çeşitli uygulamalar, büyük tarım ve ticaret sermayesinin çıkarlarını artık sınırlandırmaktadır. Çiftçiyi topraklandırma kanunu'nun görüşülmesi sırasında çıkan büyük tartışmalar ve fikir ayrılıkları, bundan kısa bir süre sonra, «parti tüzüğüyle bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını» isteyen ve Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan'ın imzalarını taşıyan «dörtlü takrir»in reddi ve takrir sahiplerinin partiden çıkarılması, bardağı taşıran son damlalar olmuştur.

Bu dört milletvekili, Celal Bayar'ın başkanlığında, 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'yi kurmuşlardır. Kurucuların kimlikleri partinin yapısı konusunda fikir vermektedir. Adnan Menderes, büyük bir kapitalist tarım işletmesi sahibi; Celal Bayar ise finans kapitalin, daha 1925'de İş Bankasının başına getirdiği ve sonraları İktisat Vekilliğini çok uzun dönemler elinde tutmuş olan bir temsilcisidir. Demokrat Parti'yi, Serbest Fırka ve Terakkiperver Fırka denemeleriyle aynı çizgide saymak mümkündür. Kısaca Demokrat Parti dışı bağımlı büyük sermayenin, daha sonra tekeli kesimin siyasal örgütü olarak çıkmıştır tarih sahnesine. O sıralarda dışa bağımlı büyük sermayenin be-

lirgin niteliği daha çok tarım ve ticaret alanlarında yoğunlaşmış olması, henüz sanayi tercihine yönelebilecek yapıda olmamasıdır.

DP, herşeyden önce Halk Partisi'nin devletçiliğine karşıdır. Çünkü bir zamanlar burjuvaziyi güçlendirmiş olan devletçilik artık onu bir cendere gibi sıkmaya başlamıştır.

Yine DP, temsil ettiği sınıfın tarihsel yolunu tutmuş ve daha ileri bir kapitalistleşmenin sözcülüğünü yaptığı halde, toplumdaki en geri ve kapitalizm öncesi kesimlerle ittifaklarını sağlamlaştırmıştır. Tefeci, ağa, şeyh, dinci ideoloji onun tabii müttefikleri haline gelmiştir. Bu kesim CHP'ye, bir yandan «sözde liberalizm» adına saldırırken, öteyandan, toplumdaki en geri sömürücü güçlerin burjuva ideolojisine karşı tepkilerini, dincilik görünümü altında CHP'nin ve CHP'ye hakim küçük burjuva bürokratlarının «laiklik» ideolojisine karşı kullanmıştır. Böylece en geri toplum kesimlerine dayanarak, onların sömürü ağı içindeki geniş halk yığınlarını da, kendi etrafında toplamayı bilmiştir.

1950 OLAYI NEDİR?

Bazılarına göre «devrim», bazılarına göre «karşı devrim» olan, bazılarınsa, «burjuvazinin iktidarı bürokrasiden alması» olarak yorumladığı 1950 olayının gerçek sınıfsal temeli nedir?

1950'de, DP seçimleri ezici bir çoğunlukla kazanarak iktidara geldi. Parti Yönetici kadroları, savunduğu fikirler, programı ve uyguladığı iktisat politikası ile, uluslararası finans kapitalin uydusu ve ortağı büyük sermayenin siyasal örgütüydü. Ancak, bir yandan kurduğu gerici ittifaklara dayanarak, bir yandan uzun sürmüş baskıcı ve totaliter bir burjuva iktidarının halkta yarattığı bıkkınlık ve patlamayı iyi kullanarak en önemlisi de kapitalizmin nisbi gelişmesinin yarattığı şartlardan yararlanarak kitlelerin desteğini almayı başardı.

1950 olayı ne bir devrimdir ne de bir karşı devrim. Üretim ve mülkiyet ilişkilerinde devrimden söz ettirebilecek köklü bir değişim olmamıştır. Devletçilik uygulamasının özel sermayeyi desteklemeye,

yerli sanayiciyi ve müteşebbisi güçlendirmeye yönelik bir uygulama olduğunu hatırdan çıkarmayalım. Kaldı ki 1947'lerden sonra CHP de devletçilikten ve hattâ sanayie önem vermekten vazgeçmiş, liberal ekonomiden, tarım sektöründen yana olmuştur. Bu aynı zamanda Amerika'nın Türkiye'ye o dönemki bir tavsiyesidir.

1950'de kesin bir iktidar değişmesinden de söz edilemez. Çünkü iktidar değişmesin'den söz edebilmek için, bir sınıfın iktidardan uzaklaştırılarak başka bir sınıfın iktidarı alması gerekir. Oysa, daha önce de açıklamaya çalıştığımız gibi «*İktidarın burjuva özü*» Kurtuluş Savaşından bu yana hep aynı kalmıştır.

1950 olayını yorumlarken, 1950'de, dışa bağımlı, tarım ve ticarete yoğunlaşmış büyük sermaye kesiminin, küçük burjuvazinin bürokrat kanadının iktidar ortaklığına, başka bir deyimle «vesayetine» son vermiş olduğunu söyleyebiliriz. Burjuvazinin güçsüzlüğü yüzünden onun görevlerini yüklenmiş ve bir çeşit vesayet uygulamış olan küçük burjuva bürokrat kesimi, artık tarihsel görevini bir ölçüde bitirmiş sayılmakta ve uluslararası finans kapitalin ortağı tekelci kesim, iktidara ağırlığını koymaktadır.

Gerçekten de Demokrat Parti'nin ilk döneminde, büyük tarım ve ticaret sermayesi önemli gelişmeler göstermiştir. 1950-1960 arasında iç ticaret hadlerine bakıldığında fiyatların tarımcılar lehine sürekli gelişme gösterdiği hemen farkedilir. Tarım ürünlerine uygulanan yüksek fiyat politikasından asıl yararlananlarsa, pazar için üretim yapan büyük toprak sahipleridir. Yine tarımsal kredilerin toplam kredilere oranı DP iktidarının hele ilk 5 yılında yüzde 49'a kadar varmıştır.

O dönemlerde tarımdaki büyük sermayeler ticaret sermayesi ile içiçedir ve DP döneminde ithalatçı ihracatçı kesimin çıkarlarının da korunmakta ve gelişmekte olduğu görülmektedir.

1950 sonrası, Türkiye'de kapitalizmin daha hızlı gelişmeye, kırsal bölgelerin kapitalist pazara açılmaya, tarım kesiminden başlayan hızlı kapitalistleşmenin sanayil de etkilemeye doğru gittiği dönemdir. Kapitalizmin gelişmesi, köylülük başta olmak

üzere geniş halk kitlelerinin pazarlama imkânlarının gelişmesine, para ekonomisine girmelerine, kapitalist pazara açılmalarına, kırlardan kentlere akına yol açmış; toplum ekonomik bakımdan olduğu kadar sosyal bakımdan da hızlı bir değişme içine girmiştir. İlk 5 yıl içindeki ekonomik gelişme, DP'nin sadece egemen sınıfların değil, kitlelerin desteğini de bir süre sağlayabilmesine yol açmıştır.

DP'İN GERİLEMESİ

1956 sonrasında çeşitli iç ve dış ekonomik etkiler, özellikle plansız ve dengelessiz yatırımların yol açtığı enflasyonist baskı, dış ticaret dengesinin bozulması, bunun sonucu olarak sanayi kesimi için gerekli ithal malları darlığı, devlet işletmelerinin zorunlu bir ağırlık kazanması ve bunun özel kesimi olumsuz yönde etkilemesi büyük bir ekonomik bunalıma yol açmıştır. İşlenebilir toprakların son sınırına varması ve tarımsal araçların yedek parça yokluğundan işlemeze hale gelmesi köylülüğü etkilemiştir. Tarım ve ticarete birikmiş büyük servetler endüstriye ve yatırıma kaydırılmadığından açık ve gizli işsizlik artmıştır.

1959 yılına gelindiğinde DP iktidarı ve büyük sermaye bir çıkmazın içindedir. Tarım ve ticaret alanlarında çok dar bir kesimin elinde tekelleşmiş sermayenin çıkarları dışında kalan bütün toplum kesimleri, başta kapitalizmin 1950 sonrası gelişmesinden gerekli payı alamamış sanayi kesimi olmak üzere, küçük burjuvazinin bürokrat kesimleri, köylülük, kent orta sınıfları DP'ye cephe almaya başlamışlardır.

Egemen sınıfların içine girdiği bunalıma çözüm 27 Mayıs 1960 darbesiyle bulunmuştur. 27 Mayıs hareketinin vurucu gücü, bürokrasinin silâhlı kanadı; destekçisi ise, genellikle DP iktidarı döneminde uygulanan ekonomi politikasından en fazla zarar görmüş diğer bürokrat aydın kesimler olmuştur. Bununla birlikte finans kapitalin ve artık sanayile yönelme eğilimindeki yerli tekelci kesimin darbeye karşı çıktığı söylenemez. 27 Mayıs hareketi, büyük sermayenin kendi iç çelişkilerini çözümlenebilmesine bir vesile olmuştur. A-

ma öte yandan, küçük burjuva radikalizmi de zaman zaman finans kapitalin kontrolü dışına çıkarak harekete damgasını vurmuştur.

1961 sonrasında, DP'nin iktidardan düşürülmesine göz yuman ve belki de destekleyen tekelci sermaye kendi çıkarlarına daha uygun bir partiyi, AP'yi kurdukmakta ve geliştirmekte gecikmeyecektir.

Bu uzun tarihsel giriş zorlu muydu? AP'yi ve bugünkü CHP'yi anlayabilmek için evet... Şimdi iki büyük siyasal partinin sınıfsal yapılarını ve 1960-1973 arası serüvenlerini çok daha kısa ve açık biçimde izlemek mümkün olabilecek.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ: 1960 - 1973

27 Mayıs darbesini izleyen günlerde, artık planlı ve sanayii ön plana çıkaran bir kapitalistleşmeden yana olan tekelci sermaye kesimi, CHP'nin İnönü başkanlığında yeniden ağırlık kazanmasına engel olmadı. Böylece, bir yandan küçük burjuva bürokratlarını tatmin etmiş, öte yanda da kırk yılın sermayeye yontan «devletsi» si İsmet Paşa'yı bu defa da tekelci kesimin planlı gelişmesinin vasisi durumuna getirmiş oluyordu.

Böylece CHP, 1960 sonrasında —ve en son arınmanın gerçekleştiği 1972'ye kadar— bürokrat küçük burjuvazinin, diğer bazı küçük burjuva kesimlerinin ve açık veya gizli desteğini koyan bir kısım «sanayiciliği ağır basan» tekelcinin partisi oldu.

1960-1970 arası, istatistik verilerin büyük bir açıklıkla gösterdiği gibi, sanayinin tarım ve ticarete üstün geldiği; sanayi çıkarları önplana geçerken, tarım çıkarlarının ve bir kısım ticaret çıkarlarının zedelendiği, kemirildiği bir dönemdir. Bu dönemde ekonomide sanayi sektörünün payı artarken uluslararası finans kapitalin ortağı tekelci kesimin zorunlu tercihi de sanayi doğrultusunda olmuştur. Yani, tekelci sermaye bir yapı değişikliği içine girmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta 1960 ve 1970 sonrasının büyük sanayicisinin, rekabetçi bir düzen içinde gelişmiş ve sermaye birikimini gerçekleştirmiş apayrı bir kesim olmayıp, uluslararası

sı finans kapitalin kırkyıllık ortağı tekelci sermaye kesiminin ta kendisi olduğudur. Yani, çağın gereği ve emperyalizmin yeni emir ve çıkarları doğrultusunda, büyük sermaye kesimi sanayiye kaymaktadır. 1960 sonrası dönemde bu değişikliğe paralel olarak tekelleşme süreci de hızlanmıştır.

1965 seçimlerine doğru İsmet Paşa'nın «ortanın solu» sloganını atması, bir yandan Türkiye İşçi Partisi oylarını bölmek için bir taktik olarak görülebileceği gibi, sanayile yönelen tekelci kesimin uzun vadeli siyasal çıkarlarının gerçek teminatı olabilecek bir sosyal demokrasi adımı olarak da görülebilir. Ortanın solu sloganının parti içinde yarattığı büyük çalkantıya ve gruplaşmalara rağmen, büyük sermayenin CHP içinde kalan sözcüleri partiyi terketmek gereğini duymamışlar, hatta «ortanın solu» sloganını savunmuşlardır.

1970'ler, sanayile yönelen tekelci sermayenin yeni bunalımlarla karşı karşıya olduğu bir dönemdir. Tekelci kesim, bir yandan diğer sermaye kesimlerine karşı, öte yandan da 1961 sonrasının nisbi demokratik ortamından yararlanarak gelişen ve bilinçlenen işçi sınıfına, yoksul köylülüğe, küçük burjuvazinin bürokrat ve teknokrat bölümlerine karşı, iktidarını pekiştirmek zorundadır. Bu zorunluğun kaçınılmaz sonucu olan 12 Mart olayı ve sonrası CHP içindeki en büyük dönüşüme yol açmıştır.

Tekelci kapitalizmin gelişmesinin ekonomik ve siyasal bakımdan geriletlediği orta sınıflar, küçük üreticiler, aydın kesimler, hatta küçük sanayiciler, küçük burjuvazinin, ve tekelci kesimle henüz bütünleşmemiş sermaye kesimlerinin anti-tekel ideolojisini benimsemeye hazırdırlar.

1971 sonrası, Türkiye'de bütün baskılara rağmen sınıf farklılaşmasının en fazla kesinleştiği ve çeşitli toplum kesimlerinin tekelci sermayenin gelişmesinin etkilerini en açık şekilde duydukları bir dönemdir.

CHP içindeki büyük sermaye kanadıyla, küçük burjuva ve tekelci olmayan sermaye kanatlarının birbirinden kopması, tam bu döneme rastlar.

1972 yılında gelişen olaylar, tekelci kesimle diğer toplum kesimleri arasında

derinleşen uçurum ve artan gelişmeler CHP içinden yeni ve kesin bir kopmayı da birlikte getirmiştir. İnönü de dahil olmak üzere büyük sermayenin temsilcileri devletçi vasileri, partiyi terketmişlerdir.

1973 seçimlerine CHP bu anlamda arınmış olarak girmiştir. Kır ve şehir küçük burjuvazisinin, bir kısmı «müli burjuvazinin»; tekelci kapitalistleşme sürecinin gitgide yoksullaştırdığı yoksul ve küçük köylülüğün siyasal örgütü olmaya yönelmiştir.

12 Mart sonrasının ve üç yıllık olağanüstü dönem uygulamasının şartlarından da yararlanarak, kendi siyasal örgütlerine sahip bulunmayan ve hızla bilinçlenmekte olan işçiler başta olmak üzere bütün demokratik güçlerin ve anti-tekel kesimlerin oylarını da toplamayı bilmiştir.

En fazla oy aldığı veya oy arttırdığı bölgelerin incelenmesi bu yargıyı doğrulamaktadır.

Buna karşılık büyük sermaye kesimi; şehir küçük burjuvazisinin; tekelci olmayan küçük sanayicinin, imalatçının, küçük köylülüğün sınıfsal örgütü olmaya yönelen yeni CHP'nin 14 Ekim başarısı karşısında uzun zaman şaşkınlıktan kurtulamamıştır. CHP'ye karşı tavır, büyük sermayenin siyasal tercihlerinde farklılıklar ve iç çatlaklar da yaratmıştır. Bir kesim CHP'yi sanayinin ve sanayicinin parlamenter demokrasi içinde gelişmesinin 20. yüzyıldaki teminatı olan sosyal demokrat bir parti olarak görüp, onu bu yola daha fazla çekmek için desteklemeyi önerirken; bir diğer kesim, CHP içindeki «halkçı» sol kanada ve demokratik eğilimlere ağırlık tanıyarak CHP'ye tavır almak önerisinde bulunmuştur. Sermayenin bu ikili yönelimi bile CHP içindeki gittikçe güçlenen ikililiğin bir işaretidir.

Gerçekten de CHP, büyük sermayenin temsilcilerinden arınmış ve kapitalizmin gelişmesi içinde bilinçlenen anti-tekel sermaye kesimlerinin ve küçük burjuvazinin partisi olma yoluna girmiştir. Ama iki eğilim ve kanat, hâlâ CHP içinde çatışmaktadır. Bu kanatlardan biri CHP'yi gelişmiş sanayi toplumlarındaki sosyal demokrat partilerin yapısına doğru çekerken,

diğeri geniş bir «halk» kavramı altında popülizme çekmektedir.

Kısaca CHP bugün bir kavşak noktasındadır. Klâsik bir sosyal demokrat parti ile, küçük burjuvazinin popülist eğilimli partisinin karşılaştığı noktadır bu. Kadroları, tabanı, programı, Akgünler bildirisi, lideri, küçük burjuvanın reformcu ve halkçı eğilimlerini ön plana çıkarmaktadır. Ama, tekelci kapitalizmin gücü ve küçük sanayicinin bu güç karşısında giderek onunla bütünleşme zorunluğu ve küçük burjuvazinin günümüzde işçi sınıfı öncülüğü olmadığı köklü bir bağımsız bir hareket koyamayacağı gerçeği göz önünde bulundurulursa, CHP'nin klâsik bir sosyal demokrat parti doğrultusunda gelişmesi ve bir süre sonra sol kanadının ayrılması küçümsenmeyecek bir ihtimaldir.

Burada hemen cevaplandırılması gereken soru, CHP'nin işçi sınıfının siyasal örgütü olup olmadığıdır. Bu konuda tavrımız son derece kesin olmalıdır. CHP, dönemin özel şartlarında işçi sınıfının desteğini ve oylarını almıştır. Demokratik cephenin kurulması ve güçlenmesi açısından son derece doğru bir gelişme olmuştur bu. Ancak, buradan hareketle CHP'yi işçi sınıfının siyasal örgütü saymak; işçi sınıfının ve sosyalizmin bağımsızlığını unutmak, işçi sınıfını sermaye karşısında pasifize etmek ve işçiyi küçük burjuvazinin kuyruğuna takmak olur. CHP'nin, bugün, işçi sınıfının da desteklediği bir parti olmakla birlikte, işçi sınıfının siyasal örgütü olmadığını ve asla olamayacağını tekrar tekrar vurgulamakta yarar vardır. Belli dönemlerde bir partiyi desteklemek farklı bir şey, o partiye özdeşleşmek ve kendi bağımsız siyasal örgütünden bu yüzden vazgeçmek bir başka şeydir. CHP'yi yanlış değerlendirmenin getireceği en büyük sakınca ve tehlike de buradadır zaten. CHP, işçi sınıfının partisi olmadığı gibi yukarıda anlatılan sınıfsal yapısı yüzünden CHP'den işçi sınıfının partisinden çıkmayacağını da kesinlikle bilmek zorundayız.

— AP —

ADALET PARTİSİ HANGİ SİNİFLARIN SÖZCÜSÜDÜR?

Adalet Partisi 1961 yılında, 27 Mayıs

hareketinden sonra kapatılan Demokrat Parti'nin yerine kuruldu. Demokrat Parti'nin tabanına ve dağılmış olan örgütüne dayanarak daha 1961 Genel seçimlerinde 158 milletvekiliği kazandı. Ancak gerçek yapısını 1965'de, Süleyman Demirel'in başkanlığa getirilmesinden sonra buldu.

1961'in AP'sinin DP'nin devamı olduğu söylenebilir. Ama 1965'in AP'si, DP'nin aynı sınıfsal özdeki, ancak 15 yılın ekonomik gelişmesine uygu olarak, bir başka seviyeden devamıdır. DP dönemi, tarım burjuvazisinin, genel olarak tarım çıkarlarını büyük ölçüde sanayi, bir ölçüde de ticaret çıkarları aleyhine gelişmesi, büyük sermayenin tarım ve ticaret tercinin ağır basması olarak özetlenebilir. DP'nin yükselişi gibi düşüşü de böyle bir politikaya bağlıdır.

AP, hele 1965'de Süleyman Demirel'in genel başkanlığından sonra, tekelci kesimin, büyük ticaret ve sanayi çıkarlarının ön plana geçtiği siyasal örgütü oldu.

Uluslararası finans kapitalin ortağı tekelci sermaye 1970'lere gelene kadar Demirel AP'sinde kendi siyasal örgütünü buldu. Büyük sermayenin, en geri sömürücü sınıflarla, tefeci-aracı, ağa ile olan geleneksel ittifakı, bu kesimlerin güdümündeki oy deposu kitlelerin oylarını, dolayısıyla parlamenter demokrasiyi de garanti altına alıyordu.

Ne var ki 1963 sonrasındaki hızlı kapitalist gelişme içinde sermaye içi çelişkiler kendini daha güçlü biçimde duyurmaya başladı.

AP döneminde izlenen planlı sanayileşme politikası, (çeşitli teşvikler, sübvansiyonlar, kredi, yatırım indirimi) hele ikinci 5 yıllık plan döneminde, artık sanayile yönelmiş olan büyük tekelci sermaye kesimine en büyük yararları sağlarken, tarım çıkarlarını, tekelci sermaye ile bütünleşmemiş orta ticaret (yurt içi ticaret) çıkarlarını zedeledi. Öte yandan sanayi kesimi yararına enflasyonist politika, mülk sahiplerinin, rantiyelerin çıkarlarını sarstı.

Tarım ve tefecilikten gelen sermayeler, tekelci kesim rekabeti karşısında sanayile kârlı bir şekilde yönelemez oldu, yani «millî burjuvazi» nin yolu büsbütün tıkanı. Anadolu tüccarı, Anadolu sanayi-

cisi ve küçük burjuva kesimlerin yolu, tekelci burjuvaziden büsbütün ayrılmaya başladı. Üstelik işbirlikçi sermayenin eski ortakları olan tefeci-tüccar kesimi, geri sömürge sınıflar da çıkarlarının sarsıldığını gördüler.

Bu çıkar çatışması, 1969 yılında tekelci kesim lehine çıkarılan yeni kanun ve uygulamalarla büsbütün güçlendi. Egemen sınıfların ve siyasal örgütlerinin bütünselliği sarsılıyor, çatımlar kendini gösteriyordu.

Çatılmanın ilk habercisi, Necmettin Erbakan olayı ve Millî Nizam Partisi'nin kuruluşu oldu. Erbakan «büyük şehir tüccarı, komprador-mason azınlığa karşı Anadolu tüccarının, Anadolu sanayisinin, küçük kent sermayesinin» muhalefetiyle dile getirmeye çalıştı ve AP taşra örgütünden önemli kopmalar sağlayabildi.

AP içinde daha önemli bir kopma, Demokratik Parti'nin kuruluşu oldu. 1970'de iyice billürleşen DP muhalefeti, AP'nin sanayi çıkarları ve tekelci kesime verdiği tavizlere; kırsal kesimlerdeki egemen güçlerin, 1960'dan sonra sanayi lehine gittikçe gerileyen tarım ve toprak çıkarlarının, tüccarın, yani tekelci kapitalizmin sanayi doğrultusunda gelişmesi sonucunda çıkarları sarsılan diğer sermaye kesimlerinin tepkisiydi. Demokratik Parti muhalefeti-nin başını tarım burjuvazisi çekiyordu.

1970 yılına gelindiğinde Demirel gerçekten güç bir durumdaydı. Demirel baştan beri emekçi sınıfları baskı altında tutan, sanayileşmenin bedelini başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi kesimlere ödeten ama *çeşitli sermaye kesimleri arasında belli bir denge kurmaya*, parlamenter sistemi de bu yoldan korumaya kararlı bir politikadan yanaydı. Böyle bir sistemde ekonomik ve siyasal egemenlik ağırlıklı olarak tekelci sanayici kesimde olacak, ama tarım ve ticaret çıkarları ve diğer sermaye gruplarının çıkarları da belli ölçülerde korunacaktı. Böyle bir politikanın bedeli ise iki tarafın hoşnutsuzluğuna birden hedef olma idi. Gerçekten de 1970 yılında tekelci kesim dışında kalan sermaye kesimlerinin hoşnutsuzluğu ve muhalefeti AP'yi içinden bölmeye kadar giden tekelci kesim de yeni bir bunalımın

eşiğindedi. AP'nin tekelci sanayi lehine tedbir ve uygulamaları ona yeterli gelmiyordu. Tekelci sermaye, eski müttefiklerinin bir kısmına, artık sömürden daha az pay vermek, en geri kesimleri meselâ tefeci - aracı, ağa kesimle... de tasfiyeye yönelmek istiyordu. Öte yandan 1968'lerden sonra hız kazanan kitlelerin demokratik mücadelesi, işçi sınıfının uyanışı, yığınların ekonomik ve demokratik taleplerinin baskısı, tekelci kesimi huzursuz ediyor ve büyük sermaye, Demirel'i tavizcilikle suçluyordu.

Bu yüzden, 12 Mart 1971'de, Demirel'in bir ordu darbesiyle iktidardan düşürülmesini engellemeye kalkışmadığı gibi, hattâ alttan alta destekledi de, Tekelci kesim hedeflediği hızlı gelişmeyi gerçekleştirmek üzere, bir süre için Demirel'den ve parlamenter demokrasiden vaz geçiyordu; Demirel'i yedeğe alıyordu.

Nitekim aradan geçen üç yıl içinde, büyük sermaye kesimi kendi rakipsiz iktidarını ve bir çeşit diktasını kurmak için her çareye başvurdu, Demirel AP'sinden ne büsbütün vazgeçti ne de «tek at» olarak ona oynamaya cesaret edebildi. Demirel'i hep kontrol altında tutma ve yedekleme eğiliminde göründü.

Bu gün de AP, sanayileşen büyük tekelci sermaye kesiminin örgütü olma yolunda. Tekelci kesim, kendisine en yakın siyasal örgüt olarak AP'yi görüyor. Ancak Demirel, halâ *sermaye içi denge* politikası peşinde. Kendi varlık nedeninin ve «Demirel usulü de olsa» parlamenter demokrasinin teminatını bu politikada buluyor. Demirel'in çıkmazı ve AP'nin çözmesi gereken düğüm de tam bu noktada zaten.

AP ÜZERİNE YANILGILAR

AP konusunda, sapmalara yol açabilecek en önemli yanığı, Demirel'in çizgisini «illeriel sanayi kesiminin çizgisi» olarak tanımlamak ve AP'yi 1970'lerde üretici güçleri, yani kapitalizmi en hızlı geliştirecek siyasal örgüt olarak göstermektir.

Bu görüşün savunucularının yanıldıkları iki temel nokta şunlardır:

Birincisi, AP'nin çıkarlarını savundu-

ğu sanayici kesim, büyük tekeller sermaye kesiminden başkası değildir. Tekeller kesim dışında kalan, küçük ve henüz finans kapitalle bütünleşmemiş sanayicilerin çıkarları zaten bu kesimle çatışmakta ve küçük sanayiciler, küçük müteahhithler anti - tekel görünümdeki siyasal örgütleri desteklemektedir. Bu yüzden AP'yi «sanayicilerin» partisi olmaktan çok «büyük tekeller sermaye»nin partisi olarak nitelenecek daha doğru görünmektedir.

İkincisi AP'nin savunduğu bir çeşit «liberalizm» ve «demokrasi» klasik burjuva demokrasisi bile değildir. Demirel Anayasa'nın 60 maddesini dört yıl içinde değiştirebilmiş olmakla övünmekte, demokratik gelişmeyi ve demokratik mücadeleyi engelleyici kanun, tedbir ve uygulamaların en büyük savunuculuğunu yapmakta ve başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçi kitlelerin ekonomik sosyal ve siyasal haklarının sermaye lehine kısıtlanması için mücadele etmektedir. Uluslararası finans kapitalin ortağı tekeller burjuvazinin çıkarlarını savunan bir siyasal örgüt olarak, AP'nin kendi çizgisine sadık olduğu söylenebilir. Burada, yanlıya yol açan nokta Demirel'in «sosyal adalet ve demokrasi» derken ne anladığıdır.

Demirel'in, demokrasi ve sosyal adaletten anladığı, sanayile yönelen tekeller sermayenin çıkarları yanında, tarım ve ticaret kesiminin ve küçük sanayicinin çıkarlarının da belli ölçülerde korunması hiç değilse, tekeller kesimin gelişmesinin, bu kesimlerin bunalımlara yol açabilecek çok hızlı tasfiyesi bahasına olmamasıdır. Yanlı sermaye içi dengeli korumaya çalışmaktadır Demirel. Çünkü tekeller kesimin, diğer bütün sermaye kesimlerinin çıkarlarını çok kısa zamanda büyük ölçüde zedeleyen bir gelişmesinin, AP'nin varlık nedeni olan parlamenter demokrasiye son verebileceğini bilmektedir.

İşte kitlelere, emekçilere ve özellikle işçilere karşı tekeller sermayeden yana olduğu için, AP'yi ilerici bir örgüt olarak nitelenecek mümkün değildir.

Kaldı ki çağımızda, üretici güçleri çok daha hızlı ve işçi sınıfının öncülüğünde geliştirebilecek farklı toplum ve kalkınma modelleri vardır. AP'yi «ileri sa-

nayi toplumunun önde gelen siyasal örgütü» saymak, «kapitalizmi» tek ve alternatif olmayan ekonomik model olarak, en ileri sistem olarak, kabul etmektir.

AP'yi sanayi toplumunun, sanayicilerin çıkarlarını savunan en ileri ve gerçekçi siyasal örgüt olarak gösterme yanlılığı, sosyalist çizgiyle asla bağdaşmayacağı gibi, işçi sınıfını ve sosyalist kadroları burjuvazinin kuşruğuna takma ihanetini de birlikte getirir,

DEMOKRATİK PARTİ HANGİ ÇIKARLARI SAVUNUYOR?

1970 yılında AP'den ayrılan ve eski Demokrat Partililerin etkisi altında örgütlenen 41'ler, aynı yılın sonunda Demokratik Parti'yi kurdular, 41'ler, Demirelci «yeminliler» grubuna takma ihanetini de birliğiler olarak tanıyanlardı.

41'lerin AP'den ayrılması ve Demokratik Partinin kuruluşu, yukarıda AP'den söz ederken değindiğimiz egemen sınıflar içi çatışmanın siyasal plana yansımalarıydı. DP daha kuruluşunda, başta tarım burjuvazisi olmak üzere, Demirel politikasının zedelediği sermaye çıkarlarının küçük gelirli tüccarının, tekeller gelişmesinin etkilediği ve sömürden aldıkları payı azalttığı sermaye kesimlerinin, tekeller kesime karşı olan muhalefetinin siyasal sözcüsü oldu.

Gerek 12 Mart sonrası dönemde, gerek seçimler sırasında, ve sonrasında savunduğu görüşlerle, Demokratik Partiyi, büyük sermayenin reform programının sınıf çıkarlarını büyük ölçüde zedelediği büyük toprak sahiplerinin, kırsal egemen kesimlerin partisi olarak görmek mümkündür. 1973 seçimlerinde en fazla oy aldığı bölgeler ve toplum katları, bu gerçekçi doğrulamaktadır. Zaman zaman anti - tekel sloganlar da kullanan DP'nin, demokratik gelişmelere en fazla karşı çıkan, anti - demokratik uygulamaları en fazla savunan siyasal örgüt olması dikkati çekmektedir. DP' Demirel'li AP'yi bile solda bulmaktadır. Gerçekten de, tekeller sanayi kesimli kapitalist gelişme içinde tarım kesiminden ve peşinden sü-

rüklediği gerici kırsal egemen sınıflardan daha soldadır.

DP büyük toprak sahibinin, zengin köylünün yani tarımsal egemen sınıfların olduğu kadar, küçük şehir ve kasaba tüccarının da partisidir. Küçük tüccarın tefecilikle bağlarının kopmamış olduğu düşünülürse, DP'nin tefeci - aracı tabanına da dayandığı ortaya çıkar. Bunların tekelci kesimle çelişkileri DP programında ve DP yöneticilerinin tercihlerinde kendini göstermektedir. DP, 14 Ekim seçimlerinde kazandığı 45 milletvekilliğinden sonra, 9 Aralık'ta da aşağı yukarı aynı oranda oy alarak, sınıfsal tabanının oldukça billurlaşmış ve kararlı olduğunu ortaya koymuştur.

— MSP —

14 Ekim seçimlerinden sonra en fazla tartışılan siyasal parti şüphesiz ki Millî Selamet Partisi oldu. Bu siyasal partinin hangi toplumsal sınıfların ve katların çıkarlarını temsil ettiği uzun uzun tartışıldı.

1971'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan Millî Nizam partisinin de başkanı olan MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın 1969 Odalar Birliği seçimlerindeki tutumu, partinin sınıfsal yapısına ışık tutmak bakımından ilgi çekicidir. 1969'da Erbakan, Odalar Birliğinde, «komprador - mason azınlık, büyük şehir tüccar ve sanayicisi» adını verdiği, uluslararası finans kapitalle bütünleşmiş büyük tekelci sermayeye karşı mücadele ediyordu. Kimler adınaydı bu mücadele? «Anadolu tüccar ve sanayicisi adına» cevabını veriyordu Erbakan.

Zamanın AP'li ticaret bakanı, Erbakanın Odalar Birliği başkanlığını onaylamadı ve açıkça tekelci sermaye kesiminden yana taraf tuttu. Erbakan, tekelci sermayenin desteklediği Medeni Berk'e yenildi.

1973 yılında MNP'nin devamı olan MSP, ana çizgileriyle pek farklılaşmamış da olsa, bugün Erbakan'ın partisini, sadece Anadolu burjuvazisinin siyasal örgütü olarak görmek mümkün değil. Bu kesimin tarımcıları ve tüccarları, daha çok

DP'yi destekliyorlar, sanayicilerin bir kısmı ise CHP'nin destekçisi.

MSP'nin seçim propagandalarında ve Erbakan'ın konuşmalarındaydı, dinci tema, ve bir çeşit temelsiz islam sosyalizmi teması ağır bastı. MSP'yi destekleyen seçmen kitlesi ise kırsal bölgelerin, küçük üreticiliğin yaygın olduğu bölgelerin küçük köylüsü, küçük üreticisi, şehir küçük burjuvazisinin en geri ve dinsel ideolojinin etkisi altındaki kesimleri oldu.

MSP hangi toplum kesimlerinin partisidir şu halde? MSP'nin yönetici kadrolarının yapısı, tefeci - tüccarlıktan kasaba müteahhitliğine, imalatçılığa, küçük sanayie kayan, anti - tekel sermaye kesimlerinin ağırlığını gösteriyor. Tekelcilerin hakimiyeti yüzünden yeteri kadar güçlenme ve gelişme imkânı bulamayan, dinci ideolojinin etkisinden henüz sıyrılmamış küçük sermaye sahipleri MSP'ye eğilimli görünüyorlar. Bunlarla birlikte, tefeci - tüccar kesiminin bir kısmı da MSP'yi destekliyor. MSP yöneticileri çoğunlukla tefecilikle bağları henüz tam kopmamış küçük sermayedarlardan, Anadolu sermayedarları ile bir kısım tefeci - tüccardan meydana geliyor.

MSP'yi destekleyenler, yani partinin tabanı ise, kır küçük burjuvazisinin bir bölümü ve yoksul köylülükten oluşuyor.

Araya giren ve halâ etkili olan dinsel motif; en az uyanık ve en az bilinçli kesimlerin anti tekel duygularına ve tepkilerine tercüman olan islam sosyalizmi teması, servet düşmanlığı, Batı düşmanlığı gibi etkenler yüzünden, MSP'nin sınıfsal yapısının diğer bütün partilerden daha heterojen ve daha kaygan olduğu, henüz belli bir kesinlik kazanmadığı söylenebilir.

Yer yer CHP ile, yer yer DP ile aynı tabana oturan MSP'nin sınıfsal tabanının belirginlik ve kararlılık kazanmadığının bir işareti de, MSP'nin 9 Aralık seçimlerinde 14 Ekim seçimlerine oranla yarı yarıya oy kaybetmesidir. Bu bakımdan, MSP'de şimdilik toplanmış sosyal tabakaların yerinin uzun vadede MSP içinde olmayacağı söylenebilir. Anti - tekel burjuvazinin çıkarlarının ve yoksul küçük üreticiliğin çıkarlarının CHP tarafından şim-

di olduğu gibi gelecekte de MSP'den daha iyi temsil edilebileceği ortadadır. Tefeci — tüccarlık ise DP içinde daha geliştirici bir ortam bulabilmektedir. MSP'yi desteklemiş olan bir kısım yoksul köylünün, kapitalist gelişme ve bilinçlenme süreci içindeki gerçek yerinin işçi sınıfının ve onun partisinin yanı sıra olacağını ise unutulmamalıdır.

Bu bakımda MSP'ye, hemen olmasa bile zaman içinde tabanını kendi kendine kaybedecek bir siyasal kuruluş olarak bakmak doğrudur.

(MSP olayı ve MSP tartışmaları ile ilgili uzun bir inceleme İLKE'nin ikinci sayısında yer alacaktır)

Çeşitli yönleri özellikle de Türkiye'deki sınıf kristalleşmelerini ortaya koymalarıyla önemli olan bu dört parti dışında kalan Cumhuriyetçi Güven Partisi Türkiye Birlik Partisi Milliyetçi Hareket Partisi ve son seçimlerde silinmiş olan Millet Partisi üzerinde bu yazıda ayrıca durulmayacaktır.

SONUÇ

Sonuç olarak, 1973 Genel Seçimlerine katılan ve önemli sayılabilecek oranda oy alan dört partinin sınıfsal yapısını biraz şematik olma sakıncasını kabul ederek, şöyle özetlemek mümkündür:

CHP, bugünkü görünümüyle, tekelleşmemiş küçük sanayi çıkarlarının, şehir küçük burjuvazisinin (esnaf - zenaatkar - serbest meslekler ve memur kesimi dahil olmak üzere) ve küçük köylülüğün siyasal örgütüdür.

Büyük sanayi kentlerinin işçi kesiminden ve tarım işçilerinden de oy almış olmakla birlikte, ne programı, ne ideolojisi ne de savunduğu görüşlerle işçi sınıfının partisi değildir.

fının partisi değildir. Sınıfsal yapısı gereği, küçük burjuva popülizmi (halkçılık) ve reformizmi ile burjuvazinin çıkarları, parti içinde halâ çelişki halindedir. Büyük sermayenin akıllı ve parlamenter demokrasiden yana kanadı da CHP'yi klasik bir sosyal - demokrat parti olarak yedeğine alma çabaları içindedir.

AP'ye gelince, AP, 1960'lardan hele 1970'lerden sonra «Sanayi tercihi» ön plana geçen tekelci burjuvazinin partisidir. Ancak, tekelci kesimin çıkarlarını ön plana geçirirken tarım ve ticaret çıkarlarıyla sermayenin diğer kesimlerinin çıkarlarını da dengelemeye çalışması, ona tekelcilik karşısında bir çeşit bağımsızlık görünümü de vermektedir.

DP, kırsal egemen sınıfların, yani tarım çıkarlarının partisi olarak tanımlanabilir. Ayrıca tefeci - tüccarlık ve Anadolu egrafı da bu partiyi desteklemektedir.

MSP, yönetici kadrolarıyla küçük Anadolu sermayesinin küçük Anadolu müte-sebbisinin, yani finans - kapitale bütünlüşmemiş ve onunla çelişkileri olan küçük sermaye kesimlerinin sözcüsüdür. Bu kesimlerin tefeci - aracılıkla bağları henüz çözülmemiş olduğundan tefeci - aracı da MSP'de kendi örgütünü bulmaktadır. Oy desteğini ise daha çok, en geri kırsal kesimlerin küçük ve orta köylülüğünden sağlamıştır.

Diğer partiler de göz önünde bulundurulursa, ortaya çıkan açık gerçek, işçi sınıfının siyasal örgütünün yerinin boş kaldığıdır. Bu yeri doldurmaya, mevcut partilerden hiç biri aday olmadığı gibi, hiç birinin de işçi sınıfı partisine dönüşeceği beklenemez. İşçi sınıfının partisi sosyalistlerin gündemindeki en önemli sorundur.

TÜSTAV

CHP' deki evrim üzerine notlar

Taner Timur

C.H.P. nin türk siyasal tarihinde özel bir yeri vardır: C.H.P. yakın tarihimize Türk Devriminin kadrolarını oluşturduğu gibi, yarım yüzyıllık cumhuriyet dönemimizin büyük bir kısmında da tek parti olarak memleketi yönetmiştir. Çok partili hayata geçiş dahi C.H.P. lider kadrosunun izni ve hoşgörüsü ile gerçekleşmiştir. Veya, bir polemige girmeden, hiç olmazsa şu kadarı söylenebilir: İkinci Dünya Savaşı ertesinde belirli yurt ve dünya koşulları çerçevesinde gelişen çok partili hayat akımına karşı C.H.P. bir direnç göstermemiştir. D.P. kurucularının, aralarından biri başbakanlık da yapmış bulunan dört C.H.P. milletvekili olduğunu unutmaya imkân var mıdır? Bütün bu nedenlerle, C.H.P. nin bugünkü durumu ile ilgili bir yorum denemesinde, bu partinin evrimi ile ilgili bazı noktaları saptamak zorunlu görünüyor.

6 Aralık 1922 de, Atatürk, basına verdiği bir demeçle yeni bir parti kuracağını açıkladığı zaman bunun «halkçı» bir anlayışa dayanacağını belirtmişti. Daha son-

ra yaptığı bir yurt gezisinde de yeni partiyi şu şekilde anlatmıştı: «... diğer memleketlerde partiler behemehâl iktisadi maksatlar üzerine teessüs etmiş ve etmektedir, Çünkü o memleketlerde muhtelif sınıflar vardır. Bir sınıfın menfaatini muhafaza için teşekkül eden siyasi bir partiye mukabil, diğer bir sınıfın menfaatini muhafaza maksadıyla bir parti teşekkül eder. Bu pek tabiidir. Güya bizim memleketimizde de ayrı sınıflar varmış gibi teessüs eden siyasi partiler yüzünden şahit olduğumuz neticeler malumdur. Halbuki, Halk Partisi dediğimiz zaman bunun içinde bir kısım değil, bütün millet dahildir» (1).

Görüldüğü gibi Atatürk, yukardaki sözleriyle, kapitalist gelişimin ürünü olan batılı demokrasilerde siyasal partilerin sırf nıfsal temellerini gözden uzak tutmamakla beraber, Türkiye'nin gelişim derecesinin sınıf partileri için elverişli olmadığını belirtmekte ve bütün toplumsal sınıfları C.H.P. çatısı altında toplamaya çalışmak tadır. Bu görüş aynı zamanda, bugünkü

tartışmalarda çok aydınlatıcı olabilecek, bir anlam daha içermektedir. O da şudur: Demekki Atatürk'e göre, eğer Türkiye batılı modele uygun bir iktisadi ve sosyal gelişme süreci izlerse, belli bir tarihten itibaren memleketimizde de sınıf partileri kurulacaktır. Çünkü, Serbest Fırka denemesinin de gösterdiği gibi, biliyoruz ki Atatürk çok partili hayata ilke olarak taraftardır. O haldе sorun şöyle ortaya çıkmaktadır: Elli yıllık cumhuriyet tarihimize Türkiye nasıl bir gelişme biçimi izlemiştir? Bu gelişme içinde, gerek tek parti döneminde gerekse çok partili dönemde siyasal partilerle sosyal sınıflar arasındaki ilişkiler neler olmuştur?

Son yıllarda yayınlanan birçok araştırmanın ortaya koyduğu gibi Milli Kurtuluş Savaşımız asker-sivil aydın zümre ile Anadolu burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri ittifakı önemlülüğünde gerçekleştirilmiştir. Müdafaa-yı Hukuk cemiyetlerinde, Kuvayı Milliye müfrezelerinde, mahalli ve milli Kongrelerde ve bütün bunların modern Türk Devletine temel teşkil eden sentezi olan T.B.M.M. nde bu ittifakın unsurlarını somut bir biçimde görüyoruz. Birinci Büyük Millet Meclisinde çok genç yaşta katiplik yapmış bir bilim adamımızın belirttiği gibi «beyaz sarıklı, ak sakallı, cüppeli, eli tespihli hocalarla pırl pırl üniformalı genç subaylar; yazma sarıklı aşiret beyleri; külahlı şahalar ve kavuklu celebilerle Avrupa tahsilinden yeni dönmüş, batı kültürüyle yetişmiş, nokta bıyıklı Kuvayı Milliye kalpaklı gençler, Meclis sıralarında yan yana oturuyorlardı». (2)

Devrimci iktidarın toplumsal temeli hemen bütün tek parti dönemince aynı kalmıştır. Milli Kurtuluş Savaşının öncü kadrolarındaki ihtilafkar Takrirî Sükun Kanunu ile bertaraf edildikten sonra bürokratik zümre görelî bir bağımsızlığa kavuşmuş, aşar vergisinin kaldırılması özellikle büyük çiftçileri rahatlatmış, kapitalizmi destekleyici terbirler de iş çevrelerini memnun etmiştir.

Elbette ki iktidar koalisyonunun kanatlarını teşkil eden toplumsal güçler her zaman tam bir ahenk içinde bulunmamışlardır. Özellikle 1930 ların Dünya Buhra-

nı, büyük ticaret burjuvazisinin ve büyük çiftçilerin durumunu sarsınca «devletçi» bir iktisat politikası uygulanmağa başlanmış ve bunun sonucu olarak da bürokratik zümrenin siyasal sistemimizdeki ağırlığı artmıştır. (3) Bununla beraber, bu politika da toplumsal güçlerin ilişkilerini yansıtan çelişkiler içinde gelişmiş ve 1932 de doruğuna erişen devletçi politika egemen sınıfları tedirgin edince, İş Bankası genel müdürü İktisat Bakanı yapılarak bu politikayı yumuşatmağa memur edilmiştir.

Bütün bu dönemin ideolojik bütünlüğünü ise pozitivist bir felsefi temele dayanan «halkçılık» ilkesi sağlamıştır. Modern anlamıyla bir işçi sınıfının henüz bütün nitelikleriyle ortaya çıkmadığı, tarımda yarı feodal ve ataerkil ilişkilerin yoğun bir şekilde yer aldığı bir toplum yapısında, rejimin paternalist özelliği «halkçılık» ilkesi ile sınıf çatışmalarını önlemeğe yönelmiştir. Gerçekten bu dönemin iktisat politikası somut olarak halkçı bir nitelik taşımamakla beraber, «halkçılık» ilkesi yön gösterici bir ilke şeklinde yürürlükte kalmıştır. Özellikle bürokratik zümreler, «sınıflar üstü» olduğunu ileri sürdükleri politikalarını yürütürken, bütün sınıfları aynı potaya koyan «halkçılık» ilkesine sarılmışlardır. Öyle ki, Türkiye'de işçi sınıfının varlığını saptayan ilk yasal belirtilerden olan 1936 tarihli İş Kanunu dahi «sınıfçılık suçunun doğmasına ve yaşamasına imkân verici hava bulutlarını ortadan silip süpürecek» (4) bir araç olarak görülmüştür.

Bununla beraber, teorik düzeyde kalsa bile, «halkçılık» ilkesinin saklı tutulması, o günkü işlevi ne olursa olsun, potansiyel bir devrimcilik kılavuzu olmuş ve toplumsal yapımızdaki evrime paralel olarak yeni anlamlar kazanmıştır. Bu evrimde dönüm noktası İkinci Dünya Savaşı esnasında izlenen politika ve çok partili hayata geçiştir.

Türkiye'de çok partili hayat ve genel oy uygulaması, benzer yapıdaki bütün ülkelerde olduğu gibi, iktisaden egemen sınıfların iktidarını pekiştirmiştir. Bunda savaş yıllarında izlenen enflasyonist politikanın rolü de büyük olmuştur. Milli Ko-

runma Kanununun kötü bir uygulamasıyla birlikte, bu enflasyonist politika «savaş zenginleri» zümresini yaratmış ve bürokratik zümrenin Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi adeta intikamcı girişimleri, kendisini sosyal sınıflardan büsbütün uzaklaştırmıştır. 14 Mayıs 1950 de egemen sınıflar halkı da peşlerinden sürükleyerek iktidara gelmişlerdir.

D.P. nin on yıllık iktidarının izlediği politika bugün ana hatları ile biliniyor. Konumuzun doğrudan doğruya ilgilendirmemekle beraber, ana muhalefet partisi durumuna geçen C.H.P. ye yüklediği görevleri anlamak bakımından, bu politikayı şu şekilde özetleyebiliriz: D.P. özellikle iktidarının ilk yıllarında ulusal tasarrufu ve dış kredileri daha ziyade tarımda kapitalizmi teşvike ve bayındırlık projelerine yöneltmiştir. Amerikalı uzmanların ve uluslararası kapitalist örgütlerin önerilerine de uygun olan bu politika, ayrıca suni kaynaklarla da desteklenmiştir. Toprak Mahsulleri Ofisinin hazine kefaletini haiz bonolarla Merkez Bankasına borçlanması ve açıkla kapanan bütçeler bunun en somut örnekleridir. Bu politika ise 1953 den itibaren giderek artan bir enflasyonist tazyikli Türk ekonomisine egemen kılınmıştır. Enflasyonun ezdiği ücretli sınıf ve kategorilerin muhalefeti de, 1954 den itibaren seri halde Meclisten çıkarılan anti-demokratik kanunlarla önlenmek istenmiştir. Bu durum C.H.P. nin yeni misyonunun unsurlarını ortaya çıkarmıştır.

Tek parti döneminin zoraki iktidar koalisyonu çözüldükten sonra kitlelerden uzaklaşan ve «bürokratik bir kadro» görünümü kazanan C.H.P., 1954 den itibaren çeşitli sosyal sınıf ve zümrelerle yeniden ilişkiler kurmağa başlamıştır. Bu ilişkilerin başında egemen sınıflarla kurulan ilişkiler gelir.

Çok partili dönemde Türkiye'de büyük partilere «kitle partisi» denmiştir. Bu tamamen yanlıştır. Siyaset bilimi literatüründe «kitle partisi» kavramı, kitlelerle organik bağlar kuran partilere, özellikle sosyalist partilere verilen isimdir. Türkiye'de olduğu gibi, bir partinin milyonlarca seçmenden oy almış olması o partiyi bir

«kitle partisi» yapmaz; çünkü, böyle partilerin seçmenlerle bütün ilişkisi dört yılda bir onların oylarını almaktan ibarettir. Bunun sonucu şudur: Büyük partiler aslında «kadro partileri» dir ve bunlar yurt çapına yayılan örgütlerini üye airdatları ile ayakta tutamazlar. Bu şekilde beliren ihtiyaç ise, bu partileri varlıklı sınıflara el açmağa doğru iter. Bu o kadar doğal bir eğilimdir ki, 1961 den sonra Türkiye'de olduğu gibi siyasal partilere bizzat devlet kesesinden para verilmesi dahi bu uygulamayı tamamen ortadan kaldıramaz. Demek ki, düzen partileri, sadece memleketteki düzeni korumak için değil, bizzat kendi düzenlerini de yaşatmak için egemen sınıflara muhtaçtırlar. İşte 1950 lerde, bir kanunla malları da elinden alınmış bulunan C.I.P. yi egemen sınıflara iten bir unsur bu olsa gerektir.

Milli Şef olarak bu uygulamaya bir anlamda ihtiyaç duymamış olan İsmet İnönü, parti lideri olarak bundan duyduğu sıkıntıyı partisinin bir Küçük Kurultay toplantısında şöyle dile getiriyor: «Büyük iş adamları, partilerin ihtiyaç zamanlarında yapacakları yardımlarla memleket siyasetine hükmetmek iddiasındadırlar. Bunu önleyemezsiniz. Şimdi meydan okuyarak söylüyorum. Bu ihtiyaçtan kurtulmak lazımdır. İş adamlarının içlerinde pek çok dostlarım vardır. Bizim partiye yardım edenleri olmuştur. Hiçbir zaman dar zamanlarda zengin iş adamına müracaat etmeyi istiyerek yapmamışım. Kesin ihtiyaç zamanlarında vakit vakit yardım rica ettiğim olmuştur.» (5)

Oysa, bir partinin egemen sınıflara yaklaşması yetmez; bizzat egemen sınıfların da bu partiye ilgi göstermeleri, onu bir iktidar almaşığı olarak kabul etmeleri ve bu amaçla ona yardım etmeleri gerekir. İşte 1954 seçimlerini izleyen yıllarda, D.P. nin istikrarsız politikasının da etkisiyle, egemen sınıfların C.H.P. ye yeniden ilgi duymağa başladıklarının belirtilerine tanık oluyoruz. Metin Toker, bizzat C.H.P. nini mali işlerini yürüten bir yetkilisinin ağzından, 1956 yılı için şunları yazıyor: «Bir yıl önce hiçkimse C.H.P. ye bakmazken ve yardım elini uzatmazken, şimdi büyük tüccar, işadamları muhalefete

de yatırım yapmayı akıllılık sayıyordu. Onun için C.H.P. sadece politik bakımdan değil, para bakımından da kanlanıp canlanmağa başlamıştı. (6) Belirtelim ki bu husus, devletçiliğin en koyu bir şekilde uygulandığı yıllarda dahi özel sektörlü kırımamağa çalışmış olan C.H.P. nin hem ta rihine, hem de programına uygundur.

Ancak, bu dönemde C.H.P. egemen sınıflara olduğu kadar, hatta daha da fazla küçük - burjuva aydınlara sempatik görünmeğe başlamıştır. C.H.P. nin geleceksel müsterileri iken kendilerini «1946 ruhu» na kaptıran bu zümre, enflasyonun da ezici etkisiyle tekrar C.H.P. ye ümitlenmişlerdir. Tek parti döneminin tekelci partisi, artık demokratik hak ve özgürlüklerin tutarlı savunucusudur: D.P. nin muhalefette iken savunup, iktidarda reddettiği işçi hakları da dahil. 1957 Seçimlerinden sonra büsbütün şiddetlenen bu politik kavgaya ne sonuç vermiştir?

Enflasyonist politikası 1958 devalüasyonu ile iflas eden D.P., herşeyin sorumlu su olarak gördüğü muhalefeti tam olarak susturma çareleri aramağa başlayınca (7) 27 Mayıs hareketi de kaçınılmaz olmuştur. 27 Mayıs hareketi bugünkü bütün siyasal gelişmelerin ortamını yaratan bir hareket olarak ayrıntılı bir şekilde incelenmeğe değer. Burada, yine konunun elverdiği kadar, onun bazı temel özelliklerine değinmek istiyoruz.

Aslında 27 Mayıs hareketi ilerici yönde bir küçük burjuva devrimidir. Bu «ileri cilik» niteliği M.B.K. yönetimi sırasında girilen vergi, sağlık, eğitim v.b. gibi alanlardaki reformist denemelerden ziyade, hareketin «özgürlükçü» yönünden ileri gelmektedir. Gerçi 27 Mayıs hareketi ne emperyalizme, ne de toplumsal düzene karşıdır. Ancak objektif koşulları itibarıyla emperyalizme ve onun yerli ortaklarına karşı olma durumunda bulunan toplumsal güçlere yeni haklar getiren, onların siyasal hayata katılma olanaklarını genişleten bir harekettir. 27 Mayıs Devriminin en önemli ürünü olan 1961 Anayasası, o aşamaya kadar egemen sınıflar aracılığı ile kullanılan milli egemenliğe küçük burjuvazinin ilerici potansiyelini temsil eden bürokratik ortaklıklar getirmiştir. Gerçi bu ortaklıklar

sınırlı olmuştur; fakat siyasal hayata etkileri kuvvetle hissedilmiştir. Nitekim 1961 Anayasası bu niteliği dolayısıyla, egemen sınıf partileri tarafından hiçbir zaman benimsenmemiş, her fırsatta budanmağa çalışılmıştır.

İşte C.H.P. içindeki «ortanın solu» hareketi bu ortam içinde, küçük burjuva radikalizmi ve sosyalizm ile birlikte, kısmen onların etkisiyle, kısmen de onlara tepki olarak doğmuştur. Elbette bu gelişimin, uluslararası ilişkilerle ilgili ve burada ayrıntısına giremeyeceğimiz başka nedenleri de vardır.

«Ortanın Solu» sloganı 1965 seçimlerinden kısa bir süre önce, bizzat İnönü tarafından ortaya atılmıştır. Yine İnönü, 7 Ekim 1965 de, yani milletvekilli seçimlerinden üç gün önce, «Anayasa'nın) da ortanın solunda»(8) olduğunu ilave etmek lüzumunu duymuştur. Bu demektir ki, bайдan itibaren ortanın solu hareketi bir anayasa hareketi olarak benimsenmiştir. Bülent Ecevit bu hususu «Ortanın Solu» başlıklı incelemesinde gayet açık bir şekilde ortaya koyuyor: «C.H.P. dedi ortanın solu hareketi, bir Anayasa hareketidir. Anayasayı kâğıt üstünden kurtarma, toplum dokusuyla kaynaştırarak canlandırma, halka yararlı kılma ve siyasal alanda olduğu gibi, sosyal ve ekonomik alanda da Anayasayı gerçekleştirme hareketidir.» (9)

Görüldüğü gibi, «ortanın solu» hareketi C.H.P. bünyesinde bir küçük burjuva reformizmi olarak ortaya çıkmıştır. Oysa, yukarıda da belirtmeğe çalıştığımız gibi, C.H.P. nin küçük burjuvazinin ilerici kesimleriyle olduğu kadar, egemen sınıflarla da ilişkileri vardır. Bu bakımdan böyle bir politik dönüşümün parti içinde yeni sorunlar yaratacağı ve birtakım çatışmalara yolaçacağı kolaylıkla tahmin edilebilirdi. Gerçekten bu çatışmalar, doğrudan doğruya «ortanın solu» sloganıyla ilgili olarak değil, fakat buna halledilen seçim sonuçlarıyla ilgili olarak kısa bir süre sonra patlak vermiştir.

C.H.P. nin oylarının, 1961 seçimlerinde % 36,8 iken 1965 seçimlerinde %28,7 ye düşmesi ve 1966 kısmi Senato seçimle-

rinde A.P. nin oy oranını daha da yükseltmesi, bir kısım C.H.P. lilerce «ortanın solu» sloganına atfedilmiştir. Böylece 1966 Senato seçimlerinden sonra «76 lar» adı altında parti içi muhalefeti başlatan bir grup, C.H.P. nin «sloganları ön plana geçirip, muhtevayı geriye atan» (10) politikasını hedef almıştır. Bu politik kavgaya C.H.P. nin Ekim 1966 da toplanan 18. Kurultayında çözüme bağlanmıştır. Kurultay İnönü'nün ağzından «C.H.P. nin sosyalist parti olmadığını ve olmayacağını» ilan etmekle birlikte «ortanın solu» politikasını onaylamış ve bu politikanın lideri durumuna gelen Bülent Ecevit parti genel sekreterliğine seçilmiştir. Buna rağmen, ortanın solu kavgası parti içinde devam etmiş ve Feyziöglü ekibinin muhalefeti ancak 1967 Nisanında toplanan C.H.P. Kurultayında sona erdirilmiştir. Bu Kurultay da İnönü, Feyziöglü ekibini «kendi iradeleri ile teşekkül etmiş, kimin emrinde bilinmez, ayrı iddiaları, davaları, hükümleri olan bir takım»(11) olarak nitelemiş ve partiden uzaklaşmalarını sağlamıştır.

Burada bir miktar durarak, konunun özülüyle ilgili iki soruya cevap aramak gerekir. Bunlardan birincisi şudur: Ortanın solu sloganı gerçekten C.H.P. nin oy kaybında rol oynamış mıdır? Cevap «evet» ise, C.H.P. neden bu sonucu doğurabilecek bir politikayı benimsemiş ve sonra da bun da ısrar etmiştir?

Elimizde ayrıntılı seçim araştırmalarına dayanan veriler bulunmadığı için birinci soruya kesin bir cevap vermek olanağı yoktur. Bununla beraber olayların mantığından şu varsayımları çıkarabiliriz sanıyorum. C.H.P. 1965 seçimlerine 1961-1965 döneminin iktidar partisi olarak girmiştir. Bu dönemin istikrarsız koalisyonlarının uyguladığı politika ise ekonomik anlamıyla bir «durgunluk» politikası olmuştur. Gerek Menderes dönemi enflasyonunun tasfiyesi ile ilgili işlemler, gerekse bir geçiş döneminde bulunan siyasal rejimin karşılaştığı buhranlar bu politikada rol oynamışlardır. Ancak bu politikanın sonucu herhalde C.H.P. nin yıpranması olmuştur. Bu bakımdan, diyebiliriz ki, C.H.P. nin 1965 seçimlerinde aldığı sonuç 1961-1965 döneminde uygulanan politikayla il-

gildir. Bununla beraber, C.H.P. nin 1965 de kaybettiği %8 lik oy miktarının bir kısmının da doğrudan doğruya «ortanın solu» politikasının eseri olduğunu söylemek herhalde gerçeklere ters düşmeyecektir. Sağcı partilerin bu konudaki istismarcı tutumları ve bunun muhafazakâr halk kesimleri üzerindeki etkileri bugün bütün açıklığı ile bilinen hususlardır. Nitekim C.H.P. bünyesinde bu konuda ihtilaf çıkmıca, «ortanın solu» politikasına karşı olanlar en büyük desteklerini seçimden gelen ve bu bakımdan oy dalgalanmalarına daha hassas bir organ olan parti Meclisi Grubundan almışlardır. Yani çatışma partii içinde bir Parti Meclisi - Meclis Grubu çatışması halini almıştır. Hatta aynı ihtilaf daha sonra İnönü - Ecevit ihtilafı biçiminde yeniden canlanınca bu kez de, parti bünyesinde yine bir Parti Meclisi - Meclis Grubu çatışması görünümünü kazanmıştır. Birinci ihtilafta Feyziöglü ekibi, ikinci ihtilafta ise bizzat İnönü Parti Merkezini otoriterlikle, «Merkezi Umumi Sultası» ile suçlamışlardır. Bütün bunlar gözönünde bulundurulursa, «ortanın solu» sloganının da C.H.P. de oy kaybına sebep olduğunu söylemek herhalde abartma olmayacaktır. Kaldı ki 1969 seçimlerine bir muhalefet partisi olarak giren C.H.P. nin oyları daha da azalmıştır. O halde bu politikayı C.H.P. neden ısrarla savunabilmiştir?

C.H.P. de ortanın solu politikası, bir yandan Partinin devrimci geleneğinin bir yandan da 1961 i izleyen yıllarda Türkiye'deki gelişmelerin sonucu olarak benimsemiştir.

C.H.P., geçmişi itibariyle, Türk Devriminin uygulama aracı olmuş devrimci bir partidir. Devrimin gerçekleşmesinden sonra partinin tutuculaşmış olması ve yeni atımlardan çok, eskinin korunmasına yönelmesi bu gerçeği değiştirmez. Cumhuriyet tarihimizde, Türkiye'nin üretim biçiminin ulaştığı düzeyin de etkisiyle, ilerici eğilimler daha çok küçük burjuva aydınları tarafından temsil edilmişlerdir. Bunlar ise genellikle C.H.P. nin kadrolarını oluşturmuşlardır. Buna bir istisna gibi görünen 1946 muhalefeti, 1950 iktidarı haline geldikten kısa bir süre sonra aydın-

ları kendisinden soğutmuştur. D.P. nin her türlü rasyonalizme meydan okuyan politikası, Menderes'in «kitabı» lerle alay eden zihniyeti bunda başlıca rolü oynamıştır. Aslında ülkenin emperyalizmle bağlarını pekiştiren bir partinin, «obskürantist» bir zihniyetin temsilcisi olmasının da pek şaşılacak bir taraf da yoktur.

1961 den sonra ise küçük burjuva aydınlarında C.H.P. yi aşan devrimci eğilimler belirmiş ve bunlar giderek yaygınlaşmıştır. İşte 1965 seçimleri arifesinde C.H.P. bir yandan geleneksel müttefiklerini kaybetmemek, bir yandan da üniversite gençliğini de gitgide etkisi altına alan devrimci eğilimleri bir noktada durdurmak gereğini hissetmiştir. «Ortanın solu» formülü böyle bir endişenin ürünü olsa gerektir. Oysa, içeriği açık bir şekilde belirlenmemiş bir «ortanın solu» sloganı, 1965 i izleyen yıllarda bizzat bu sloganın taraftarları arasında da anlaşmazlıklar doğurmuştur.

İnönü, «ortanın solu» nu «bütün aşırı cereyanlara, aşırı sola ve sağa karşı bir denge unsuru» (12) diye tanımlamıştır. Ecevit'in bu konudaki görüşü de fazla farklı değildir. Ecevit'e göre «ortanın solu bu sele (aşırı sola) karşı en sağlam duvar, en etkilli settir.» (13) Bununla beraber, arada, ilerde patlak verecek ihtilafı haber veren bir nüans vardır. Bunu şöyle özetleyebiliriz. İnönü Ekim 1966 da toplanan C.H.P. 18. Kurultayında «C.H.P. sosyalist partisi değildir ve olmayacaktır» demiş ve bu cümle Kurultay kararları arasında yer almıştır. Oysa Şubat 1967 de toplanan C.H.P. Küçük Kurultayı bir bildiriyle «18. Kurultay Kararındaki (C.H.P. sosyalist partisi değildir ve olmayacaktır) cümlesi hiçbir şekilde garazkâr maksatları tatmin ve partinin gelecekteki inkişafını köstekleyecek, Anayasamızın sosyal ve ekonomik haklar bölümünün gereklerini gerçekleştirme matuf faaliyetleri kısıcı bir tarzda tefsir edilemez.» (14) demıştır. Öyle görünüyor ki, bu görüşte Ecevit'ci harekete atfedilebilecek bir «zgürlükçü endişe ağır basmaktadır. Öte yandan Ecevit «aşırı sol» anlayışını şöyle ortaya koymuştur. «Benim aşırı sol sözüne verdiğim başlıca anlam, demokratik olmayın, de-

mokrasinin oyun kurallarına uymayan soldur. Dün de, bugün de aynı anlamda aşırı solu eleştirdim» (15) İnönü'ye gelince, kendisi de yer yer Anayasanın, C.H.P. nin solunda bir partiye izin verdiğini belirtmekle beraber, özellikle 12 Mart 1960 sonraki tutumu bu istikamette olmamıştır. İnönü - Ecevit ihtilafı bu açıdan anlam kazanmakta ve siyasal tarihimizdeki yerini almaktadır.

İnönü - Ecevit çatışması 12 Martı izleyen baskı rejimi döneminde ortaya çıkmış ve görünüşte «ortanın solu» politikasının *dışında* cereyan etmiştir. Aslında bu çatışma, başından itibaren İnönü'nün ve Ecevitçilerin 12 Mart müdahalesine karşı tamamen farklı bir tutum takınmalarından ileri gelmiştir. Şöyle ki İnönü 12 Mart müdahalesini benimser ve onu C.H.P. li bir başbakanın şahsında kanatları altına alırken, Ecevit, aynı hareketi, «Yunanistan'daki müdahale modelinin daha ince si, daha ustacası» (16) olarak nitelemiştir.

İnönü - Ecevit ihtilafı birinci Erim Kabinesinin istifası ve ikinci Erim Kabinesinin kuruluşu sırasında yine açığa çıkmıştır. Hatırlardadır ki bu dönemde müdahelenin rengi ve yönü iyice ortaya çıkmış ve artık bu konuda hiçbir kuşkuyla yer kalmamıştır. 1961 Anayasa'sının «lüks» ilan edilerek budandığı bir tarihte, İnönü Ecevitçiliği şöyle tanımlamıştır: «Ecevitci o şartlarda bir hükümet kurulmamasını göze almak isteyen adamdır» (17). Aslında bu görüşte kınanan tutum, hükümet istikrarsızlığı yaratan bir tutum değil, bizzat baskıcı bir hükümete karşı mücadele veren, veya hiç olmazsa onunla ortak olmak istemiyen bir tutumdur. Sıkıyönetimin geniş kapsamlı tutuklamalarına başlangıçta karşı çıkan ve bunları frenlemeğe çalışan İnönü, artık bu tarihte, tıpkı 1946 da olduğu gibi, tamamen biçimsel bir demokrasi koşullarında bir uzlaşma ortamına girmiştir. Ne var ki, memleket çapında estirilen baskı ve terör havasına rağmen, 1970 lerin Türkiye'si 1946 nın Türkiye'si olmadığı için bu politika iflas etmiş ve İnönü 1972 Mayıs ayında toplanan C.H.P. Kurultayında hayatının en büyük siyasi yenilgisini almıştır.

Bu suretle Ecevitçi çizgi C.H.P. ye tama men hakim olmuş ve «ara rejimi» koşullarında bütün ilerici aydınlarla geniş halk kesimlerinin desteğini sağlayan C.H.P., seçimlerinde oylarını büyük ölçüde artırarak Türkiye'nin en büyük partisi haline gelmiştir.

Bu yazı çerçevesinde C.H.P. nin tarihi gelişim süreci içinde «ortanın solu» politikasının ortaya çıkışı ve geçirdiği aşamalarla ilgili bazı noktaları saptamağa çalıştık. Oysa, bugün varılan nokta nedir?

Bugün varılan noktanın açıklıkla anlaşılması, bir yandan C.H.P. örgütü ve 1973 seçimleri ile ilgili somut araştırmaların, bir yandan da «Ak Günlere» programı nın ayrıntılı bir çözümlemesini gerektirir. Parti ve seçimlerle ilgili sosyolojik araştırmalar henüz yapılmamış olduğu için, bu rada C.H.P. programıyla ilgili bazı gözlemlerimizi söylemekle yetineceğiz.

C.H.P. nin 1973 seçimleri için hazırladığı Ak Günlere programı bir «düzen değişikliği» programıdır. Bu «düzen değişikliği» ise Parti yöneticilerinin «devrim» anlayışlarının ürünüdür. C.H.P. lideri sayın Ecevit «devrim» anlayışını şu şekilde ifade etmektedir: «Gerçek devrim alt yapı devrimidir. Yani üretim ilişkilerini yeniden düzenleyen ve ekonomik güce el değiştiren devrimdir.» (18) Başka bir ifadeyle C.H.P. nin devrimci görüşü «barışçı ve halkçı demokratik devrimcilerdir.» (19)

Gerçekten Ak Günlere programı «üretim ilişkilerini yeniden düzenleyen ve ekonomik güce el değiştiren» bir düzen değişikliği vadetmekte midir? Bunu iddia etmenin kolay olmayacağı görüşündeyiz.

Ak Günlere programı Türkiye'deki biçimiyle kapitalist düzene bir almaşık getirmemektedir. Aksine, toplumdaki mülkiyet duygusunu ve örgüsünü yaygınlaştırarak ve geniş kitlelere mâlederek kapitalist düzeni daha sağlam bir sosyal tabana oturtma yönünde birçok öneriyi içermektedir. Bu öneriler, programda, «halk sektörü» olarak tanımlanan sektörü oluşturanlardır.

C.H.P., yakın tarihimizde «devletçilik» ilkesini ortaya atmış ve uygulamış bir parti olarak, memleketin bugünkü «karma ekonomi» düzeninin başlıca mima

rı olmuştur. Cumhuriyet tarihimizde «devletçilik» ilkesi, iktisadi ve sosyal içeriğine bakılmaksızın çoğu kez bir «ilericilik» senbolü olarak nitelenmiştir. Bu gelenek C.H.P. saflarında, zaman zaman önemli sapmalara rağmen, yakın zamanlara kadar canlılığını korumuştur. Öyle ki C.H.P. nin 1966 Ekiminde toplanan 18. Kurultayında Ana Davalar Komisyonu «Kamu kesiminin ekonomiye hakim olma zorunluluğunu kabul ediyoruz»(20) şeklinde bir karar almıştır. Bununla beraber bu görüş «ortanın solu» politikasının evrimi içinde değişerek yerini Halk Sektörü'nün üstünlüğüne bırakmıştır. Gerçekten Ak Günlere programına göre «ekonominin en önemli ve güçlü kesimi»(21) Halk Sektörü olacaktır. Halk sektörü nedir?

Ak Günlere programına göre «C.H.P. nin öngördüğü kalkınma modelinde ve ekonomik düzende, köylü kooperatiflerinin, sosyal güvenlik ve yardımlaşma kurumlarının, sendikaları, yurt dışındaki işçi ortaklıklarının ve benzeri halk ortaklıklarının girişimlerinden oluşacak sektöre, C.H.P., HALK SEKTÖRÜ demektedir»(21). Eğer C.H.P. iktidara gelirse, «smaileşmeyi plan disiplini içinde hızlandırmak üzere uygulanacak teşvik tedbirleri, öncelikle HALK SEKTÖRÜ'ne yönelecektir.»(22) Bankacılık ve kredi düzeni değiştirilerek, «bankaların, daha çok dar ve orta gelirli halk tasarruflarından oluşan kaynakları, öncelikle, bu halk topluluklarının ortaklaşa yatırımlarını destekleme kullanılacaktır.»(23) Hatta özel sektöre yönelecek teşvik tedbirleri de «öncelikle küçük ve ortaboy sanayile, özellikle Anadolu sanayicilerine»(24) yönelecektir. Aslında programda çok daha ayrıntılı bir şekilde ele alınan bütün bu somut önerilerin anlamı şudur: C.H.P. işçileri ve fakir köylüleri birer küçük burjuva haline getirmeyi ve küçük ve orta burjuvaziyi de güçlendirmeyi, hatta büyük burjuvazi haline getirmeyi iktisadi ve sosyal kalkınma stratejisinin hedefi yapmıştır. Bu şekilde iki önemli amaç da gerçekleştirilmiş olacaktır. Evvela, «ekonomik gücün büyük ölçüde halk elinde toplanması sağlanmış, yönetimde halkın ağırlığı artırılarak demokrasi güçlendirilmiş, daha sağlam bir

temele oturtulmuş olacaktır»(25). İkinci olarak da, bu şekilde sınıf mücadelesi yapılmadan «sınıflar arasında kaynaşma olması, sınıf ayrılıklarının bu yoldan eritilmesi»(26) mümkün olacaktır.

Türkiye'de elli yıldır sınıf mücadelesi yapmadan, sınıf kaynaşmasını sağlayacak bir politika anlayışı siyasi iktidarlara hakim olmuştur. Aslında egemen sınıflara mücadele kapısını açık tutan, fakat sömürülenlere kapiyan bu politikanın bugün sonuçları ortadadır. Bununla beraber, Ecevitçi görüş, Halk Sektörü kavramıyla bugün bu politikaya bir katkıda bulunmak tadır. Bu katkı gerçekçi midir?

Halk Sektörü'nün çok önemli bir unsurunu teşkil eden «kooperatifçilik» girişi mi aslında dünyada çok denenmiş bir uygulamadır. «Devrimci» iktidarların ışığında olduğu birçok ülkede dahi, belli bir bilinç ve eğitim düzeyi ile bir arada yürütülemediği hallerde bu girişimler sömürüyü yenmek şöyle dursun, tam tersine yeni birer sömürü mekanizması haline gelmişlerdir. Bu konuda dünya ölçüsünde bir tecrübe sahibi olan fransız tarım uzmanı René Dumont'un vardığı sonuçlar pek iyimsen değildir. R. Dumont'a göre «Hindistan'dan batı Afrika'ya, Meksika'dan Şili'ye kadar kooperatifler ve tarımsal kredi tarihi, aralarında pek az başarıya rastlanan bir başarısızlıklar serisidir.»(27) Ecevitçi iktidar bu istisnalar arasına girebilecek midir? İşçi tasarruflarından doğacak sanayi işletmelerine gelince, unutmayalım ki memleketimizde İşverenler Derneği de bu görüşe katılmakta, bu konuda devlet yardımını davet etmektedir.(28) Bunun anlamı şu olsa gerektir: Gerçek bir düzen değişikliği olmadan, bu gibi girişimler tekelci sermayenin ağına düşmeğe mahkumdur. Burada Ecevitçi önerilerin gerçekçiliği konusunu bir yana bırakarak, daha önemli gördüğümüz bir konuya değinelim.

Ecevitçi C.H.P., Ak Günlere programını iktidara fiilen sahip olduğu gün uygulamaya başlayabilecektir. Dikkat edilsin seçim kazandığı gün demiyoruz; hatta iktidara geldiği gün de demiyoruz; iktidara fiilen sahip olduğu gün diyoruz. 1970 lerin dünyasında bu sözlerin anlamı

herhalde açıktır. Oysa, Ecevitçi görüş ezilen kitlelere bir mücadele bilinci değil, bir kaynaşma ruhu telkin etmektedir. Sa yın Ecevit'e göre «C.H.P. de, bilinçlerarası bağlantı, en sıkı ve köklü biçimde, ortanın solu sözü ile kurulmaktadır»(29) «Ortanın solu bilinci» gerçek bir sınıf bilincinin yerini tutabilir mi? Hele tekelci sermayenin tam bir sınıf bilincine sahip olduğu göz önünde bulundurulursa!

Öyle sanıyoruz ki bu tutum, Ak Günlere programının boy hedefi seçtiği tekelci sermayeyi küçümseyen bir tutumdur. Kaldı ki, program tekelci sermayenin yabancı ortaklarına yani emperyalizme gereken yeri vermemiştir. Hatta «emperyalizm» sözcüğü C.H.P. belgelerinin pek iltifat etmediği bir sözcüktür. Programın uluslararası ilişkilerimizle ilgili bölümleri de bu anlayış içinde kaleme alınmıştır. Bütün bunlar yerleşik, kesin öneriler midir, yoksa solun sınırını halkla beraber çizmeye çalışan bir evrimin durak noktaları mıdır? Bunu zaman gösterecektir.

Ak Günlere programı aslında kendisini «ilerici» sayan tüm vatandaşların dikkatle ele almalı ve tartışmaları gereken önemli bir belgedir. C.H.P. nin evrimi ile ilgili bazı dönüşüm noktalarını saptamaya çalıştığımız bu yazı çerçevesinde, Ak Günlere programıyla ilgili birtakım genel plandaki sorularımızı ortaya koymakla yetiniyoruz. Bu soruların «kritik» bir nitelik taşıması, elbette ki geçirdiğimiz ıstıraplı dönemde C.H.P. nin verdiği demokrasi kavgasını ve bu kavganın türk toplumuna kazandırdıklarını unutmamıza neden teşkil edemez.

(1) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: II, 1959, Ankara, s. 97.

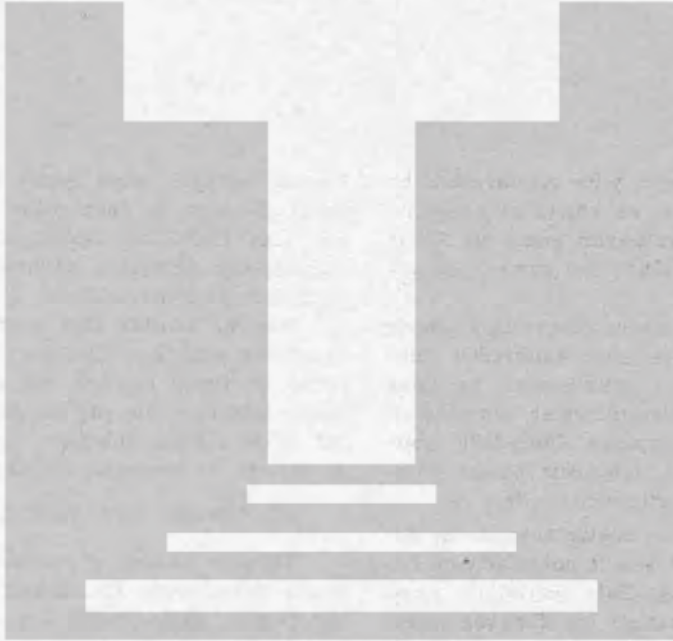
(2) H.V. Velidedeoğlu, Bir Lise Öğrencisinin Milli Mücadele Anıları, Varlık Yayınları, Nisan, 1971, S. 187.

(3) Bu konulardaki ayrıntılı yorumum, Türk Devrimi ve Sonrası isimli çalışmamda yapılmıştır. Doğan Yayınevi, 1971.

(4) C.H.P. genel sekreteri Recep Peker'in Kanununun kabulü dolayısıyla yaptığı konuşmadan. İbid, S. 198.

- (5) *Milliyet*, 24 Ocak 1971.
(6) *Metin Toker, İsmet Paşayla 10 Yıl, Cilt: I, Ankara, 1965, S. 96.*
(7) *S. Ağaoğlu, Arkadaşım Menderes isimli eserinde bu konuda ilk akla gelen tedbirin Takriri Sükun Kanunu olduğunu yazar.*
(8) *Milliyet*, 8 Ekim 1965.
(9) *B. Ecevit, Ortanın Solu, Telcin Yayınevi, 5. Baskı, Ankara, 1973, S. 58-59.*
(10) *Cümle T. Feyzioğlu'nundur., 11 Temmuz 1966.*
(11) *Milliyet*, 29 Nisan 1967.
(12) *Milliyet*, 25 Eylül 1966.
(13) *B. Ecevit, Ortanın Solu, S. 28.*
(14) *Milliyet*, 7 Şubat 1967.
(15) *Milliyet*, 30 Aralık 1969.

- (16) *Milliyet*, 22 Mart 1971.
(17) *Milliyet*, 6 Şubat 1972.
(18) *B. Ecevit, Atatürk ve Devrimcilik, Telcin Yayınevi, S. 61. **
(19) *Aynı eser, S. 111.*
(20) *Milliyet*, 22 Ekim 1966.
(21) *Ak Günlere, S. 65.*
(22) *Aynı eser, S. 87.*
(23) *Aynı eser, S. 89.*
(24) *Aynı eser, S. 82-83.*
(25) *Aynı eser, S. 65.*
(26) *B. Ecevit, Ortanın Solu, S. 24.*
(27) *R. Dumont, L'Apparition d'un Nouveau Type d'Homme, Le Monde Diplomatique, Nisan, 1973.*
(28) *Milliyet*, 25 Mayıs 1973.
(29) *B. Ecevit, Ortanın Solu, S. 105.*

TÜSTAV

1974 kriz yılı 1974 umut yılı

Hüseyin Baş

1974 yılı, geçen yılın ortalarından bu yana iyice beliren ve kapitalist dünyanın hemen tümünü kapsayan genel bir krizin bütün hızıyla sürdüğü bir sırada çalıyor kapımızı.

Vietnam savaşının «kuramsal» alanda da olsa, sonra ermesiyle «kuvveden file» çıkan Doğu-Batı yaklaşması ve buna bağlı olarak hasım dünyalar arasında açılan misli görülmemiş düzeydeki işbirliği perspektifleri, kuşkusuz barışa yönelik umutları da güçlendirmiştir.

Diğer taraftan soğuk savaşın da kesin olduğu kadar somut noktalanması anlamına gelen Doğu-Batı işbirliğinin yaşamasının ancak barışçı bir dünyada mümkün olabileceği gerçeği, kanımızca, son ir delemde tüm politika ve stratejilerin kaçınılmaz temel unsurlarından biri durumundadır. Bu yüzden karmaşa ve sürtüşmelerin, ne denli şiddetli düzeylere ulaşır, barışı bütünüyle engelleyebilecek ölçülere yükselmesinin olanak dışı kalması son derece muhtemeldir. Daha açık bir deyişle, hasım dünyalar arasındaki sürtüşmelerin devineceği sınır beş aşağı beş yukarı, zorunlu biçimde, saptanmıştır.

Kısaca, savaşın, barış içinde birlikte yaşama politikası ve onun doğal uzantısında yer alan Doğu-Batı işbirliğini bütünüyle engelleyecek düzeylere ulaşması artık pek mümkün görünmemektedir.

Bununla birlikte tüm politika ve stratejilerin gözönüne almaları zorunlu bulunan bu temel eğilimin her derde deva, bütün sorunlara bir çırpıda çözüm getiren bir sihirli formül olduğunu ileri sürmek de elbette ki mümkün değildir.

KÖTÜMSER BİR TABLO

Vietnam savaşı, görüntünün aksine, henüz bitmemiştir. Çinhindinde savaş bütün hızıyla sürmektedir. Ortadoğu'da yeniden patlak veren savaşın, ateşkes'e ve Cenevre'de toplanması öngörülen konferansa rağmen sona erdiğini söylemek güçtür. Şili'de halk oyuyla iktidara gelen Başkan Allende, ipleri Amerikan emperyalizmi tarafından çekilen kana susanmış azgın bir cuntanın ihanetine uğramıştır. Dünyanın şurasında burasında büyük sermayenin taban ve soygun düzenine karşı çıkan demokratlar akıllalmaz işkencelere maruz kalmaktadır. Dünyaya örnek olma caka-

sındaki sözde bolluk toplumlarında rüsvet, irtikâp ve nüfuz ticareti yönetimlerin en yüksek katlarına tıрманmıştır. Halk, yasa-ların oluorta çiğnenmesiyle, fişlenmekte, gizli mikroplarla «nefes alışlarına» dek dinlenmektedir. Yunatistan'da NATO ka-salarından çıkma bir ikinci Prometheus planı bu kez bizzat kendisinin iktidara ge-tirdiği Papadopoulos'un başını yemekte hiç bir sakınca görmemektedir.

DÜNYA İLERİYE DOĞRU GİDİYOR

Bu kötümser tabloyu alabildiğine uzat-mak mümkün. Ama dünya sadece bundan mı ibarettir? 1973 yılı ilerici güçlerin ka-ranlık yılı mıdır? Elbette ki hayır. Genel olarak alındığında dünya sürekli ve ka-çınılmaz bir biçimde ileriye doğru gitmek-tedir. Kitleler uyanmakta, günlük yaşam savaşlarının acımasız ortamında bilenmek-te, her gün biraz daha bilinçlenmekte, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan her gün biraz daha artan bir isabette ayırdetmektedir. Tüm dünya'da milyonlarca emekçi, sömü-rüye karşı, birbirleriyle dayanışarak, saf-larını sıkılaştırarak etkin mücadeleler sür-dürmektedir. Gençlerin ezici çoğunluğu burjuva şaşırtmacalarından kurtulup bozuk düzenin kapısını zorlayan geniş emekçi yi-ğınlarının sağlıklı ve temel eylemleri yan-ında yerini almaktadır. Bütün bunların yanısıra, 1973 yılı, sosyalist dünya'nın sağ-lıklı ekonomik gelişimine karşın, kapital-ist sistemin hiç bir yerde, insanların hiç bir temel sorununa çözüm getiremediğinin en açık şekliyle saptandığı, «Büyük kriz» yılı olarak ta anılacaktır kuşkusuz.

**

Bertrand Russell'in insanın bizzat yok-olusunu da içeren «Atom» un aynı zaman-da, paradoksal bir biçimde, barışın da et-kin ve güçlü bir koruyucusu olduğunu ileri süren ünlü tezi, dünya'yı topyekûn bir nükleer savaşın eşğine getiren irili ufaklı sürüşmelerin varlığına rağmen, geçerli-ğini, yine de yitirmiş değildir.

KAPİTALİST DÜNYANIN ETKİNLİĞİ AZALİYOR

Bu yeni politik-askeri ve ekonomik

konjonktürde Amerikan emperyalizminin ve onun dümen suyunda devinen kapita-list dünyanın etkinliği bir yandan kendine özgü ve çok ünlü iç çelişkileri, öbür yan-dan hemen her yerde güçlü bir alternatif olarak beliren sosyalist dünya nedeniyle «hatırı sayılır» ölçüde azalma yolundadır. Balzac'ın «Tılsımlı Deri» si örneği, ne den-li zaman ve zemine uygun kisvelere bürün-se de, kapitalizm kesin dokunulmazlığı bu-lunduğu sanılan «özel av sahalılarında» bile artık kapitalizmin zorba dönemindeki gi-bi, serbest, başına buyruk at oynatama-maktadır. Başka bir deyişle kapitalist sa-vaşını bundan böyle, eski olanaklarından gayri yoksun olarak sürdürmek durumun-dadır. Sömürü imkânlarını ayakta tuta-cak zorba güçten yoksun kapitalist düzen, gün geçtikçe uyanan, ihtiyaçları, özgürlük-ten yana istekleri artan geniş kitlelerin, hammadde kaynağı ülkelerin daha «haklı» ölçülerde «pay» talepleri karşısına artık salt «sorunlara çözüm getirme yeteneğiy-le» çıkmak zorundadır.

Hammadde kaynağı ülkeleri tatlı kâr-lar adına insafsızca, kıyasıya sövüşleme alışkanlığı, doymak bilmez kâr hırsı, ulus-ların insanca yaşama haklarına dillere des-tan saygısızlığı, azgın müdahaleciliği, silâh tacirliği, savaş kundakçılığı, kültür ve ki-tap düşmanlığı, özgürlük kıyıcılığı, zindanı ve işkence uygarlığı, plansız, spekülâtif, kapkaççı ekonomisi, rüsveti, irtikâbı, te-kelciliği, emek sömürücülüğü, Watergate'i, Watermit'i, Water-Closed'ıyla kapitalist dü-zende hâlâ toplum sorunlarına çözüm ge-tirme yeteneği vehmedenler bugün değil-se yarın mutlaka «asıl suçun» bizzat kapita-list sistemde olduğunu anlayacaklardır. Zorbalık imkânlarından yoksun, müdahale olanaklarını yitirmiş bir kapitalist siste-min temel ihtiyaçları yanısıra, yaşamın her kesiminde eksikliğini duyduğu gerçek özgürlüklerin artık yerli yerine yerleşmesi özelemleri de çığ gibi büyüyen geniş emek-çi yığınlarının karşısına «yarının» kurtarıcı ideolojisi, giderek çözüm getirici yöntemi olarak çıkması, elbette ki beklenmemeli-dir.

Bugün başta Avrupa olmak üzere tüm kapitalist dünya'yı etkisi altına alan ekono-mik keşmekeşi salt enerji krizine bağ-

layanlar, giderek çözümünü selektif ya da dayanıklı üretim politikalarında veya enerji kaynaklarının değişimi ya da çeşitlendirilmesinde görenler, gerçekte «asıl suçluyu», yani kapitalist sistemin iflâsını gözlerden saklamanın umutsuz çabası içindedirler. Enerji krizi, kesinlikle bilindiği üzere, bütünüyle Avrupa'nın ve Amerikan politikasının kuyruğunda seyreden öteki kapitalist ülkelerin Ortadoğu'da benimse-dikleri politik tercihlerin ürünüdür. Sorun bugünkü durumdan, İsrail'in dize getirilerek Arap topraklarının tümünden çekilmesi ve buna bağlı olarak Filistin sorununa «adilâne» çözüm bulunmasıyla büyük ölçüde, kurtarılabilir. Kapitalist sistemin kendi özündeki hastalıkların şaşmaz belirtisi olarak ortaya çıkan ekonomik krizin çözümü, tıpkı Ortadoğu sorununa bağlı enerji buhranı gibi, temel ekonomik ve politik tercihlerden geçmektedir.

Dünyanın her geçen gün biraz daha saplandığı bu kesmekeşten «düze çıkması» elbette ki kolay olmayacaktır. Tatlı kârların iflâh etmez düşüyle yanıp tutuşan tekelci sermaye kapitalist sistemin burçlarını, her çareye başvurarak sonuna dek koruyacaktır. Nitekim işlerini gönlünce yürütmesinde temel ihtiyaç olarak gördüğü devlet dümenini elden kaçırmamak için son on yılda denemediği şaşkırtmaca, girmedığı kalıp kalmamıştır. Soğuk savaşın burnunun ucunu görmeyen, çulğın tehdit ve şantaj politikası, Vietnam macerası, sistemlerin birbirine yaklaştığı ya da işçilerin burjuvalaştığı yutturmacası, bolluk toplumu efsanesi, emekçilerin kapitalizmin nimetlerinden «nemalanması» ya da «hal-ka açık» şirketler safsatası, teknokratlar çağı düzmesinden geçerek, Marksizmin artık sonunun olmadığı ya da Sovyetler Birliği ve sosyalist dünyanın bir iki güne kalmadan içten çökeceği kehanetine, kızıl tehlike umacısına uzanan umutsuz debellenmeler, ne yazık ki, tekelci sermayenin ipliğinin iyiye pazara çıkmasını engelleyememiştir.

BÜYÜK SERMAYENİN KRİZ DÖNEMİ

Büyük sermayenin kriz dönemi artık hiç bir propaganda ve şartlandırmanın

gözlerden saklayamayacağı açıklıktadır. Enflasyon ve gerileme kapağıya dayanmıştır. (1) Fransız büyük sermayesinin yayın organı «Entreprise» in bir yorumcusu bugünkü krizi «Batı dünyası eşi benzeri görülmemiş bir karışıklık ve düzensizliğin sahnesi halindedir» şeklinde tanımlamaktan kendisini alamamaktadır. (2)

Gerçekten de Batı dünyası korkunç bir ekonomik anarşinin içinde bocalamaktadır. Piyasa misli görülmemiş bir düzensizlik, bozukluk ve parçalanmanın ortasındadır. (3). Başta Birleşik Amerika olmak üzere önerilmiş ya da önerilen ekonomik politikaların hemen tümü yaraya merhem olma olanaklarını bütünüyle yitirmişlerdir. Dünya ekonomisinin tekelden örgütlenmesi düşleri gerçeklerin acımasız granitinde tuzla buz olmuş, çok uluslu şirketlerin ve kapitalist ülkeler topluluğunca oluşturulacak «uluslararası» bir ekonomik politika umutları tamamen suya düşmüştür.

Batı büyük sermayesini, kendi iç gelişmeleri dışında köşeye sıkıştıran bir ikinci temel etken de, kuşkusuz petrole bağlı olarak enerji ve hammadde sorunudur.

Arap halklarının, giderek tüm hammadde kaynağı üçüncü dünya ülkelerinin, petrolü ya da diğer hammaddeleri, yerden göğe haklı davalarında ilk kez etkin bir silâh olarak kullanma imkânına kavuşması büyük sermayeyi «dize» getirmekle kalmamış onun gerçekte ne menem bir kâğıt kaplan haline dönüştüğünü ve «türlü çeşitli» politik manevra imkânlarının nasıl «sıfıra münce» olduğunu dünya kamuoyunun gözleri önüne sermiştir.

Ekonomisinin candamarı saydığı Ortadoğu'nun, petrol bölgelerinde «en ufak bir kıpırtıyı», en utangaç «pay» artırma talebini müthiş bir hız ve giddetle yerle eden kapitalist güçlerin bugün «hertürlü» müdahale ve politik manevra imkânlarını, kuşkusuz sosyalist dünyanın etkin varlığı karşısında, nasıl feci bir biçimde yitirdiği kimsenin gözünden kaçmamaktadır. Ekonomisinin % 80'i Arap petrolüyle dönen Japonya, Ortadoğu'da Amerikan politikasının dümen suyunda seyretmenin diyetini bizzat Başbakanının ağzından 180 derece çark ederek ödemektedir. Müstevli İsrail'i sonuna kadar «destekleyeceğini» cakayla

ilan etmeyi marifet sanan Hollanda'nın deniz yöneticileri halklarını beygir, bisiklet ya da patenle «kifafi nefes» etmeye mahkûm edeceklerini, endüstrilerini burnundan solutacaklarını, sanırım, akıllarının köşesinden bile geçirmemişlerdir. Büyük bir genlikle geçen ilk «petrolsüz» pazar'dan sonra ayaklar suya ermiştir şimdi Hollanda'da. Ama feryat boğundadır. Araplar Hollanda'ya petrol yardımına yeltenenleri de «beygire» ya da Avrupa'da şimdiden karaborsaya düşen «bisiklete» mahkûm etmeye kararlıdır artık.

Aslında kapitalist Avrupa'da kimsenin kimseye yardım edecek mecali de kalmış değildir. Herkes başının çaresine bakmanın peşindedir. Rekabet, bulanık ve spekülasyonlara açık ortamda daha da canavar kesilmiş, dayanışma, dertte ve tasada ortaklık sloganları boş ve anlamsız sözcükler olarak kalmaktan öte gidememiştir. Ortadoğu politikası yüzünden endüstrisinin % 60'ı Arap petrolüyle dönen Avrupa ile şimdilik «temel kaybı» (4) olmayan Birleşik Amerika'nın arası iyice açılmış, NATO herkesin ayrı telden kaldığı bir garip topluluğa dönüşmüştür. Çoğu gözlemci A.B.D. nin ekonomik ve politik birer rakip olarak gördüğü Ortak Pazar Avrupası ile Japonya'yı, Ortadoğu sorununun çözüme ulaştırılmasını çekip uzatarak, eskisi gibi kendisine muhtaç duruma getirmeye çalıştığı düşüncesindedir.

Öte yandan Avrupa kapitalizmi, enflasyon, ekonomide duraklama, gerileme gibi temel sorunların enerji kriziyle artık dayanılmaz bir hal aldığı şu günlerde öz çıkarlarını tehlikeye atmadan, emekçi yığınlarını kriz dönemi politikaları benimsemeye çağırılmaktadır. Kutsal Birleşme, ulusal Birlik, fedakârlık, kemerleri sıkma, dayanışma, sınıflararası işbirliği her zamankinden fazla duyulmaktadır. Ne var ki bu çağrılar her defasında bizzat tekelci sermaye yönetimleri tarafından çıkmaza sokulmaktadır. Büyük sermaye ekonomik krizin şaşkınlığında, yükün birazını da olsa bizzat kendi sırtına yüklemeyi asla aklının ucundan bile geçirmediklerinden, arasınıflara bir eliyle verdiğini, öbür eliyle, rekor sayılabilecek kısa sürede, geri almakta, böylece de «gayr-i memnun» kitlelere yenilerini

katmaktadır. Nitekim Fransa'da 3 milyon küçük esnaf ve zanaatçı erbabını iktidar partisine bendetmeyi amaçlayan Royer yasasının ömrü üç haftadan az olmuştur. İktidar, artık kanı beynine sıçramış ücretlilerle, yine doğal bir biçimde ve eşyanın tabiatına uygun olarak Büyük Sermaye'ye ilişemeyince, vur abalıya örneği, dişine uygun gördüğü küçük esnafa çullanmış ve üç hafta öncesi, Röyer yasasıyla verdiklerini fazlasıyla tahsile kalkışmıştır.

Büyük Sermaye iktidarının bu davranışını doğal karşılamak gerekir. Çünkü tarih halk yararına girilen işlerin ancak halkçı iktidarlar tarafından gerçekleştirilebileceğine bin kez tanık olmuştur. Emekçilerin, yoksul halk yığınlarının kapitalist düzenlerde elde ettikleri «hak» ların tümünün nice çetin mücadeleler, sayısız fedakârlıklar sonunda söke söke alındığı, bilinen ve asla unutulmaması gereken bir temel gerçektir.

Fransa'da Pompidalist yönetimin, bu şaşkınlık olduğu kadar «zorunlu» davranışlarının herhangi bir sonucu olmamış mıdır?

Hem de nasıl! Enflasyona, hayat pahalılığına, özgürlüklerin kısıtlanmasına karşı ortak hareketlere, örneğin geçen 20 Haziran'da katılmaya yanaşmayan Sosyalist Parti ve ona bağlı sendika toplulukları, 30 Ekim'de ve hele geçen ayın ilk haftalarında güçlü C.G.T. nin düzenlediği Genel Grev'e katılarak büyük sermaye iktidarına şahane bir tokat aşkretmişlerdir. Grevin olağanüstü başarısının Fransa'da iktidarın kapısında nöbeti devralmaya hazırlanan Sosyalist Cephe'ye ayrıca güç katacağından kimsenin kuşkusu yoktur. Fransa'nın ilkbaharda, bu kez mutlaka başarıya ulaşacak bir 68'i gerçekleştireceğini ve büyük sermaye iktidarını yere sereceğini ileri sürenler yanılmamaktadırlar.

Aynı durum İtalya, Federal Almanya, İngiltere, İskandinav ülkeleri için de, değişik dozlarda da olsa, geçerli sayılmak lazımdır. İngiltere'de İşçi Partisi geniş kapsamlı bir millileştirme programını onaylamıştır.

Federal Almanya, İsveç, Norveç, Danimarka ve İsviçre'de komünistlerle sosyal

demokratların hatırı sayılır bir bölümünün ortak hareketleri etkin olma yolundadır. Kısaca Avrupa, önümüzdeki yakın dönemde köklü değişimlere gebe görünmektedir.

BÜYÜK KRİZ YILI

Dünya 1974 yılına misli görülmemiş ekonomik ve politik bir krizle girmektedir. Bu kriz Ortadoğu sorununun çözümüne bağlı olarak ortaya çıkan petrol bunalımlarıyla daha da şiddetlenmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte İsrail Ortadoğu'da kısa vadede ve Arap dünyasının isteklerine uygun bir çözüme zorlansa bile, petrolü ve kuşkusuz başka temel hammadde-ri de artık «eskisi» gibi ucuza kapatmak mümkün olamayacaktır. Böylece gelişmiş toplumlar, yüksek yaşam düzeylerinden, hammadde kaynağı geri bırakılmış ülkelere «hatırı sayılır» ölçülerde ek «pay» lar vermek zorunda kalacaklardır. Bu durum Batı Avrupa'nın sermaye iktidarlarını, eskinin «kıyasıya hammadde sömürsüyle» dahi tatmin edemedikleri halklarıyla

la daha keskin çizgilerde karşı karşıya getirecek ve Avrupa halkları gün geçtikçe kötüye giden durumunun nedenini şu ya da bu «hata» da değil, bizzat kapitalist sistemin kendisinde arayacaktır.

Gözönünde tutulması gereken ikinci önemli nokta ekonomik krizin —petrole de bağlı olarak, mutlaka Türkiye'ye de yansıtacağı, hatta çoktan yansıdığıdır. Kapitalist sistem büyük birikimlere sahip bulunduğu Avrupa'da en kesin şekliyle, tökezlemiştir. Türkiye'de, 50 yılda hiç bir temel sorunun, çözmek şöyle dursun, yanından bile geçmediği ortadadır. Ecevit'in çağrısına halkın verdiği cevap, gerçekte halkçı sisteme yakılan bir yeşil ışıktır. Halkın bu isteği artık soyut bir özlem olmaktan çıkmış, zorunlu, kaçınılmaz bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Türkiye'nin önümüzdeki yakın dönemi de bu temel eğilimin dışında asla düşünülemez. 1973-74'ün büyük krizi, büyük umutları da taşımaktadır içinde. Bunu anlamak ve anlatmak önde gelen, temel bir görev sayılmalıdır.

- 1 — Fransa'da öngörülen % 5,5 ekonomik gelişme hızı % 2,5, Almanya'da ve ABD'de % 2 ye düşecektir. Yine 1974 de, ekonomideki gerileme A.B.D.'de % 8, Fransa'da % 10'un üstünde bir enflasyonla birlikte duyulacaktır. *Nouvel Observateur*'un 10-16 Aralık tarihli sayısındaki incelemesinde, Michel Bosquet, uluslararası uzmanların yukarıdaki tahminlerini «iyimsen» olarak tamamlamaktadır.
- 2 — Paul Boccara: «Uluslararası alanda ekonomik ilişkiler krizi» *Ekonomi ve Politika*. Ekim 1973.
- 3 — *La Nouvelle Critique*, «Umutsuz Bir Durum» Başyazı. Aralık 73.
- 4 — ABD'nin yakın ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki yatırımlarının 1971 de 2,7 milyar dolar olduğu sanılmaktadır. Bu, üçüncü dünya ülkelerinde petrol endüstrisine yatırılan sermayenin tümünün 1/3'üne eşittir. ABD'nin bu yatırımlardan elde ettiği kâr ise, 2,5 milyar dolardır. Bu ise Amerikan sermayesinin yabancı ülkelerdeki yatırımlarının tümünden elde ettiği kârın % 23 dolayındadır. Geçen yaz Libya'da önce Banker Hunt'un Occidental Petroleum, Oasis ve Amoses'deki % 51 hissesinin daha sonra da, yine geçen 1 Eylülde bu ülkedeki tüm Amerikan petrol firmalarının millileştirmesinden sonra, yukarıdaki kâr oranında hatırı sayılır düşmeler olmuştur. Libya, son millileştirme hareketiyle, Amerikan tekellerinin elinden % 45 lik bir kontrolü kendi hesabına geçirmiş bulunmaktadır. *Temps Nouveaux*, Ruben Andreassian, Kasım 1973.

KİTAPLARDA

«İmparator» umacısı

Hasan Öz

1971 öncesinde, sosyal mücadelenin hergün yeni boyutlara ulaştığı, işçi sınıfının ve diğer çalışan kitlelerin toplumda ağırlıklarını ve etkinliklerini duyurmağa başladıkları, sosyal ve ekonomik baskılara karşı yiğitçe mücadele edildiği yükselme döneminde, toplumcu düşüncüyü benimsemiş küçük burjuva kökenli aydınların hemen hepsi bu mücadelenin içinde, hatta saflarında yer aldılar, belirli bir disiplin anlayışı ve davranışı ile tarihin, toplumun ve çalışan kitlelerin kendilerinden beledikleri görevleri büyük ölçüde yerine getirerek sosyal mücadeleye gerçekten önemli ve olumlu katkılarda bulundular. Fakat bu yükselme ve coşkulu dönemini toplumcu düşüncenin susturulduğu ve sosyal mücadelenin kilit altında tutulmağa çalışıldığı yaygın bir baskı dönemi izledi. Genel bir yılgınlık kapladı ortalığı. Böylece çalışan kitlelerin ekonomik ve politik mücadelelerine önceleri katılmış bulunan küçük burjuva kökenli aydınların bir bölümü de, giderek hayaleliğe ya da karamsarlığa kapıldı. Belli ölçüde bastırılmış bireycilik eğilimleri yeniden su yüzüne çıktı. Gerçekten kaçmak, fantazilere, düşle-

re, yeni tanrılara sığınmak günlük yaşamın en tabii unsurları haline geldi. Geçmişin devrimci mücadelesi küçümsendi, kitlelerin ve toplumcuların çektikleri ızdıraplarla alay edildi ve toplumcu bilme eskimiş, köhnemiş, devri geçmiş, antikalaşmış gözüyle bakanlar bile oldu. Temel bilimsel gerekler ve ilkeler, «doğmatik» olarak nitelendi. Uzay yolculukları ve elektronik beyinler çağında, üretim gücüyle üretim ilişkileri arasındaki çelişkilerin giderek ortadan kalktığı; toplumun, burjuva porleterya, küçük burjuva gibi sınıflardan oluştuğu geçmiş yüzyıllara kıyasla çok daha değişken, çok daha gelişmiş, çok daha karmaşık olduğu ileri sürüldü. Böylesine kaygan ve kaypak bir ortam içerisinde bir yandan devrimci teori ve pratiğin kesinlikle çürüttüğü köhnemiş ve maksatlı görüşleri yeni reçetelerle, yeni boyalarla, yeni maskelerle sunan çok «orjinal» düşünce adamlarıyla yazarlar; bir yandan da gerçekleri ve olayları mekanik bir şekilde yorumlayarak 12 Mart öncesi dönemde çalışan kitlelerle toplumcu aydınların verdikleri mücadeleyi tümü ile provokasyon olarak niteleyen ve egemen

sınıfları diledikleri herşeyi yapmağa muktedir, sınırsız ve sonsuz güç sahibi «yeni tanrılar» şeklinde sunan bezirgân edebiyat adamları çıkıverdi*ortaya. En yiğit ve en namuslu bilim adamlarıyla yazarların ve düşünürlerin susturulmasından yararlanmasını bilen bu yeni peygamberlerin en başta geleni «toplumda üretim koşullarının çok dinamik olarak düzenlenmesi», «hem büyümenin hem de kalkınmanın çarklarının kesiksiz olarak işletilmesi», «toplumun kendini daha sağlıklı biçimlerde üretmesinin gerçekleştirilmesi», «siyasal arena-ya tarihinin aklının egemen kılınması» gibi görünüşte parlak özünde ise kof ve maksatlı deyimlerle A.P. nin ve tekelci sermayenin sözcülüğünü ve savunuculuğunu yapar ve üretim güçlerinin geliştirilmesi pahasına, devrimcilerle çalışan kitlelerden baskı ve teröre seve seve katılmalarını ve «fedakârlıklarda» bulunmalarını talep ederken, bir başka bölüğü de, yapısı gereği her toplumsal olumsuzlukta yeniden bireyciliğe kayan küçük burjuva aydınlarına «Tanrıların Arabaları», «Dünyanın Gizli Sahipleri» ve «İMPARATOR» adları altın da yeni tanrılar sundular; sahte ilericiliği, sinikliği ve inkârcılığı körüklediler. Böylece toplumcu düşünce ile bu düşüncenin gerektirdiği örgütsel - kişisel disiplin ve çalışma yöntemini benimsemedikçe en hastalıklı eğilimlerin, en hastalıklı komplekslerin, en hastalıklı davranışların karmaşık ve kara bir yumağı olan küçük burjuva aydınları arasında «ileriye açık olma», «doğmalardan kaçma», «kendi kendimize hesaplaşma» gibi sahte etiketlerle sosyal gerçekliği olduğu gibi kabullenmek, toplumsal düzenin değişmesi için gevezelikten başka hiçbir şey yapmamak ve «İMPARATOR» ların üstün gücü ve dehalari karşısında boyun eğip, egemen sınıfların hakkımızda verecekleri kararı ve hükmü mistik bir tevekkülle beklemek genel bir davranış biçimine sokulmak istendi. «Tanrıların Arabaları» küçük burjuvaların el arabalarına dönüştü. «Dünyanın gizli sahipleri» ile dünyanın gerçek sahipleri gizlendi, «İMPARATOR», akşamcı düşünürler, fosilleşmiş yoz sanatkarlar, kerameti kendinden menkul ozanlar arasında «ciddi» bir tartışma konusu haline geldi.

Bütün bunlara rağmen küçük burjuvanın hastalıklı yapısının ve yalnızlığının istismar ve gelir konusu yapılmak istenmesi ve bu isteğin, örneğin «İMPARATOR» gibi montaj eserlerde somutlaşması başka birşeydir; sosyal mücadelenin yükseliş döneminde, toplumcu bilime ve kitlelere inanarak mücadeleye içtenlikle katılmış küçük burjuva kökenli aydınlarla gençlerin bu safataları ciddiye almaları ise bambaşka birşey. Şurası muhakkak ki 1971 sonrası baskı dönemi, küçük burjuva aydınlarında inkârcılık, yılgınlık ve karamsarlık eğilimlerini pekiştirmeseydi, ne «Tanrıların Arabaları» ve «Dünyanın Gizli Sahipleri» göz açıp kapayıncaya kadar 8-10 baskı yapabilir, ne de «İMPARATOR» ciddi ciddi tartışılabilirdi. Fakat artık 2,5 yılın hem saflarımızda hem de teker teker hepimizde yarattığı yozlaşmayı ve pisliği ortadan kaldırmak, yeniden toplumcu bilime ve kitlelere dönmek için, küçük burjuva saplantılarının bu somut belgeleriyle mücadele etmek, «İMPARATOR» ların maskesini düşürmek, gerçekleri yeniden su yüzüne çıkarmak, sahte peygamberlerin, akşamcı düşünürlerin ve bezirgân yazarların zihnimize yığmaya çalıştıkları kamburlardan en kısa zamanda kurtulmak zorundayız.

**«İmparator» bir taklitçilik ürünüdür.
Bir montaj eseridir.**

Bütün sırmalı ürünler gibi «İMPARATOR» da ilkel bir taklitçilik ürünüdür. 1971 sonrası döneminin «toylaştırıcı» etkilerini ve piyasa koşullarını iyi değerlendiren yazar, Mario Puzzo'nun ve Kemal Tahir'in çok okunduğunu ve okuyucuda belirgin bir kaçış eğilimi olduğunu saptadıktan sonra, tamamen sorumsuz bir davranışla ortaya bir hükat garibesi çıkartmıştır. Fakat bir yerde Mario Puzzo Amerikayı ve Mafia'yı, Kemal Tahir ise Türkiye'yi ve Anadolu insanını belirli ölçüde tanıyan yazarlardır. Puzzo bezirgânlığını karakterlerinin canlılığı ile gizlemeye çalışmış, Kemal Tahir ise geleceğe kalacak üstün eserler vermiştir. Oysa «Toy» şimdiye kadar verdiği eserlerde de görüldüğü gibi, gerçekten toy bir yazardır. Vehbi Koç'a Fehmi Çök, Hulki Ahsbah'a

Suphi, Bernar Nahum'a Rober Şalom, Ford firmasına Lort firması diyerek ince kalem oyunları yaptığını sanacak kadar ilkel bir saplantı içerisinde. 1920'lerin Türkiye'sinde «Toy»un toy kahramanları «yapı gereçleri», «onur sorunu» gibi sözcüklerle konuşmakta; yine çok göze batan, başarısız bir Kemal Tahir ağzı ve Kemal Tahir motifleriyle «göreyim ki becerdin mi, gayri benden aferini kurtardın», «aferin derim sana aferin ki». «Olası mı? Biz iş adamı mıyız, yoksa Âli Osman saltanatını devralmış garip Keloğlan mı» gibi cümleler kurabilmektedir. Romanın başlangıcı bile en belirgin bir doğulu taklitçiliğinin kokularını taşımaktadır. Kendilerini sıkıntıya sokarak Mario Puzzo'nun «Baba» adlı romanını okuyanlar, çeşitli sorunları olan ve fakat bunların normal yöntemlerle çözemeyen kişilerin «Baba» ya başvurduklarını ve «Baba»nın tek bir sözüyle bu sorunların çözüme bağlandığını hatırlıyacaklardır. Toy'un İMPARATOR'u da, 1920 lerin Ankara'sında, siyasî hayatımızın en güçlü temsilcilerinin aciz kaldığı konularda bir hıdır gibi yardıma koşmaktadır.

. Yine «Baba»da olduğu gibi «İMPARATOR»da «Evde işleri konusunda hiçbir açıklama yapmaz»; kadınların, kocaları Mafia'da çalışan Sicilyalı kadınlar gibi, «evin çarkı döndüğü sürece işin gerisine karışmamaları» gerektiğine inanır. Bununla beraber yüzyıllarca yıllık Osmanlı düzeninin ürünü olması gereken «Sadet», 1920 lerin Ankara'sında, «İMPARATOR»un kadınları işlerine karıştırmak istememesine rağmen, yine tıpkı «Baba»nın şımarık kızı gibi, «yuvam tehlikede babacığım» der. «İMPARATOR» ile İstanbul'a yaptıkları bir gezide «annemle baba balayını burada geçirmişler» demek suretiyle 19. yüzyılda Osmanlı eşraf ailelerinde de tıpkı kapitalist Avrupa'da olduğu gibi bir «balayı» kurumunun yaşadığına dikkati çeker ve şimdiye kadar hiç kimsenin bilmediği bu hayati önemdeki temel bilimsel gerçeği hiçbir kuşkuyla yer bırakmıyacak şekilde kesinkes ortaya koyarak atalarımızın sanıldığı kadar hödük olmadıklarını ispatlar ve bizleri rahatlatır.

«Baba»da, yaralanma olayından son-

ra «aile»nin yaptığı değerlendirme ve karar toplantısında hiçkimsenin beklemediği, unmadığı bir şekilde, en küçük oğulun zekâsı, iradesi ve uzak görüşlülüğü ile «aile»nin yeni lideri şeklinde ortaya çıkması ve bu liderliğini herkese kabul ettirmesi gibi, Mahir de Türkiye'deki Solun şiddetle ezilmesi kararına karşı çıkarak herkesi şaşırır, «Suphi ve babası şaşkınlıkla bakarlar kendisine», Mahir, «Baba»sının gözlerindeki şaşkınlığın giderek beyeniye dönüşmesinden kıvanır. «Baba» ilk kez yerinden doğrulur, sarılı oğluna, şapur şapur öper yanaklarını.

Daha pek çok harcıalem taklitçilik örneği var «İMPARATOR»da. Örneğin «İMPARATOR»un, Ehrenburg'un Paris Düşerken'indeki gibi, basını kendi amaçları için kontrol etmeğe ve hattâ yönetmeğe karar vermesi, aynı şekilde Ehrenburg'un «Fırtına» adlı romanında güçlü bir Fransız kapitalistin kızının sonunda devrimciliği seçmesine paralel olarak «İMPARATOR»un torununun da «gerillacılığı» seçmesi ve vurulup yaralanması. Ve yine Puzzo'nun romanında «Baba»nın diğer «aile»leri toplantıya çağırıp onlarla gelecekle ilgili Mafia çalışmaları konusunda görüşme açması gibi «İMPARATOR»un da en güçlü Türkiye kapitalistlerini bir araya getirip hepsini bir «aile» çatısı altında toplaması ve özel bir «Mafia örgütlenmesi»ne gidişi...

TOY, ne genel olarak Dünya kapitalistlerini ne de özel olarak Türkiye kapitalistlerini tanıyor.

Puzzo'nun «Baba»sındaki kahramanlar, eserin bütün yüzeyselliğine rağmen, belirli ölçüde inandırıcıdırlar. Kemal Tahir'in kahramanları ise gerçek bir bütünlüğe sahiptirler; eserle birlikte diyalektik bir şekilde gelişirler. Oysa ilkel bir taklitçiliğin ürünü olan «İMPARATOR» eserinde, hiçbir karakter belirli bir bütünlüğe sahip değildir, inandırıcı olmaktan uzaktır, yapaydır ve diyalektik değil mekanik anlamda gelişkilidir. Bu yapay karakterlerin başında ise «İMPARATOR»un kendisi gelir. Celâl Bey ile konuştuğundan, Zorlu Kardeşleri makasa aldıktan, yabancı şirketlerin temsilciliğini kopardıktan,

holdingleşme yolunda adımlar attıktan, İkinci Dünya Savaşı'ndan çok güçlü olarak çıktıktan, «Suphi'yi Ticaret Bakanlığına atadıktan», Ahmet Emin'e Amerika'yı, Yunus Nadi'ye Almanyayı ve «donanma davasından arda kalmış birkaç kulku ruğa da Rusyayı savundurduktan, «Çok Şirketi» yabancılarla ortak olduktan ve «İMPARATOR» Türkiye'nin en güçlü kapitalisti haline geldikten sonra dahi bu üstün insan «Banka Genel Müdürü» ile tıpkı kompleksli küçük bir bürokrat gibi konuşur: «Bu adamlar öylesine meşgul oluyorlar ki, bir buluşmayı kaçırdın mı iki yıl sonra falan ancak yeniden sıra geliyor. Çalışıyor efendim adamlar. Gece gündüz çalışıyorlar. Neyse, biz hemen Ticaret Müdürüne haber verdirdik. Aman bir sevgi gösterisi, bir saygı. Şaşıp kaldık. Otelimiz ayırtılmış. Ticaret Müdürü hemen bize bir şölen verdi. Rober'i zaten tanıyor. Benim bir elimi bırakıp, ötekini sıkıyor. Ülkemizde demokrasi denemesinin başlamasından nice sevindiklerini anlatıyor. Adamlar dünyanın öteki ucunda, bayağı bizimle ilgileniyorlar. Göğsüm kabardı beyefendi

Düşünün beyefendicğim. Koskoca Lort fabrikasının tek sahibiyile konuşacaktık. Ben sabaha değin döndüm durdum yatağında. Sabah olur olmaz seyirttik. Tam zamanında bizi odasına aldılar. Büyük patron; ikimize de birer güzel puro verdi. Bir garson, viski bardaklarımızı uzattı. Oturduk... Başladık konuşmaya»; gibi büyük bir kapitalistten değil ancak kompleksli, sıkıntılı, dar ufuklu bir kapikulundan beklenemez sözler eder. Ford firmasının sahibini «patron» sözcüğü ile tanımlar ve «ne yazık ki adamlar Nuh diyorlar. Ardından Nebi demiyorlar... Bizden de memnun oldukları için kardeş geçinmeliymişiz. Üstelik şimdi ülkemizde demokrasi kuruluyormuş. Demokrasi demek, bizim egemenliğimizin perçinlenmesi demekmiş. Elbette dikkat edersek. Yoksa elimizden kaçırırmışız. Birbirimize destek olup arka çıkacağımız yerde kuyumuzu kazarsaymışız hiç iyi olmaz, bundan Ruslar ya da uşakları yararlanırlarmış. Bir diskur çekti adam bize. Ağzımız açık kaldı.» cümleleriyle bezirgün tarafı da olsa, di-

namik kapitalistin değil yine bön bir küçük memurun ağzı ile konuşur. Daha sonra da «ayrılmak için zamana gereksinim var mı?» gibi yapay bir dil kullanır.

Aile şirketlerinin Holdinglere dönüşü ise «Toy» un «İMPARATOR»unda, sermaye düzenindeki doğal ve kaçınılmaz gelişmelerin bir gereği olarak değil de, Rober Şalom'un subjektif isteği ve hatta bir rastlantı ile gerçekleştirilir. Toplumsal yapı, tarih ve toplumsal bilim konusunda en ilkel düzeyde bilgi sahibi olan yeni yetmeleri bile güldürecek bir keyfilik ve cehaletle, «Toy», Rober Şalom'u şöyle konuşturur: «Geçen gün bir kitap okudum efendim. Amerika'da şirketleşmenin sonuçlarını anlatıyordu. Bizde daha şirketleşme yok. Amerika ve Avrupa'da ise alabildiğine gelişmiş bir durumda. Şöyle bir tablo gözümde ilişti. Ana şirket, malı üretiyor. Sonra bunu, tüm payı kendisinin olan bir şirkete devredip, genel dağıtımını yaptırıyor. Bu genel dağıtımcıdan da, üçüncü el olarak küçük küçük toptancı şirketlere aktarılıyor. Ama bu toptancı şirketler de, ana şirketin kurduğu firmalar oluyor. Buralardan, perakendecilere gidiyor artık. Öyle bir tablo yapmışlardı ki, ilk bakışta kan dolaşımı sanıyor kişi.» Bu parlak buluşa karşılık «İMPARATOR» ile «Kara Vezir» i arasındaki konuşma şöyle gelişir:

«— Bunu biz yapabilir miyiz?»

— Çok uzun boylu incelemek gerekli efendim. Bilen birini bulup iyice anlamak gerekli. Bir yerde küçük bir yanlışlık dolaşımın tümünü sakatlayabilir. Tıpkı bün-yede olduğu gibi.

— Sen bu konu üstünde düşün. Ben de düşünceğim.»

Böylece Rober Şalom'un söz konusu kitabı okuyamaması, okusa bile doğru dürüst değerlendirememesi halinde «Çok Şirketi» nin holding niteliğine dönüşemeyeceğini de öğrenmiş oluruz.

Daha sonraları «İMPARATOR», toplum içinde olumlu ve yararlı görevler gördüğüne inanarak hareket eden ve tarih içindeki geçici varlığını ancak bu şekilde bir kişisel bütünlükle sürdürerek belirli fonksiyonları yerine getiren bir kapitalist gibi değil de, bir küçük burjuva reform-

cusu gibi düşüncecek ve «yalancı, sahteci bir sanayileşmenin temellerini atıyoruz», «onlar makinalarını kendileri yapıyor. Biz öyle değiliz. Hiçbir zaman o noktaya götürmeyeceğiz işi» diyecektir.

«İMPARATOR» un bazan kompleksli ve dar ufuklu bir küçük memur, bazan alleyle çocuklarından başka birşey düşünmeyen bir «Baba», bazan feodal bir ağa, bazan da uyanık ve dinamik bir kapitalist gibi davranmak suretiyle, güçlü bir kapitalist gibi değil de bir tutarsızlıklar yığını halinde belirginleşmesine karşılık durum diğer yapay ve sahte yardımcı karakterler için de hiç gönül açıcı değildir. «Veliht» Mahir ile Sevinç arasındaki ilişki ise buram buram yapaylık, yapmacılık ve ucuzluk kokar. Sevinç gerçek bir devrimci idiye «Veliht» ile arasında ne gibi bir ortak yan bulunabilir? İki ayrı sosyal çevrenin ürünleri olan bu kişiler arasında nasıl diyalog kurulabilir? Böyle bir diyalogun kurulabilmesi için «Veliht» in sermayenin bütün bağlarından koparak devrimciliğe soyunması gerekirdi. Oysa «Toy» un romanında böyle bir gelişme yok. «Toy» eski Arap filmlerindeki ve yeni ucuz Türk filmlerindeki gibi; dürüst, yiğit, namuslu, çalışkan, fedakâr ve eline erkek eli değmemiş saf ve bakire bir fakir kızı zengin ve kötü bir adamın yakışıklı oğluna âşık ediyor. Daha sonra da Sevinç, kompleksli bir yeni yetme gibi konuşuyor ve «Baban benden korkuyor. Mahir çok korkuyor» gibi boyundan büyük lâflar ediyor.

Daha önce de olduğu gibi bu sıkıntı verici örnekleri arttırmak ve «Toy» un hem kapitalizm ve kapitalistler hem de devrim ve devrimciler konusunda gerçekten de çok toy olduğunu ve Türkiye'yi yöneten en güçlü sermayedarlarla bu sermayedarlara karşı mücadele eden kişileri, içinden geldiği ve bir oranda tanıdığı küçük burjuvalar gibi konuşturduğunu defalarca kanıtlamak mümkün. Fakat gereği yok bunun. Buraya kadar söylediklerimiz, işçi sınıfına, çalışan kitlelere ve toplumcu, devrimci aydınlarla gençliğe karşı en gaddar şekilde davranmakta hiç tereddüt etmeyen ve fakat gücüne, bütün etkinliğine, bütün zulmüne rağmen yine

de dışa bağımlı bulunan Türkiye tekeli burjuvazisinin de, kendi yapısının gereği olarak, üstün yapıtlarda verilemeyeceğini, bu geleneksiz sınıfın üstün yazarlar yetiştiremeyeceğini, ortaya koyuyor.

Farihte olumlu bir rol oynayarak, çalışan kitlelerin desteği ile feodal toplum düzenini yıkan ve daha üstün bir toplum biçimini oluşturan batı burjuvası, özellikle sanayi burjuvazisi kendi üstün yazarlarını, kendi üstün ozanlarını, kendi üstün düşünürlerini ve sanatçıları da getirdi beraberinde. Batı burjuvazisinin genel gerileme ve çözülme döneminde de, bu dünya çapındaki çözülüş, çürüme ve yozlaşmayı yansıtan büyük eserler verdirildi. Oysa dışa bağımlı, tefeci - bezirgân gelenekli Türkiye burjuvası ancak «Baba» taklidi bir ucuz bezirgânlık eserinde verilebilirdi. Ve nitekim kaçınılmaz bir şekilde de öyle oldu.

«TOY», kitlelerin devrimci mücadelesini küçümsüyor ve geçmişi tümüyle karalıyor.

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, sınıflı toplumlara binlerce yıldan beri damgasını vurmuş tefeci - bezirgân ilişkilerinin etkinliği ve gücü giderek azalırken, küçük toprağına, küçük tezgâhına, küçük dükkânına bağnaz bir kiskançlıkla bağlı, tarihin ant' a sınıfı küçük burjuva; burjuvayla proleterya karşısında bir kara kalabalık oluşturduğunun —bilincine değilse bile— sezgisine varır; toprağını, tezgâhını ve dükkânını yitirmemek ve ne pahasına olursa olsun proleterleşmemek amacıyla her türlü ilişkide kuşkuculuğu, ikirciliği, kaypaklığı, varlığının temel davranışları biçimine sokar. Üretime sosyal bir düzeyde katılmamanın getirdiği yalnızlık ve iktidarsızlık içerisinde bulunan küçük burjuva aydını ise, hastalıklı varlığını herşeye rağmen sürdürmek, daima farklı ve orjinal olmak ister. Onu bu hastalıklı ve saplantılı yaşantıdan ancak toplumcu düşüncenin, toplumcu mücadelenin benimsenmesi, kurtarabilir. Oysa daha önce de belirttiğimiz gibi baskı ve terör dönemlerinde küçük burjuva aydını mazohist bir tavırla kendi kendisiyle hesaplaşır ve geçmişi inkâr.

yönelirken kadim bireyciliği de yeniden güç kazanır.

İşte bu ortamda bezirgân yazarlara, bezirgân düşünürlere, bezirgân sanatkarlara yepyeni ufuklar açılır birdenbire. Geçmişteki hataların objektif, bilimsel ve acımasız bir şekilde eleştirilmesinin toplumsal bir gerek haline gelmesinden yararlananlar için, bu doğru oluşumu sapsama fırsatı belirir ufukta. Böylece «okuyucu» nun ve «piyasa» nın eğilimlerini iyi saptayanlar «İMPARATOR» gibi eserler vererek kısa sürede gelir ve ün sahibi olurlar. Yeni tanrılar arayan küçük burjuva aydınları da kendi pasifliklerini, kendi korku ve kuşkularını gizlemek için, «İMPARATOR» ların herşeye egemen olduklarına, herşeyi yapabildiklerine, geçmişteki devrimci mücadelenin tümüyle bir provokasyon olduğuna inanmak, böylece kendi geçmişlerinden kopmak, kendi sapsamalarını haklı ve sağlıklı göstermek isterler. Oysa tarihin, toplunun ve kitlelerin devrimci mücadelesi karşısında «İMPARATOR» ların gücü de sınırlı ve geçicidir. Ama «Toy», gerçeklere böyle bakmak, «İMPARATOR» ları olduğu gibi görmek istemiyor ve bu nedenle mekanik bir görüşle, kitleleri ve devrimci mücadeleyi hiçe sayan, hattâ istediği gibi provoke ederek mutlak kontrolü altında tutan herşeye muktedir tanrılar, «İMPARATOR» lar yaratıyor.

En güçlü siyaset adamlarını, en güçlü sermayedarları kucağına alan ve Türkiye'nin bir anlamda tek ve gerçek sahibi haline gelen «İMPARATOR» sonunda, «adamların Amerika'dayken ne dedilerse gerçekleştiğini» görerek Türkiye konusunda bilirkişi oluyor. «Gâvurların her dediği çıkıyor. Adamlar bizim ülkeyi bizden iyi tanıyorlar. Bunun gizi olmalı ve ben bu gizi çözmeliyim» diyerek hükümetler kurmağa, hükümetler yıkmaya başlıyor; «Amerika bizi gözden çıkardı; Küba olayından sonra Ruslar'ın bölgesine bıraktı» şeklindeki bir değerlendirme ile de «gelecekteki siyasal olayların düzenlenmesine» girişiyor, «Kıbrıs'ta karışıklıklar çıkartılıp İsmet Paşa eyleme geçiriliyor. Amerika bu eyleme izin vermeyince İsmet Paşa Avrupa'ya yavaşlıyor ve Ortak Pazar

anlaşması imzalatırılıyor,» biraderlerden Demirel ise önce A.P., daha sonra da Hükümetin başına geçiriliyor ve bu arada CIA ajanları da «bazı kitaplarda küçük değişiklikler yaparak», «yeni yetme» solcuların zihinlerini bulandırıyorlar.

Daha sonra hayatı boyunca hiç yanılmamış olduğu ileri sürülen ve dolayısıyla bundan sonra da hiç yanılmayacak olan «İMPARATOR» un ağzından, «Bir geçmişi yok İşçi Partisinin... Pişe pişe, dayak yiye yiye, acı çeke çeke, insanları deneye deneye büyükmüşlüğü yok. Anayasanın verdiği hakları kullanmak sevdasındaki birkaç delikanlı ile, aydınlık iddiasındaki romantik kişiler bunlar. Meyhane söyleyişi ya da iki işçiyi toplayıp üç üniversite gencine söylev vermenin devlet yönetmeye yeteceğini sanan hayalciler.» sözleriyle, yanlışlıklarına ve eksikliklerine rağmen, kapatılıncaya kadar içtenlikle ve yığıtçe mücadele etmiş Türkiye İşçi Partisi'ne hakaret ediliyor. «Bırakınız bu seçimlerde kurtlarını döksünler. Seçtirip, seçtirmemek de bizim elimizde. Ulusal artık sistemini, başka bir sistemle değiştirdin mi, iki milletvekilini zor sokar onca oy.. İşte bu da dengeyi bozar... Alanlarda bağırış çağırışla boşalan topluluk, yüz milyonluk pazarda, üçyüz milyonluk üretim demektir. Çünkü gizliliğin gücü büyüktür. Ya da kişiler öyle sanır. Düşünün ki, en hızlı gidenler gençlerdir. Çünkü bilirsiniz, o yaşlar, bir kızın güllüğüne bir yaşamın sunulduğu yaşlardır.» cümleleriyle de devrimcilerin en ufak bir provokasyonda bütün devrimci birikimini yok etmeğe gönüllü, bön, disiplinsiz ve maceracı kişiler olduğu izlenimi yaratılarak olaylara kasıtlı bir şekilde sadece provokasyonların etkinliği açısından bakılıyor. Tüm gelişimler tek taraflı ve mekanik bir yaklaşımla yorumlanıyor.

Yine bir süre sonra Hacı Beyin ağzından da «Aydın maydın dedikleriniz budur. İki satır yazınca hemen dünyayı yeniden kuracaklarını sanırlar. Oysa yaşamak ve de yenmektir önemli olan. Sen enseni tokata uzat. Sonra da iyice dayak yedim diye yaz» söyleriyle de toplumcu aydınların etkinliği küçümseniyor, sosyal mücadelede kitlelerle toplumcu bilim ve

teori arasında sağlam bir köprü kurabilecek niteliklere sahip buldukları unutturuluyor. Ve kitlelerin haklarını savundukları, egemen sınıflara karşı mücadele ettikleri için başlarına gelenlerden, içinde bulunduğumuz düzene egemen olan güçler değil, yine toplumcu aydınların kendileri sorumlu tutuluyor; «bir toplumsal eleştiri» kisvesi altında pasifliğin, suskunluğun, yılgınlığın, inkârcılığın savunması yapılıyor.

Tekelci sermayenin kasıtlı bir şekilde abartılmasına, hattâ bütün gerçeklik ve mantık boyutlarını aşarak yüceltilmesine, «İMPARATOR» un kendi kendini değerlendirdiği «Hattâ Süleyman gibi, bir de Başbakan olsaydım, bunu öğrenemez, şu andaki tadı alamazdım ben. Çünkü, o bile, yönetilendir. Biz burada, özellikle üçümüz olduğunda, yöneteniz. Herşeyi ve herkesi. Zaman zaman kendi ülkemizin dışına çıkar gücümüz», «salt kendi ülkemizde değil değişik ülkelerde bizim dediğimiz olur. Ülkemiz değil ülkelerimiz olur açıkçası. Bu yeni olanak bunu getiriyor bize. Almanya'ya mensucat gönderip göbek bağımızı sağlamlaştırırız. Arap pazarlarına girerek bunu bir egemenliğe dönüştürürüz», «Geçip gitmemenin yolu ben'im izimden geçer. Daha hızlı koşmam gerek bundan sonra. Koşarım. Elimde öyle bir örgüt var ki, Türkiye'nin her yanında her istediğimi hemen yaptırabilirim. Topların ağzının içine bakanları. Böyle böyle derim. Herkes kendi gücünün belli bir oranını bana borçlu olduğunu biliyor. Güçsüzlüğünün belli oranını bildiği gibi» satırlarda rastlanıyor. Şalom, Türkiye'nin biricik hâkimini «Siz bir imparatorsunuz» söyleriyle pohpohluyor. Ve yine, «Halk Partisi'nin zaman zaman İşçi Partisi'nin kuyruğuna takılması güçlükler doğuruyor. Orda bir eyleme girişmemiz ve bir operasyon yapmamız fena olmayacak sanırım. Böylelikle Demirel'e rahatlama olanağı vereceğiz. Çünkü İsmet Paşa gençleri iş başına getirmek istiyormuş», «Ecevit'le Fevzioglu'nu kapıştırsak sonuçtan biz kârlı çıkarız», «Toplayalım kurulu, orda kararlaştıralım. Gençler için İsmet Paşa'yı, ayrılık için de Fevzioglu'nu kullanalım. Seçim sırasında da tüm ağırlığı-

mızı Demirel'e verip, İşçi Partisi'yle, Halk Partisi'ni zayıflatabilirsek, başarılı bir deneyim geçirmiş oluruz. Bölünme, belli oranda zayıfladır Halk Partisi'ni. Ama, aynı zamanda, İşçi Partisi'ne oy veren ılımlılar Ecevit tutkusuyla Halk Partisi'ne dönerler», «Önemli olan paşanın gençlere yaslanmak çabası ile birlikte Halk Partisi'nin Sosyalistleşmeye başladığını yamak ve ortada oyları ürkütmektir» sözleriyle de İMPARATOR'un her şeye muktedir olduğu, her istediğini yapabildiği, kitlelerin tüm eylemlerinin ve sosyal mücadelenin altına kürek çekmekten başka bir şey olmadığı görüşü bir kere daha savunuluyor. Ve hepsinden önemlisi işçi sınıfımızın yarım yüzyıldır sürdürdüğü yiğit mücadelede nitel bir sıçrama ve bir dönüş noktası olan «16 Haziran İşçi Direnişi», «İstanbul'da bir büyük eylemin niteliklerini söyle», «bir yasa ile, ülkenin her yerinde temsil yeteneği bulunmayan sendikalardan sözleşme yetkisini alır, biraz da Türk - İş yanına ağırlığımızı korsak, Disk'in işi biter. Kaba hatlarıyla böyle bir durum, Disk'in sinirlenmesine ve bir büyük eylem düzenlenmesine neden olur. Biz de işçilerin davranışına biraz göz yumarsak, herkesi hattâ hazırlayanları bile ürkütecek bir eylem patlak verir» sözleriyle bu büyük işçi hareketi bir provokasyon olarak niteleniyor. «Biz Beyoğlu'nun göbeğinde odamızda olayları adım adım izleyip düzenleme uğraşındayken» cümleleriyle 16 Haziran hareketinin bir bütün olarak tekelci sermayenin ve «İMPARATOR» un eseri olduğu ileri sürülüyor.

«İMPARATOR» daha sonra uygulanan politikayı yeterli bulmuyor, provokasyonların arttırılması gerekliliğine inanıyor. «Olayların gelişmesi gösterdi ki şimdiye değin yaptıklarımız yeterli değil. Sıçramalara uygun davranmalıyız. Daha açıkçası bazı sıçramaları biz yaratmalıyız. Ben hemen hemen işçi eyleminden, köylülerin tutumuna değin, meydana gelen her davranışını incelettim. Avrupalı, Amerikalı dostlarımızla konuştum uzun boylu. Anayasa boşluklarının başımıza ne gibi dertler sardığını anlatmaya gerek yok. Onlar bile biliyorlar bunu. Gençler

ekonomik bakımdan sorumsuz oldukları gibi, yaşam bakımından da sorumsuzdurlar. Bir kızın güllüğü için ölüme gidilen çağdır gençlik... O nedenle, öğrendikleri herşeyi eyleme dönüştürme, işçileri, köylüleri kıskırtma yolunda kullanmaktan sakınmazlar. Sıkıştırsa, işi düğüşe de dökebilirler» sözleriyle de aynı mekanik ve maksatlı görüş ortaya konuyor. «Biliyorsunuz, üniversite öğretmenlerinin çoğunluğu bizim danışmanlarımız. Kendileriyle konuşursak, bir bölüğü, karşılanmasız zaten olanaksız olan öğrenci isteklerinin yanını tutar, Bir bölümü de bu yan tutuşun gerekçelerini ispatlamak amacıyla, tam karşısına geçer» sözleriyle de üniversite öğretim üyelerine top yekûn iftira ediliyor, sapla saman kasıtlı bir şekilde birbirine karıştırılıyor.

Öte yandan, «Doğan Avcioğlu, İhan Selçuk, İhami Soysal, Altan Öymen gibi tanınmış gazeteci ve yazarlar bir dergi çıkartıyorlar... Avcioğlu yazdığı bir kitapla Ordu üstünde epeyce etki alanı sağladı. İhan Selçuk'la İhami Soysal da solun önde gelen kalemleri. Bunların etkisi çok olabilir. Yeni yeni çapraşıklıklar getirebilirler. Ben özellikle bu gurup üzerinde çok duruyorum. Çünkü tanınmış olmaları tehlikelerini artırıyor. Bu gurup doğrudan doğruya yetkili subaylar üzerinde etkin olurlar. Hele bir efsane kahramanı gibi sevilen Madanoğlu'nu da aralarına aldıklarına göre amaçları da bu zaten»; «özellikle Madanoğlu - Avcioğlu gurubuna dikkat etmeliyiz. Askeri ele geçirirlerse silâh geri teper. Sırt üstü giden biz oluruz» satırlarıyla, henüz devam etmekte olan bir dava hakkında değerlendirmede bulunularak adeta «şecaat arzederken 'merdi kıpti sirkatin söyler» tavrıyla «dostlar» a, «ahbap çavuşlar» a, «davaya kafa koymuşlar» a, iyi saatte olsunların gözüyle bakılıyor.

Ayrıca, kendi küçük burjuva yapısıyla uyumluluk sağlayarak, sonunda Fransa'ya doktora yapmaya giden eksik etek Sevinç'e «Yüz firmanın temsilcisiyiz diyordun. Bunlar yeryüzüne dağılmışlar. Dünyayı bunlar yönetiyor. Nereye gidebiliriz onlardan habersiz?» dedirtilerek tekelci sermaye bu defa da güya bir top-

lumcunun sözleri ve değerlendirmesiyle yüceltiliyor, abartılıyor, tanrılaştırılıyor. Döylece tekelci sermayeye ve müttefiklerine karşı mücadele edenlere gözdağı veriliyor. Miskin bir kaderciliğin ve teslimiyetçiliğin çığırkanlığı yapılıyor.

Ve kaçınılmaz bir şekilde, halkanın son zinciri olarak Ecevit'e de kasıtlı bir şekilde çamur atılmak ve Ecevit ne pahasına olursa olsun yıpratılmak isteniyor. Çünkü 12 Mart'tan sonraki tutumuyla Ecevit demokrasiden yana olduğunu ve tekelci sermayenin oyunlarına karşı çıktığını içtenlikle ortaya koymuştur. İşte «Toy» bu nedenle Ecevit'le birlikte, ülkemizde Avrupa'dan farklı koşullarda gelişen ve yine Avrupa'dakinden farklı niteliklere bürünen C.H.P. içindeki sosyal demokrat hareketi de karalamağa çalışıyor. «Kim olabilir Demirel'in karşıtı : Feyzioğlu olamaz... Ecevit'e parmak kaldırıyor musunuz? Duygusal ve çelişkili olduğundan çok işimize yarar» cümleleriyle bu kanserli tavrı açıkça ortaya konuluyor. Oysa «Toy», Ecevit'in sadece bir yanıyla o da bilinçli olarak ve bir ölçüde, duygusal, çelişkili ve çelebi olduğunu ve bu izlenimi yaratmak ve sürdürmekle büyük yararlar sağladığını, gerçekte uzun süreli plânlamalar ve hesaplı girişimlerle sırasıyla bütün rakiplerini kucagına aldığı; Erim'i, İsmet Paşa'yı ve hattâ Demirel'i yıpratıp eskittiğini görmezlikten geliyor.

Daha sonra «Veliâht Mahir» e de, Ertuğrul Soysal ağzıyla «Sanmadığımız için de önceden haberim olsa bu tertiplere girişmek yerine demokratik yoldan çözümün bizim için de iyi olduğunu önerirdim. Belki güç ama tüm gücümüzle çalışırsak Halk Partisi'nin iktidarını sağlama olanacağının araştırılması akıla daha yakın gelirdi» dedirtilerek Halk Partisi'ndeki gelişmeye çamur atılıyor. Ve «İMPARATOR» un ağzından «Nasılca birkaç kişiyi asmak isteyecek askerler. Bundan sonrasına bir af olayı yaratırız. Ecevit bunun başını çekerse, ortalık yeniden bulanır. Demirel'in annacında, Ecevit'i güçlendirmeliyiz. Erim'e de, Feyzioğluna da güvenmedim ben. Sürekli Hükümet ortaklığı yaptırabilirsek, Feyzioğlu, iyice yip-

ranır. Halk Partisinden kopmaları da onunla birleştirebilirsek, Ecevit iyice güçlenir. Bu arada İşçi Partisi'ni kapatıp Halk Partisi'nin, profesör eskisinin Millî Nizam'ını kapattırıp, Demokratik Parti'nin tabanını sıkıştırırsak, Ecevit'in gücü daha da artar. Böylelikle demokratik bir denge kurulur. Seçimlerde Halk Partisi iktidar alternatifi olarak bir gelişme gösterirse, uzunca bir süre umutları üstünde toplayacağından, biz son anlaşmalarımızı gerçekleştirmek olanağını buluruz.» sözleriyle bu gelişmenin de tekelci sermayenin icazeti ve onayı ile gerçekleştiği ve hattâ tekelci sermaye tarafından tezgâhlandığı görüşü ileri sürülerek, toplumcu düşüncenin susturulmasından ve İşçi Partisi'nin kapatılmasından sonra, antidemokratik baskılara karşı tavır alan, işsizlik ve pahalılığın tekelci sermaye tarafından yaratıldığını halk kitlelerine açıklayan Cumhuriyet Halk Partisi'yle bu partiyi destekleyenler aynı genel provokasyonun bilingsiz, iradesiz, kör piyonları olarak tanımlanıyor.

Tarihi, kişiler ve yalancı kahramanlar değil sınıflar yapar

Tarihi kişiler ve kahramanların, hattâ sınıflı toplumlarda tek bir sınıfın değil, sınıfların yaptığını biliyoruz. Ve yine biliyoruz ki tarihin motor gücü ve toplumları ileriye götüren kuvvet sınıflar güreşidir. Oysa «İMPARATOR» da her olaya ve her gelişime egemen olan tek güç, bütününü burjuva sınıfı bile değil, tekelci sermayenin tanrısı «İMPARATOR» hazretleridir. Böylece, tarihimiz nasıl vaktiyle Sultan Süleymanlarla, Abdülhamitlerle, İsmet Paşa'larla bilim dışı bir şekilde yorumlanmış ve açıklanmışsa, şimdi de sözde bir tekelcilik eleştirisi ve toplumculuk maskesi altında, bu defa da Sultan Süleyman'ın, Abdülhamid'in, İsmet Paşa'nın yerini «İMPARATOR» almakta ve tarih yine sınıflarla değil «kahraman»larla açıklanmaktadır.

Türkiye'de tekelci sermaye çıkarları adına hangi sosyal olayların hangi yönde gelişeceğini, kimlerin siyasi iktidarlara sahip olacaklarını, kimlerin kanlı ya da kansız şekilde iktidardan uzaklaştırılacak-

larını belirleyen, Ecevit'e karşı Feyzioğlu'nu Demirel'e karşı Ecevit'i çıkararak, Türkiye sosyalistlerini, partileri ve bu arada tüm devrimci gençliği de istediği provokasyonlara rahatça âlet eden hep bu «İMPARATOR»dur. Oysa tüm yanlışlıklarına, tüm eksikliklerine, tüm örgütsüzlüğüne ve bu nedenlerle gerçekten de egemen sınıflara bağlı çevreler tarafından birçok kereler provoke edilmelerine rağmen, Türkiye'deki devrimcilerin, içinde yer aldıkları sosyal mücadele bir sorumsuz kalemle silinip atılamaz. Geçmişin objektif ve bilimsel eleştirisi yapılrken bu mücadeleyle tümüyle küçümseyen, karalayan ve kasıtlı şekilde tahrif edenlere izin verilemez.

Biliyoruz ki, 12 Mart'tan sonraki «olağanüstü» baskı döneminde, grevlerin yasaklanmasına, taban fiyatların dondurulmasına, toplumcu aydınlarla gençlerin zindanlara atılmalarına rağmen, halkımızın uyanışı engellenemedi. Toplumcu düşünce yine canlılık ve gelişme olanakları buldu. Baskı tedbirleriyle pahalılığın ve işsizliğin büyümesi önlenemedi. Ve halkımızın büyük bir çoğunluğu ve en dinamik kesimleri demokrasiden yana olduklarını, ülkemizdeki sosyal ve ekonomik bunalımlardan tekelci sermayeyi ve mütteliflerini sorumlu tuttıklarını son genel ve yörel seçimlerle keskince ortaya koydular. Tek bir kelimeyle halktan yana olanların, halkın ve toplumcuların, ne «İMPARATOR»lardan ne de onların maskeli yeni sözcülerinden korkuları yok artık.

«İMPARATOR» olağanüstü dönemin olağan bir ürünüdür. «Toy», Puzzo'nun «Baba»sından esinlenerek çiziktirdiği bu montaj yapımda, olayları ve gerçekleri başitleştirerek, sözde kitleleri eğitebilmek amacıyla, tekelci sermayeyi eleştirecek yerde yüceltmekte, «İMPARATOR»u devir açıp devir kapayan bir üstün insan, bir muhteşem kahraman şeklinde sunmaktadır. Eşni, çocuklarını, arkadaşlarını, şirketlerinde çalışanları ve hattâ çevresinde yeni yeni yetişen genç kapitalistleri içtenlikle seven bir «Baba»dır «İMPARATOR». Görünüşte şaşmaz bir ileri görüşlülüğe, çelik bir irade ve kararlılığa

sahiptir. Oysa işçiler, çalışan kitleler ve toplumcu aydınlarla gençlik tümüyle kelek, tümüyle bön, tümüyle zavalıdır. «İMPARATOR» ipleri çekmekte ve Türkiye'de herkes onun dilediği oyunu oynamakta, dilediği kılığa, biçime ve role girmektedir. «İMPARATOR» Oлимп Dağında oturan ve fanilerle alay eden, onların kaderini çizen, geçmişlerini ve geleceklerini belirleyen bir kara tanrıdır. Ve biz fanilere düşen onun bize lütfen bağışlayacağı rolleri seve seve oynamak, haddimizi bilmek ve alın yazımıza katlanmaktır.

Oysa kendi sosyal gerçeklerimizle, 12 Mart'tan bu yana geçen 2,5 yıllık «olağanüstü» sürede ortaya çıkan gelişmeler ve özellikle son seçimler, tekelci sermayenin bir sınıf olarak dahi hem sınırlı ve hem de tarih açısından geçici bir güce sahip bulunduğunu, çalışan kitlelerin sosyal mücadelesinin ve bilinçlenmenin, tekelci sermayenin oyunlarını bozabileceğini, açık faşizme dönüşmeyi göze almadıkça sınırlı bir demokratik ortamda dahi tekelci güçlerin etkinliğinin azaltılabileceğini, «İMPARATOR» ları her olayın ve gelişimin belirleyici etkeni olarak ileri sürmenin temelde mekanik, metafizik ve maksatlı bir görüş olduğunu ortaya koymuş bulunuyor. Dolayısıyla temel gerçekleri bir kere daha kavramak ve toplumcu bilme, «doğmalara» dönmek ve yurdumuzda yarım asırdır sürdürülen mücadelenin gelenek ve görenekleriyle bütünleşmek zorundayız.

Durup kendi kendimize sormalıyız artık: «İMPARATOR» u, «Tanrıların Arabaları» nı, «Dünyanın gizli sahipleri» ni ve 1971 Mart'ından sonra birden bire ortaya çıkan bu gibi bezirgânlık ürünlerini neden okuduk? Tümüyle olayların ve gerçeklerin tahrif edilmesine dayanan bu montaj ürünler bizi neden etkiledi? Sahte ve köhnemiş görüşler üzerinde neden ciddi ciddi tartışmaya kalkıştık? Neden gerçekte ahab çavuş gevezelikleriyle zaman öldürdük? Neden toplumcu düşünceyle bu düşüncenin gerektirdiği disiplin-

den koptuk? Neden laçkalastık? Neden yılgınlığa, inkarcılığa ve karamsarlığa düştük? Neden zevzekleştik? Neden bireyciliğe, teslimiyete ve nemelâzımcılığa saptık? Neden sahte tanrılar, sahte peygamberler ve sahte havariler aradık? Neden kitlelerin mücadelesini, geçmişini ve bir yerde bu mücadelenin bir parçası olan kendimizi küçümsedik? Ve neden bunları ciddiye alarak, tarihi kişilerin ve kahramanların —hattâ sınıflı toplumlarda tek bir sınıfın değil— sınıfların yaptığını unuttuk?

Özet

«İMPARATOR» gerek biçim, gerek konu, gerek amaç olarak bir taklitçilik ürünüdür. Teslimiyetçiliğin, kaderciliğin pasifizmin övgüsüdür. «İMPARATOR» da, tarihi sınıfların yaptığı gerçeği inkâr edilmiş, kitlelerin ve toplumcu aydınlarla gençlerin bundan sonraki sosyal mücadelelerini saptırmak ve pasifize edebilmek amaçlarıyla küçük burjuva aydınlarının baskı ve terör dönemlerindeki kaçınılmaz sapmaları istismar konusu yapılmıştır. Olağanüstü dönemden çıkış hızlandıkça, kitlelerin sosyal mücadelesi yeniden etkinlik ve güç kazandıkça, bir yerde bu sapmalardan sıyrılmak da kolaylaşacaktır. Bununla beraber içinde bulunduğumuz dönemde «İMPARATOR» u gerçek yüzüyle görmeli ve toplumcu bilimden ve kitlelerden koptuğumuz için utanmalı ve kendi kendimizden hesap sormalıyız. Ve hepsinden önemlisi, içinde yaşadığımız ve yaşayacağımız toplumla gerçekliklerin tümünü «İMPARATOR» larla değil ancak toplumcu bilimle açıklayabileceğimizi de biran bile olsun aklımızdan çıkartmamalıyız.

NOT: Yazara sormak gerek: Madem ki «İMPARATOR» herşeye muktedirdir ve her dilediğini yaptırabilmektedir, neden «İMPARATOR» adı «yapıt» ın yayımlanmasını engellememiştir?

Yusuf Ziya Bahadını

Bir zaman solcu sanılırdı

1950'lerde öğrenciyken, o yıllarda olağan olan kimi olaylar benim de başıma gelmişti. Dört kişiydik. Okul yönetimince birkaç bakımdan suçlanıyorduk: Nâzım Hikmet'in affı için imza toplamak; okullarda din dersi okutulması önerisine karşı çıkmak; köylünün yoksulluğundan söz etmek; benzeri birkaç şeyden sonra önemli bir suçumuz da Falih Rıfki ve Varlık okumaktı!

Türkiye, yirmi yıl içinde ne kadar değişti!

Mustafa Kemal'in memur yazarı Falih Rıfki Atay'ın, daha sonraları yazılarıyla egemen sınıflara nasıl hizmet ettiğini ölümüne dek izledik.

Varlık okumak da suçtu o zamanlar. Orhan Veli ve arkadaşlarını izlerdik Varlık'ta ve başka dergilerde. Onların şiirde yaptıkları («Yaprak» döneminden önce) yeniliği, politik düzeyde bir «devrimcilik» sanırdık. Polis de öyle bilirdi. Ama bunun böyle olmadığını Varlık yönetimi çok iyi bilirdi. Yine de Varlık'a bir «komünist» dergi gözüyle bakılırdı. Varlık solda bir dergi bile değildi. Bugün de öyle. Sosyalizme öyle tahammülsüzdür ki Varlık, her yıl yayımladığı yıllıklarında mevcut partilerden geniş geniş söz ederken, T.İ.P.'i (kapatılmadan önce) aklına bile getirmezdi. Bir yandan «düşünceye saygı» teranesine katılır görünür; sosyalizmden ayrılan, sosyalizmden çıkarılması gereken, sosyalizmden sapan kimselere sayfa sayfa, kitap kitap yer verir. Ama sosyalist düşünce, yayımlanması için gönderilen yazılarda, şiirlerde bir bir aranır, «çağrışım yapılabilir» diye çok uzak anlamlı sözcükler bile çıkarılır.

Kimileri, Varlık'ı ilerici bir dergi gös-

termek için uğraşırken, bir zamanlar köy enstitüsü hareketini tuttuğunu, köyden yetişen yazarlara yer verdiğini söylerler. İsmet Paşa da öyleydi. Ne zaman ki köy enstitüleri onların çizdiği çizgiyi aştı, Türkiye'de sınıf kavramının belirmesine, köylü - şehirlili, yoksul - zengin çelişkilerinin anlaşılmasına yardımcı olmağa başladı, elebaşı Paşa ve oyun arkadaşları «oyun» a paydos! dedi. Köyden gelen bir ses, Varlık için «enteresan»dı. Ne zaman bu ses, ses olmaktan çıkıp türkü olmağa, halkı etkilemeğe başladı, o zaman «benden bu kadar!» dedi.

Yeni A dergisinin Aralık sayısında Asım Bezirci, aynı konuya dokunuyor ve şunları yazıyor :

Cahit Sitkinin 1947'de yazdığı «Bir Şey» adlı şiiri : «En yavuz evladı bu memleketin/Nâzım ağabey hapislerde çürür» mısralarıyla biter. «CHP'nin yıllarca süren baskısı yüzünden önce ilk bölümünü yayımlayabilmiş. Sonra, 1950'de DP seçimleri kazanınca, bütününü Orhan Veli'nin Yaprak dergisinde bastırılmış. 13 Kasım 1956'da ölüvermiş. Varlık Yayınevi, 1957'de şiirlerini *Sonrası* adıyla bir kitapta toplamış. Fakat, Nâzım Hikmet'ten söz açtığı için olacak, Yaşar Nabl «Bir Şey» i almamış kitaba...

«Aradan yılar geçmiş. 1961 Anayasasıyla, görece de olsa, demokrasi gelmiş ülkemize. Nâzım Hikmet'e ilişkin kitaplar yazılmış, yeniden gün ışığına kavuşmuş eserleri. Diyeceğim, hiç bir sakınca, çekince kalmamış artık. Öyleyken, *Sonrası*'nın ikinci basımına dahi konulmamış «Bir Şey» şiiri.»

«...Orhan Veli, 1 Haziran 1949 tarihli Yaprak'ta "İşsizlik" adlı bir hikâye yayımlamış. Hikâyesinin bir yerinde kahramanı için, "meselâ şair olarak Ahmet Ha-

şim'i severdi. Bense Nâzım Hikmet'i seve-
rim" diyormuş. Yaşar Nabi, 1953'te Or-
han Veli'nin *Nesir Yazıları*'ni derlerken
"Bense Nâzım Hikmet'i severim" tümce-
sini çıkarıp atmış.»

«Aradan yıllar geçmiş. 1969'da kifa-
bın *Denize Doğru* adıyla ikinci basımı ya-
pılmış. Fakat Yaşar Nabi'nin tutumu de-
ğişmemiş: Sözü geçen tümce bir daha
sansür edilmiş, bir daha dışında bırakıl-
mış kitabın.»

Asım Bezirci devam ediyor :

«...Türk şairleri hapse atılırken, sür-
güne gönderilirken, hattâ bazıları işkence
görür ve dergileri kapatılırken yıllar bo-
yunca susan Yaşar Nabi, muhalif Rus
yazarlarından Andrey Sinyavski ile Yulı
Danyel 1966'da kovuşturmayaya uğrayınca
hemen sesini yükseltmiştir. Özgürlük uğ-
runa savunmaya girişmiştir onları...»

Batı Proleteryası ihanet içinde mi?

Marks'la Engels'in «bütün ülkelerin
proleterleri birleşiniz» demelerinden bu
yana işçi sınıfı üstüne çok yazılar yazıldı.
Bu yazıları yazanlardan biri çıkıp da pro-
leteryanın ihanet içinde olduğunu söyle-
medi bugüne dek. Tarihte kişilerin, hattâ
kuruluşların ihanet ettiği çok görülmüş-
tür. Ama proleteryanın ihanetini ilk kez
duyuyoruz.

Yansıma'nın Kasım sayısında dergi-
nin sahibi şair Tekin Sönmez'in «Ortado-
ğu Savaşı ve Dünya Emekçileri» adlı bir
yazısı çıktı. Yazar, «emek — serma-
ye çelişkisi içinde Ortadoğu'ya günümüz
koşulları açısından bakacağını söyledik-
ten sonra konuya, «gelişmiş ülkeler prole-
teryanının ihanet içinde olduğunu» belir-
terek giriyor. Fransa'yı örnek alıyor ve :

«...Bugün Fransız proleteryanının
ürettiği ve artı - değeriyle güçlendirdiği
savaş araçlarının nerelerde kullanıldığını
düşünemeyecek kadar, emperyalizmin bir
parçası olmuş Fransız işçi sınıfı, ihanet
içinde değil de nerededir? Bugün Ortado-
ğu'da kullanılan savaş araçlarının imha
ettiği insanlar ve akan her damla kanın
hesabı sorulacaksa, bundan Fransız emek
çileri de sorumlu tutulacaktır» diyor. Ya-
zısının ortalarına doğru belki de biraz il-
eri gittiğini düşünen yazar, şunu ekliyor :
«Burada örnek verirken her ne kadar

'Fransız proleteryası' deyimini kullanıyor-
sam da, tarihsel sorumluluk doğrudan
doğruya bu proleteryanın siyasal örgütü-
nün omuzlarındadır.»

İşçi sınıfının, hangi ülkede hangi bi-
linç seviyesinde olduğunu, hangi ülkede
ne ölçüde örgütlendiğini, politik gücünün
ne ölçüde olduğunu, olayları ne ölçüde et-
kileyebileceğini bilen bir kimse, yukar-
daki satırları kolayca yer'ne oturtabilir.
Ama kimi insanların karalarını karıştırı-
bilir de. «Vay canına» diyebilir o insan,
«sanayi gelişmiş ülkeler proleteryası
ihanet içindeymiş demek! Kötü kötü dü-
şündür. «İyi ki Türkiye'de sanayi fazla ge-
leşmemiş» diye sevinir, «İyi ama elbette
bir gün sanayi Türkiye'de de gelişecek-
tir, veyl yarının Türk işçilerine!»

Fransa'da işçi sınıfı iktidarda değil-
dir bir kere. İkincisi Fransa'da «iktidara
oylayan» (yazarın kendi deyişiyle) sol
cephedir, işçi sınıfı değildir. Ayrıca,
bu mantıkla, bütün kapitalist yöntemle
yönetilen ülkelerin işçi sınıfları ihanet
içindedirler. Türkiye işçi sınıfı da öyle.
Çok yakın bir tarihte, mazlum Kore hal-
kına karşı askerlerimiz Amerikan asker-
leriyle birlikte savaşmış, Kore dağlarında
da yüzlerce ölü bırakmıştı. Bu askerlerin
potin, elbise ve çamaşırlarını Türk işçi-
leri dikmişti. Bir kısım silâhlarını da
Türk işçileri yapmış olabildi. Yandı bi-
zim işçiler bu yargıya göre. İşçi sınıfının
siyasete ağırlığını koymak istemesinin bir
nedeni de kapitalizmin, giderek emperya-
lizmin boyunduruğundan kurtulmaktır. El-
bette işçi sınıfının ürettiği bir ürünün
kendi aleyhine kullanılması bir çelişkidir.
Salt silâh mı? Her şey! İşçi çalışıkça
egemen sınıflar daha güçlenmekte, daha
dokunulmaz bir güce erişmektedir. Gala-
ta köprüsünü Türk işçileri yapmıştı. Ama
bir Haziran günü, yaptıkları köprü'nün
üstünden topluca geçmek isteyince, önle-
rinde Halic'in sularını gördüler. İşçilerin
yaptıkları köprü, işçilere bir silâh olmuş-
tu o gün.

Çelişki ayrı şey, ihanet ayrı şey oy-
sa.

Unutturulmak istenen hikâyeci

«Kitaplar» dergisinin Aralık sayısı-
nın kapagındaki yazarlar listesine bakı-

yordum. Aralarında «Fahri Erđinç» adını görđnce şaşırımdı. Açtım baktım. Fahri Erđinç'in, Bulgar Yazarlar Birliği'nin çıkardığı «Literaturen Front» gazetesinden çevrilen, Sovyet Türkolođu Radi Fiş'in yazdığı, Mevlâna'yı konu edinen roman üstüne Fiş'le yaptığı kısa bir konuşma yer alıyordu.

Neden şaşırımdı :

Fahri Erđinç, 1917'de Akhisar'da bir ilkokul öğretmenin oğlu olarak dünyaya gelmişti. Orta öğrenimini Bahkesir Öğretmen Okulu'nda yaptıktan sonra birkaç yıl öğretmenlik yapmış, bir süre de Ankara radyosu tiyatro bölümünde çalışmıştı. Ne var ki, zamanın faşizme özenen iktidarının polisleri yüzünden soluk alamayacak hale gelerek 1949'da yurt dışına çıkmak zorunda kalmış, bir daha dönmemişti. Fahri Erđinç, 1945'lerin en iyi hikâyecilerinden biriydi. Dergilerde hikâyeleri yayımlanıyor, bir dergi de onun için bir «özel sayı» yapıyordu. Halkın sorunlarını dert edinmişti. Hikâyelerinde gerçekçilik ağır basıyordu.

Yurt dışına çıktıktan sonra da boş durmuyor, Türk halkının «değişik yığın ve katlarının günlük ve genel sorunları üstüne, sanki olayların içindeymiş gibi ya da öyle olduğunu zannederek» yazmağa devam ediyordu. Kitapları Sofya'da Türkçe, Bulgarca yayımlanıyor, sonra başka dillere çevriliyordu. Bu kitapların adları şöyleydi : Akrepler (hikâyeler), Türkiye'de Çocuklar (inceleme), Göç (piyes), Âs! (hikâyeler), İşte Böyle (şiiirler), All'nin Biri (roman), Memleketimi Anlatıyorum (hikâyeler), Acı Lokma (roman), Diriler Mezarlığı (hikâyeler), Kore Nire (roman), Canlı Barikat (hikâyeler).

On bir eserin yazarı Fahri Erđinç'in Sofya'da 1964 yılında Türkçe yayımlanan «Diriler Mezarlığı», 1969'da İstanbul'da basıldı. Erđinç kitabının önsözünde :

«Bu kadar zamandır yurduyun dışında olan bir sanatçı, halkının değişik yi-

ğın ve katlarının günlük ve genel sorunları üstüne, sanki olayların içindeymiş gibi, ya da öyle olduğunu zannederek yazmağa devam edebilir mi? Onun izlenimleri eskimemiş midir? Toplumda değişen koşulları, gelişmeleri izleyemedikçe, bunlara tanık olmadıkça, gerçeğe en yaklaşıklık yapıtlar ortaya koymak olacak iş mi?» diyor, nasıl bir yol izlediğini söyledikten sonra şunları ekliyor :

«Nâzım Hikmet, bu zorlamanın en yerinde ve en başarılısını şiirde yaptı. Bunu sen de hikâyede yap demedi bana. Yapma da demedi. Ancak bundan önceki hikâyeye kitabıma (Memleketimi Anlatıyorum) yazdığı önsözde, hikâyenin kardeşi biçim ve elemanların yardımını arayışımı 'iyi bir mimarlık' saydığını belirtti. Ben bunu 'bu uygulamaya devam et' anlamında aldım. Ediyorum da.»

«Onun çok önceden şiirde yaptığına gelince, bakın, (...) Le Monde gazetesine verdiği bir demeçte ne diyor : (...) 'Bir zamanlar şairi müzik ve resim etkisi altına almıştı. Bugün bu işi sinema yapıyor. Benim sanatta idealim, Çarlı Çaplin'in sinemasıyla mukayese edilebilecek bir edebiyat, bir şiir yaratmaktır. Yani yalnız aydınlar değil, halkın bütün sınıf ve katları tarafından anlaşılabilir, memleketimin okur yazar olmanın köylüleri tarafından da ezberlenebilecek, gerçekten açık, berrak, çıplak, süsten uzak bir şiir.'

«Ölümsüz Nâzım Hikmet'in anladığı ve uyguladığı bu modern şiirle bağdaşabilecek modern bir hikâyeye. İşte benim de aradığım ve denediğim bu...»

Diriler Mezarlığı, Türkiye'de yayımlanmalı dört yıl oluyor. Eleştirmenler, kitap tanticıları, fıkra yazarları, değeri su götürür bir çok kitapları, daha piyasaya çıkmadan övgüye boğarken, Diriler Mezarlığı'nı görmezlikten geldiler. Çünkü Fahri Erđinç, bir sosyalist ülkede oturuyordu. Durup dururken rahatları kaçacaktı belki de...

HÜR
YAYINEVİ

YENİ ÇIKAN KİTABINI SUNAR

amerikano- manyaklar

(roman)

REZVANI

Çeviren :
Adalet Ağaoğlu

7,5 lira

HÜR YAYINEVİ
P.K. 1222 - İSTANBUL

TÜRKİYE SORUNLARININ ÇÖZÜMLEN-
MESİNE KATKIDA BULUNACAK TEMEL
ESERLER
VE

GÖZLEM YAYINLARI

İLK ÜÇ KİTABINI SUNAR

- 1 — **EKONOMİ POLİTİK EL KİTABI**
Pierre Salama - Jacques Valier
- 2 — **SOSYAL SINIFLAR**
(Kriter ve Göstergeler)
Muzaffer Sencer
- 3 — **TÜRKİYE'DE GERİ KALMIŞLIĞIN
OLUŞUMU I. KİTAP**
Stefanos Yerasimos

YAKINDA ÇIKIYOR

GÖZLEM YAYINLARI

Yerebatan Cad. Çatalçeşme Sok.
Üretmen İş Hanı Kat 4 No: 415
Cağaloğlu / İSTANBUL

YANSIMA

AYLIK SANAT VE KÜLTÜR DERGİSİ

Ocak 1974 sayısı, özel bir ko-
nuya ayrıldı:

- FAŞİZME KARŞI HALK MU-
HALEFETİ (soruşturma)
- İŞÇİLER VE FAŞİZM
- FAŞİZME KARŞI MÜCADELE-
DE SANATIN VE SANATÇININ
TARİHSEL GÖREVİ
- GERİKALMIŞ ÜLKELER - GER-
ÇEKLIK VE TAVIR
- 1871 PARIS KOMÜNÜ VE SA-
NATDA İDEOLOJİ

64 sayfa Yıllığı 50, sayısı 5 TL.
Yazışma ve dağıtım: P.K. 118
SİRKECİ

cem yayınevi'nin

İKİ YENİ ŞİİR KİTABI

YOLCULUK, ÖZLEM

CESARET VE KAVGA ŞİİRLERİ

Ataol Behramoğlu

FIRTINAYLA BORAYLA

DENENMİŞ ARKADAŞLIKLAR

Nihat Behram

ilke 10 LİRA
AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

TÜSTAV